

naše planine

H-12 1966

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

»The Mountains«

»Unsere Berge«

»Nos Montagnes«

»Le nostre Montagne«

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Arh Lota, dipl. ing. kemije; Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božićević Srećko, dipl. ing. geologije i Pražić dr Mihajlo, sveuč. prof.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb,
Cesarčeva 5/II

Preplata iznosi godišnje 10 nd. Cijena pojedino dvobroju 2 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (3071-8-231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi godišnje u šest dvobroja. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

G. XVIII NOVEMBAR—DECEMBAR 1966. BR. 11—12

S A D R Č A J

H. Čaušević: Traktat o slapovima	241
Prof. Mihailo Vučinić: Proučavanje crnogorskog podzemlja	244
Uzeir Beširović: Teferič na Slatini	247
Bosansko-hercegovački mozaik	251
Fran Kušan: Biljni svijet Velebita II.	259
Dr Branimir Gušić: Povodom jedne planinarske karte Prokletija	267
Za alpiniste	272
Mehmed Šehić: Planinarske transverzale u Jugoslaviji	273
Iz literature	277
Medvednica jučer — danas — sutra	279
Vijesti	281

Na naslovnoj stranici:

NA PRENJ PLANINI

Snimak nagrađen prvom nagradom na Prvoj izložbi planinarske fotografije Bosne i Hercegovine u Sarajevu, decembra 1965. godine. Foto: M. Vasiljević-Lilo

nušće planine

GODINA XVIII NOVEMBAR - DECEMBAR 1966 BROJ 11-12

H. ČAUŠEVIĆ, Sarajevo

Traktat o slapovima

Prvi susret sa slapom daruje opekotine straha i nemoćna divljenja. Još neviden slap nadaleko se oglašava prijetnjom i netrpeljivom željom da mu se ne prilazi. Jer slapovi — kao i bogovi — vole samoće nabijene samo podzemnim hukom njihovih apokaliptičnih kanonada.

Zbog toga, ako pogled znatiželnog oskrnavi splendidnu osamljenost slapa, ostat će ukočen pred moćnim prizorom, koji nema upoređenja. Avanturistički skok pomahnitale vode, što se sva usopljena baca u bezdan, i najhrabrijeg čini bespomoćnim i bojažljivo sićušnim pod nogama razuzdane snage, koja suvereno vlasti svojim vlažnim sunovratima.

I stijene umiju biti stravične i nemilosrdne, ali se na njihovu statičnu i hladnu odbojnost ipak brzo privikavamo. A kada ih izranimo oštrom ubodima klinova i samozadovoljno dohvativamo njihove vrhove, stijene nam postaju nekako drage, obične i krotke. Sa slapom se međutim nikada ne možemo sroditи. On je uvijek nov, uvijek živ, divlji, okruštan, samosvojan i nesavladiv. Možda je baš zato slap i nenadmašno lijep, ljepši čak i od njemih stijena, i od tihih dalekih jezera, pa i od one mrtvačke pustoši planina. Slap — to je pobuna i slom mirnih tokova, to je grč potoka i rijeka, to je paranojni urluk vodenih masa.

Opsjednuti surovom silom prvog slapa, koji smo sreli, povjerovasmo da su svi slapovi poput ledenjaka jednako lijepi, vječni i snažni. Povjerovasmo, i zbog toga naše razočaranje postade još teže i jadnije kada nešto kasnije naidosmo na globlja mrtvih slapova. Nekada ponosna odskocišta zapunjene vode stajala su pred nama prazna i suha. Neslućeni hirovi prirode ili podmukla, ali znalačka ruka čovjeka, oduzela je životni sok vodopadu i krenula njegove vode drugim putanjama. Na mjestu gdje je grmio slap, ostale su samo izglođane stijene i suspena, porozna sedra kao spomenik detronizirane moći.

Ali ima nešto što je još tužnije i od mrtvih slapova. To su slapovi-bogalji, koji — oboljeli i izranjeni — sklerotično životare samo zato da bi izazivali sažljenje i lamentacije. Eto, nije bilo tako davno kada su ljudi sa najjudaljenijih geografskih širina dolazili da se dive raskošnom bogatstvu Plivinog vodopada. Najljepše stranice svojih putopisa znani i neznani putopisci posvećivali su ovom slapu, koji nas je uvijek sjećao na bujnu kosu, što se raspletena u gustim pramenovima rasipa po ledima i bedrima prelijepje djevojke. Danas međutim tanki sloj brižljivo rasporedene vode treba da predstavlja nekad slavni vodopad Plive. Božanstvu megavata — toj suvremenoj boginji Kali — prinesena je najveličanstvenija žrtva, koju je Bosna mogla dati. Žrtvovan je vodopad — simbol ove zemlje. Opljačkan i iznakažen vodopad danas naliči na prorijedenu kosu šezdesetgodišnjaka, koji racionalno rasčešljava po golom tjemenu svaku preostalu vlas, i pri-nudjava nas da se — ne očekujući odgovor — upitamo: zar snaga zelene Plivine vode nije bila i odviše iskoristena pretvaranjem u nevidenu ljepotu jednog slapa?

I zato, od ovog danas onemoćalog vodopada Plive, što toliko sliči neukusnoj polivinilskoj zavjesi, mnogo su nam draži slapovi-samoubitice, koji svoje oskudne vode hrabro obrušavaju u dubine i nestaju u vodenoj prašini prije nego i dodirnu svoje podnožje. Mali potok Skakavac pokraj Sarajeva završava svoj kratkotrajni

život skokom sa impozantne stijene, visoke preko 90 metara. Promatrajući samrtičke vratolomije ovog potočića, koji u zraku sagorijeva u vodenim pepeo, uvijek smo žalili: zašto je priroda upravo na ovom jedinstvenom mjestu bila cinički škrtka, zašto ovom potoku nije dala golemu snagu da zatutnji i da se sunovrati svom težinom debelih masa?

Isto pitanje postavljali smo bezbroj puta i na Čvrsnici, prateći tanku nit Petralja kako se kroz goli kamen primiče rubu stijena i nestaje zajedno sa svojim imenom — dolje ovaj potočić zovu Pisci — u dubinama kanjona Drežanke.

Tek kada smo pod Bjelašnicom naišli na samoubilačku stijenu Umoljanskog potoka, koji se razbija u skokovima od više stotina metara, spoznadosmo da je uzaludno tražiti odgovor na naša pitanja. Priroda često želi da svojim absurdnim ispadima pruži samo nagovještaj ljepota.

Ima zaista mnogo poezije u ovim herojskim tragedijama slapova, koji se stalno žrtvaju i umiru bez prekida. Njihova sudbina čini nam se toliko sličnom sudbini slapova — šarenih leptira, čiji razbludni ali kratkotrajni ples gledamo samo jedamput godišnje. Kada proljetne vode napuste planine, ovi slapovi iznenada bljesnu pomamnim mlađenčkim bijesom i stravičnim tutnjem oglase dolazak svoje demonske ljepote. Kao da znaju da im je život kratak i usko omeden i da će nestati zajedno sa šafranima i posljednjim snjegovima, oni nas izbezumljuju svojom pojavom poput onih leptira čarobnih boja, što žive samo nekoliko časaka do završetka prve ljubavne igre.

Varljivi sjaj proljetnih slapova ostavlja za sobom duboki nemir i nadmoćno zove. I zato kada u proljeće nadodu vode Trebižata, a ispod sjena drveća, koje se prolama u zelenilu, šiknu moćni jezici zapjenjene vode, počinje hodočašće vodopadu Kravice. U tim tyrenicima teško možemo pojmiti da ovaj vodopad, kreiran sa toliko avanturističke smjelosti i smisla za iznenadenja, živi životom nježnog leptira i da će nečujno isčeznuti kao i hercegovačke trešnje pri kraju proljeća, ostavljajući iza sebe samo mokre ljudske stijene, preko kojih stidljivo bauljuju tanki mlazevi neodredene vode.

Proljetni slapovi u Mezića stijenama (Čvrsnica) i na Treskavici nestaju međutim sa mnogo više elegancije. Oni jednostavno iskopne bez traga prije nego što bukve dobro izlistaju, prije nego se i naviknemo na njihovu daleku, u granje krvave bjelogorice sakrivenu tutnjavu, koja nas živo podsjeća na topot vranih konja tatarske konjice.

Vodopad Kravice u Hercegovini

Foto: Gojko Sikimić

Vodopad Plive kod Jajca prije i poslije izgradnje hidrocentrale

Foto: Gojko Šikimić

Za ovim slapovima ipak nikada ne tugujemo. Njih samo očekujemo da ponovno dođu kao dragu osobu, koja treba sigurno da se vrati sa dalekih putovanja, kao lastavicu što svake godine dolazi u staro gnezdo. Možda tajna njihove posebne ljepote i leži upravo u njihovom bljesku, u njihovom nestajanju zajedno sa proljećem.

Jedino odlazak vodopada Perućice izaziva bol i neskrivenu tugu. Jer ovaj slap, koji s toliko sklada upotpunjuje majestetičnu figuru Maglića, trebao bi nadživjeti i proljeće i ljeto i sva godišnja doba. Njegova sablasna slika, praćena grmljavinom koja razara duboki mir prašume, vodi nas u neke nepoznate zemlje i krajeve, u koje — tako nam se čini — još nije kročila noga prvih istraživača. Poput divovske nemani, što riga bijelu zapjenjenu vatru, ovaj slap prijeti, lomi i izlijeva svoj zloslutni bijes nad prašumom, koja sa ledenim mirom prima njegovu riku, kao da zna da su mu dani izbrojeni i da će ovaj voden i vulkan brzo utišati i smiriti se do novog proljeća. A tada samo vlažne krošnje starih stabala, koja su se prkosno usudila da pridu čak i samom vodopadu, sjećat će nas da je ovdje u svibanjskim i lipanjskim danima grmio jedan slap, najgoropadniji i zato ljepši od svih slapova, koje su proljetne vode mogle izvajati.

Proljetne slapove ipak možemo smatrati neizmjerno sretnim. Oni žive samo jedno životno doba: mladost. Umiru mlađi da bi opet mlađi uskrsnuli. Možda nas zbog toga nikada ne prisiljavaju na tmurne meditacije o prolaznosti i nesvrhovitosti bivstovanja.

Ako je prva klica života začeta u vodi, pokraj vode su sigurno začete mnoge značajne misli, velike i male. Jer voda nas ne može ostaviti ravnodušnim, ona inspirira. Gledajući brzu maticu rijeke, veliki filozof stare Helade otkrio je gvozdeni zakon životnih zbivanja: »Sve teče!«. U tajanstvenim površinama jezera i mrtvih mora nalazi se zametak mnogih mističnih koncepcija i beznada pesimista. Mora su kresnula ideje beskraja i rasplamsala znatiželje hrabrih. A slapovi? Oni pale luč životne radosti, hrabrosti i borbe bez prestanka.

U ovom pogledu svi slapovi su isti, i snažni i nejaki, i oni koji nestaju, i oni koji se tek radaju, i oni koji prijete kao slapovi Une, i oni koji nas dočekuju vedrim prskanjem kao Peričnik ili slap Savice, i oni su živi zazidani u stijene kao slapovi Rakitnice, i oni koji se stalno lome u trzajima kao Proj Fel na Korabu, i oni koji zvone smijehom mlađih djevojaka kao bukovi Krke, i oni što su lijepi do nerealnosti kao preljevi Plitvičkih jezera.

Vode svih slapova nose kliktaj radosti i zov prevrata i bune...

Proučavanje crnogorskog podzemlja

Proučavanje crnogorskog podzemlja počelo je 1839. godine, kada su Englez Henry Layard, arheolog, i Edvard Levič Mitvord posjetili Crnu Goru. Tada su na Njegošev zahtjev posjetili Lipsku pećinu. Bezvodni krajevi i česte sušne godine, činile su velike teškoće ondašnjoj maloj Crnoj Gori. Lipska pećina je bila skoro otkrivena. Layard se spustio u pećinu sa jednim Crnogorcem i prošao je kanal do velike galerije, tj. oko 150 metara. Englez Garden Vilkinson, član više naučnih društava, bio je 1844. godine dva mjeseca u Crnoj Gori radi naučnog ispitivanja. Prešao je i dio Starocrnogorske površi, govoreći »da ponegdje liči na more sa ogromnim okamenjenim talasima«. Posjetio je Ostrog i pominje pećine u njemu. Bio je i do Slivlja i pominje slivski ponor. Dao je i topografsku kartu Crne Gore. L. W. Schaufuss je 1864. opisao insekt *Neotrichus utralis*, koji je J. Eber našao u pećinama Crne Gore. To je prva opisana životinja iz pećina Crne Gore. Rus Pavle Antonović Rovinski došao je u Crnu Goru 1878. god. Prema podacima iz ondašnje zvanične štampe proveo je 25 godina na proučavanju Crne Gore. On je dao prve pismene podatke o Obodskoj pećini. Zatim je 1891. dao najbolje podatke o temperaturi i vazduhu Lipske pećine. Pretpostavio je komunikaciju Cetinjskog ponora sa pećinom iznad Dobrskog sela, tj. Lipskom pećinom. Godine 1887. bila je velika suša, pa je vršio i ispitivanja u vezi pronalaženja vode. Našao je ne samo vode u dovoljnoj količini, nego i bogatstvo pećinskih ukrasa. Rovinski je pisao o Viru Gornjopoljskom, poznatoj estaveli i dubokom ponoru. O Slivskom ponoru je dao nešto podataka.

Italijan L. Baldacci, rudarski inžinjer, bio je 1886. u Crnoj Gori dva mjeseca radi geološko-rudarskih istraživanja. Služio se topografskom kartom koju su Rusi izradili u razmjeri 1:166.666. Bio je i na vrhu Durmitora. Tu je našao piramidu, koju je postavio Boršanski za vrijeme boravka u Crnoj Gori 1879—1880. god. Najvjerojatnije da je naišao i na Ledenu pećinu. U Lukovu kod Nikšića opisao je pećinu Lepezicu. U Nikšićkom polju pominje Slivski ponor kao golemu pukotinu, nepravilna oblika, sa strmim stranama, formiranim u krečnjaku. Upoređuje ga sa onima u Grčkoj koje zovu »Katavotras«. Zemljiste Crne Gore je vrlo krševito, pa mu izgleda kao burno ustalasano more koje se najedanput skamenilo. Kurt Hasert, poznati geomorfológ, duže vremena je boravio u Crnoj Gori radi ispitivanja. Godine 1891. bio je na vrhu Durmitora. Išao je preko Lokvica a tuda se i vratio i tako ga je put naveo na Ledenu pećinu. Pisao je je i o viru Gornjopoljskom. Jovan Cvijić bio je na vrhu Durmitora 1893. ispitujući geomorfologiju i glacijaciju Durmitora. Ispitivao je Obodsku pećinu. Nije isključeno da je ispitivao i druge pećinske objekte. A. Martel, osnivač francuske speleologije, posjetio je Crnu Goru 1893. godine. Ispitivao je dvije pećine iznad Kotora, ponor pod Gradinom u Cetinju, Lipsku, Obodsku, Strugarsku i Sopot pećinu kod Risna. Posjetio je i Nikšićko polje, za čije je ponore rekao da čekaju svoje ispitivače. On-

dašnji zvanični list »Glas Crnogoraca«, od 15. juna 1896. piše o Lipskoj pećini. Po naredbi »gospodarevoj« pregledana je da »bi se tamo našla živa voda o kojoj se pričalo u narodu«. Opisuje se unutrašnjost pećine sa ukrasima, vodom i prijatnim vazduhom. Otvor pećine je proširen i sada je moguće spuštanje pomoću dolapa oko 15 metara duboko. Prvoga jula 1896. bila je prva ekskurzija u Lipsku pećinu. Nju su izveli akreditovani strani predstavnici u Crnoj Gori i to: Argiropulos, Kennedy sa suprugom, baron Gudenus i još nekoliko istaknutih ličnosti. Posjetiocci su bili zadivljeni ljepotama pećine, pa su je upoređivali sa Postojnskom jamom, koja privlači toliko posjetilaca iz svih krajeva svijeta. List daje i kratka uputstva za onoga »ko hoće da posjeti pećinu i šta treba prethodno da uradi«. U broju od 20. jula 1902. govori se da je 1887. pećina ispitivana radi vode zbog velike suše. Ulaz je bio nesiguran, jaka struja vazduha gasila je i najbolja svjetla. Kanal je snižen 4—5 metara, pa se spuštao dolapom na stolici, ali je rotiranje pravilo smetnje posjetiocima. Zatim se riješilo da se naprave stepenice. Napravljene su u kamenu i bilo ih je 85. Postojaо je i čuvar pećine: Ilija Ivov Milanović, na čijem je posjedu bila pećina. Postojaо je i vodič. Istiće se da je potrebno oko dva sata hoda da bi se vidjelo ono što je najljepše u pećini. U istom listu od 3. avgusta 1902. piše da nema dana da neko ne posjeti pećinu odkada je napravljen siguran ulaz. »Glas Crnogoraca« od 3. septembra 1905. govori o naučnom ispitivanju Lipske pećine. Istiće da su neumorno zauzimanje Pavla Rovinskog i nekoliko Cetinja, ljubitelja prirode, materijalnom pomoći omogućili da se napravi udoban ulaz. To je pobudilo veliko interesovanje domaćeg i stranog svijeta za pećinu. U cilju naučnog ispitivanja pećine, a po odobrenju zvaničnih organa, stigao je iz Graca sekretar štajerskog zemaljskog muzeja G. W. Gesmann sa Maksom Brunelom i F. Drukčevićem. Ispitivanje je trajalo osam dana. Najljepša mjesta su fotografski snimljena i izmjerena, a G. W. Gesmann je opisao pećinu u članku: »Die Tropfsteinhöhle von Lipa in Montenegro« (1907).

Beno Wolf je radi ispitivanja pećina bio u Crnoj Gori 1908. Pošjetio je dva ponora u Cetinju i periodski izvor Ladnicu u manastiru. Iduće godine istražuje kod Cetinja 18 jama i pećina, zatim dvije kod Rijeke Crnojevića i tri kod sela Šišovića. U Nikšićkom polju bio je kod ponora Slivlje i u Veljoj peći. U Cetinju ga je pratio Milovan Sajčić, kontrolor ministarstva vojnog. Sajčić se i sam spuštao u jame i pećine. Na putu do Nikšića ga je pratio Ilija Knežević, kavaz Njemačke delegacije. 1910. Wolf istražuje još osam pećina i jama sa vodičem Škocjanskih jama u Sloveniji Franjom Cerkvenikom, koji je služio i kao tumač. Imao je službenog pratioca kapetana Martinovića.

Rezultate svojih istraživanja Wolf je objavio u »Höhlenforschungen in Montenegro« (1910) i »Bericht über die 1910 in Montenegro vorgenommenen Höhlenforschungen« (1911), u kojima također obrađuje i hidrografiju. Lipsku pećinu i pećinu na Peckom brdu kod Začira ističe kao objekte veoma zanimljive za turizam.

Dr Falk Šup, antropolog iz Minhena, 1913. godine vršio je ispitivanja pećina u Crnoj Gori u vezi preistorijskih ostataka. Ispitao je čitav niz pećina. On je naišao na preistorijske ostatke u pećini »Korognjini«, desno od puta za Bokovo kod Cetinja. On je našao u zemlji više

od 900 kostiju i kremena. Objekti su stariji od Ilirskog doba. Starost im je ocijenio na 12.000 godina.

Speleolog Georg Lahner iz Linza 1916. godine istražio je 23 pećine i jame u Njegušima. Spustio se i u jamu Duboki do, koja je tada bila poznata kao najdublja jama u svijetu. Ispitivao je i pećinu Boljanovicu. Istraživanja je objavio u člancima »Der westmontenegrinische Karst und sein hydrologischer Zusammenhang mit der Bucht von Cattaro« 1917. Zatim u »Im Karst der Schwarzen Berge« 1919. Austrijski oficiri vršili su istraživanja jama i pećina u Krivošijama u toku 1916. i 1917. i ispitali 186 objekata (prema podacima K. Absolona). No o tim ispitivanjima nema sačuvanih pismenih podataka. Dr Sima Milojević je prvi detaljno ispitao Obodsku pećinu. Inače, on se dugo bavio ispitivanjem karsta i pećina u Crnoj Gori. Biološki institut JAZU u Dubrovniku ispitivao je 1955—1957. pećine na putu Nikšić—Šavnik—Žabljak. Slovenski speleolozi su od 1955—1957. istraživali pećine i ponore u Nikšićkom polju sa Jovom Petrovićem. 1955. francuski speleolozi društva »Spéléo Club de Paris« sa slovenačkim i srpskim speleolozima su se spustili u Slivski ponor do dubine od 183 metra.

Slovenačka akademija organizovala je od 1955—1957. biološka istraživanja Skadarskog jezera, pa su bile biološki istražene i pećine na Rumiji, okolini Virpazara, Rijeke Crnojevića i na Njegušima. I. Michler je 1958. opisao nekoliko ponora i jama sa teritorije Nikšićkog polja. Tako su dobijeni novi podaci o nekim ponorima. Dr Sima Milojević je sa svojim saradnicima ispitivao u Nikšićkom, Cetinjskom i Grahovskom polju pored hidroloških i neke speleološke objekte od 1948. pa dalje. Dr Đorđe Zloković, pored svojih pedoloških studija o Nikšićkom, Cetinjskom, Njeguškom i Grahovskom polju, dao je također i nešto speleoloških podataka. Dr Milisav Lutovac opisao je nekoliko pećina i jama iz okoline Ivangrada. U vezi podizanja hidrocentrala vršena su detaljnija hidrogeološka istraživanja, pa su tim radovima obuhvaćene i pećine, ponori i jame, tako da je to još više omogućilo upoznavanje tih objekata. 1959. Društvo za raziskovanje jam Slovenije zajedno sa Geofizičkim zavodom iz Beograda istražilo je jamu Duboki do na Njegušima i još 18 pećina i jama na Lovćenu, pa Obodsku pećinu kod Rijeke Crnojevića i Sopot pećinu kod Risna.

Na ispitivanju pećinske faune od stranaca su učestvovali: Paganeti—Humller za Boku; K. Absolon, J. Kratochvil i J. Marcha za Krivošije; francuski biolog Paul Remy istraživao je pećinsku faunu Sopota kod Risna, Obodske pećine kod Rijeke Crnojevića, kao i više pećina na području Pljevalja; Egon Pretner, profesor iz Postojne, istraživao je faunu Boke, okoline Titograda i Virpazara 1933. a od 1955—1958. je ispitivao pećinsku faunu u Boki, Lovćenu, Rijeci Crnojevića, Virpazaru, Nikšiću, Šavniku i Žabljaku.

Mnogo važnih podataka o pećinama Crne Gore dao je Egon Pretner. On je pomenuo 280 objekata poznatih i istraženih, kao i 56 neistraženih, tako da ukupan broj iznosi 336. Taj broj je daleko manji od broja stvarno postojećih objekata. Osim toga prikupljeno je još podataka za 450 objekata, tako da je do sada u Crnoj Gori registrirano oko 786 pećina i ponora.

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevo

Teferič na Slatini

Planinarska reportaža iz Umoljana

Umoljansko područje je prostrana visoravan smještena između tri planine: Bjelašnice, Visočice i Treskavice, a prostire se na četvrtou planini — Hojti. Ustvari, to je devet brdskih sela: Umoljani (ono je najveće i po njemu se zove cijelo područje), Lukavac, Milišići, Kramari, Brda, Šabići, Rakitnica (na istoimenoj rijeci), Donja i Gornja Tušila i još nekoliko zaselaka. U nekoliko stotina ušorenih, a po-

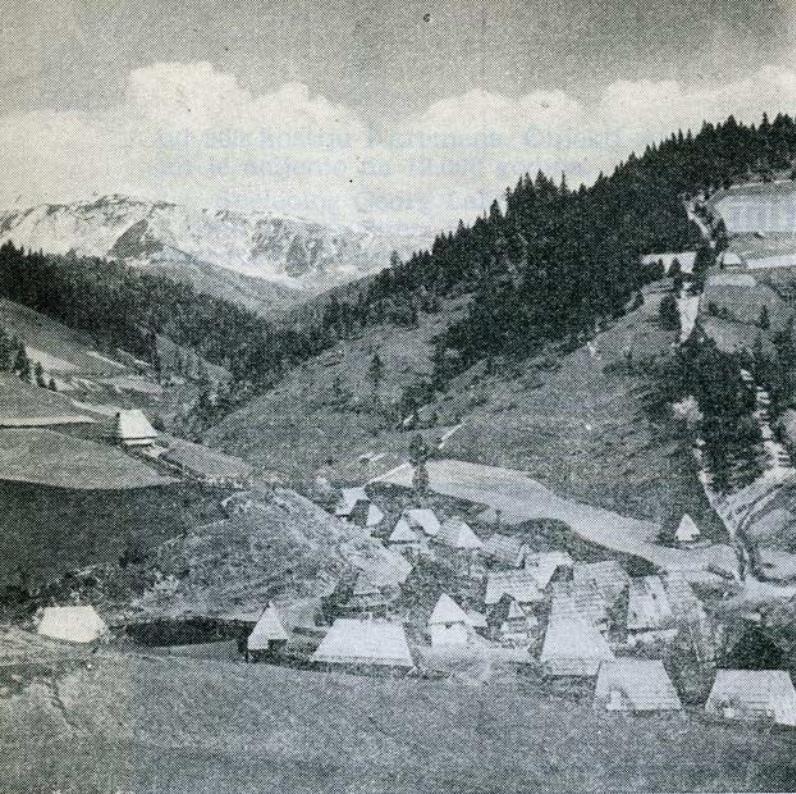
Teferič na Slatini (u pozadini Treskavica)

Foto: U. Beširović

negdje i razbacanih brvnara, podno vrletrnih planina na visini od 1000 do 1400 metara živi oko 3000 stanovnika. Ovi simpatični, dobroćudni i nadasve gostoprimljivi gorštaci sami sebe zovu Umoljanci. Pa kažu da su iz »Umoljanik« (naglasak na zadnjem slogu).

Citava visoravan puna je crnogorične i bjelogorične šume, išarane zelenim kosanicama i plodnim oranicama po kojima se talasa žito, šarene sjenokosi, suludo letaju šareni leptiri, da ih zimi zamijene izglađnjeli vukovi.

Gorski pašnjaci, zelene šume i bistre vode davno su — ko zna kada — privukli daleke pretke današnjih gorštaka. Tu podno gorskih pašnjaka izvire mnoštvo vrela i klokoče bezbroj planinskih potoka. Ima ih toliko da svi nemaju ni imena. Zovu ih jednostavno vrelo ili potok. Sve te vode sakuplja divlja Rakitnica, pa kada nabuja, snagom goropadnice huči, skače u bezdane i sve ruši pred sobom na putu od Treskavice do Neretve.

Selo Rakitnica
(u pozadini Treskavica)
Foto: U. Beširović

Dah starine je osjetno prisutan na svakom mjestu. Ovdje se živi još patrijarhalno. Rijetko se porodice dijele. Jedno domaćinstvo broji 20 pa i više članova. U ovim selima je sve na svoj način čudnovato. Kuće su mahom drvene. Sve je od drveta — od praga do krova, a također i poljoprivredne alatke. Sve je ostalo nedirnuto, kao u davnina vremena. Nošnja, odjeća, posude, pa i adeti, običaji su isti kao u davnih predaka. Naročito je lijepa i bogata šarenilom veza i boja ženska narodna nošnja. Muškarci su odbacili narodnu nošnju. Jedino im je obilježje bijela pletena kapa. Istina, starci su izuzetak od toga.

Zemlja je veoma cijenjena, jer je ima malo. Skuplja je nego na Iildži. Svaki drugi stanovnik je nepismen. Oni rijetki iz »bogatijih« porodica, ako završe neku školu, više se ne vraćaju u rodni kraj »tamo bogu za ledima«.

Surove planine primorale su Umoljance da se vječito bore sa divljim planinama, vremenskim nepogodama i krvolčnim zvjerima, koje nedaju mira njima i njihovoј stoci. Ova sela su preko zime odsječena od ostalog svijeta u prosjeku po 3 mjeseca. Radi toga se stočari sa stadima, u potrazi za hranom, nalaze od početka zime do proljeća oko Save, u Slavoniji ili Posavini. Oni su poznati kao vječiti nomadi. Čobanin ima na putu samo bijelo čebe (biljac), lonac za mlijeko i torbu na ledima. Spava tamo gdje ga noć zatekne. Oni pak koji ostaju u snijegom zavijenom selu, sjede u kućama kao dobrovoljni zatočenici i rade ručne radove.

* *

Umoljani su za Sarajlike bili nekoć pojam udaljenosti i nepristupačnosti. Prosvjetni i zdravstveni radnici strahovali su pri polasku na službu ili službeni put u ta mjesta. Nekada se tim selima prilazio iz pravca Sarajeva, Kalinovika i Konjica pješačeci po cijeli bogovetni dan. Međutim, novo vrijeme izmijenilo je u mnogočemu ovo područje. Istina, još nijedno selo nema električnog svjetla, ali sva imaju vodovod i neophodne komunalije.

Najbliža cesta, ona koja preko Igmana ide do vrha Bjelašnice, omogućuje da se za 1—2 sata pješačenja stigne u svako od navedenih sela. Druga cesta je došla do sela Ledići, koje je od Rakitnice udaljeno dva sata pješačenja. Dakle, Umoljani su postali bliži i primakli se znatno Sarajevu. Oko tisuću Umoljanaca zaposleno je u preduzećima u Sarajevu, Ildži, Hrasnici i Trnovu. Oni obično jednom nedeljno odlaze na vidjenje svojima u Umoljane.

**Umoljanci
na Tešeriču**
Foto: U. Beširović

Bjelašnička planinarska transverzala učinila je u mnogome da je povećan interes za posjet ovom kraju. Lovno područje Hojte i pastrmke u Rakitnici prava su meka za lovce i ribolovce. Zbog toga je njih, kao i planinara, svake sezone sve više i više u tome kraju.

Zastajemo na zelenom brežuljku iznad Umoljanskog polja i prelazimo pogledom preko razbacanih i šćućurenih sela. Pogled nam se zaustavlja na trenutak na ušorenim umoljanskim kućama, na plastovima sijena i snopovima žita. Skoro na svakoj zaravni okreće se žrvanje. Dva, rjeđe po tri bosanska konjića danima se neumorno vrte oko drvene osovine u krugu, da bi iz sazrelog klasja ječma ili zobi istisnuli zrnje za nasušni hljeb tih gorštaka. Vodenice kojih ima u izobilju, do zime sve to samelju u fino brašno.

Ljetna noć je već prekrila gustu šumu i ogoljele vrhove Bjelašnice, odakle su se selu približavala brojna stada ovaca i goveda. Njihov dolazak najavljuvala su klepetom zvona, blejanje ovaca, rika volova, lavež pasa i dozivanje čobana. Sve se živo u suton približavalo selu, na zasluzeni noćni počinak.

Na jednom raskršću seoskih puteva, kod prvih pojata, dalji naš prolazak bio je nemoguć. Saobraćaj je zaustavljen. Naime, dva vola započela su »koridu« i zamenjula kavgu. Boli su se tvrdoglavu i ratoborno. Svojom tučom nagnali su druge da provale ogradu i nanesu štetu usjevima. Intervencijom odvažnih djevojaka-čobanica, ovaj nepredviđeni dvoboja brzo je prekinut. Ponovno je potekla živa rijeka stoke prema selu.

Kakav slučajnost? Pri ulazu u selo, mirnih, ljubaznih i gostoprimaljivih domaćina, ponovo smo našli na sukob. Ovog puta smo bili svjedoci krvave borbe dvaju seoskih pasa. Dva krupna ovčara pred nama su se iskrvarili i tako izgrizli da su na kraju oba otišla teturači i uz zaglušnu skiku. Sigurno su, kako reče jedan mještanin, Šarov i Garov rasčićavali neke svoje stare račune...

Ljetna zvjezdana noć je već daleko odmakla, kada smo opijeni mirisom svježih sjenokosa, došli do kuće našeg starog poznanika. U selu nas je dočekala sparina ljetne noći, kakve dotada nismo osjetili u planini.

Ustali smo rano u jutro po tamošnjem domaćem običaju. Naime, ovdje se rano i lježe, i rano ustaje; noć je namijenjena isključivo odmoru i snu.

Sa prvim sunčevim zracima, koji su obasjavali isturene vrhove Treskavice, Visočice i Bjelašnice, mi smo nastavili put preko pitomih gorskih pašnjaka do Slatine.

Slatina, blagozatalasana visoravan sa mirisnom travom i planinskim cvijećem, danas je mjesto tradicionalnog teferića naroda toga kraja. Žajedno sa nekim učesnicima teferića stigli smo na određeno mjesto. Tu nema nikakvih objekata, pa ni onih improviziranih. Smještaj ljudi i jahači konja vrši se na ivici šume i na travi. Dakle, teferić bez ikakvih investicija i ostalih troškova...

Sa svih strana pristizali su konjanici u kasu ili galopu. Osedlani, okićeni uzdama, uzengijama i bisagama (u koje je smještena hrana sahibije) ponosno su kasali ili se prkosno utrkivali vrci sa doratima, a zekani sa djogatima, dok su njihovi jahači uz bodrenje prisutnih seljana, zauzimali klasični stil nekadašnjih obijesnih binedžija. Jahači, mahom sredovječni ili stariji ljudi, obućeni su u narodne nošnje sa bijelim beznim košuljama zavrnutih rukava; na glavi nose bijele kape.

I dok konjanici jezde, kolone pješaka, reklo bi se, u valovima pristižu sa svih strana. Predstavnike pojedinih sela i zaselaka predvodi omladina idući sa pjesmom i svirkom. To okupljanje trajalo je po prilici jedan sat vremena.

Ubrije je nastalo spontano veselje, iako to nitko nije organizirao i dao znak za početak. Prvo su zaigrala narodna kola. U sredini harmonikaš ili tamburaš, a okolo u krug poređali su se momci i djevojke — po prilici 10—20 muškaraca i djevojaka. Momci su u kolu zagrljeni, a djevojke se drže za marame, na odstojanju od muškaraca, i tako igraju po taktu harmonike ili tambure. Svakog časa broj kola se povećavao, tako da ih je teško bilo u tome metežu prebrojati. Na sve strane »tresla« su kola i orila se pjesma. Pjesma duga, otegnuta. Posebno pjevaju momci, a posebno djevojke, jer nema mješovitih pjesama.

Djevojke u kolu obučene su u vezene narodne nošnje. Na nogama nose opanke ukrašene sa šarenim kiticama, a čarape išarane skladnim bojama. Oko pasa nose srmali pojaseve, na vratu ogrlice od žutih dukata ili šarene džerdane, na rukama srebrne belenzuke i halhale. Prsti su im okićeni prstenima i ogledalcima, koja im služe kao sredstvo za давање signala i ljubavno izazivanje mladića pomoću refleksa sunčevih zraka. Oko glave je niz dukata sa jednim velikim šorvanom ili medžedijom koja je smještena među vjedama, tako da se pokreće i da pri tome pokriva jednu trećinu očiju. To ima za cilj da izazove naročitu znaželju kod momka — da li su joj oči plave ili čarne. Bijele marame ukrašene vezom prekrivaju glave i u isti mah štite bjelopute djevojke od sunca. Kod igranja u kolu zveče džerdani, poskakivaju belenzuci i halhali, što sve skupa kolu daje takt i posebnu draž. Ova kola liče u mnogom na ono poznato »Glamočko nijemo kolo«, koje sa velikim uspjehom interpretiraju naši vodeći folklorni ansamblji.

Promatrači oko kola gledaju čekajući da na njih dođe red u kolu ili da vide svoga miljenika ili izabranika kako igra i pjeva.

Dalje, po strani od kola, kao »nezainteresirani«, mladići i djevojke se zabavljaju ašikujući. Ovo ašikovanje se odvija također na posebni tamošnji način. Momak, sjedi na travi, dok djevojka stoji više njega na odstojanju od par metara. U takvom položaju oni razgovaraju duže vremena, pa i po nekoliko sati. Za ovo vrijeme, pored razgovora, djevojka nemirno vrti suncobranom i pokreće se svim svojim tijelom. Ogledalom draži momka i tako izaziva šaljivo i veselo raspoloženje.

Neki se zabavljaju i šetajući, ali njih je svakako manje.

Stariji ljudi i žene, odnosno oženjeni i udate, najčešće sjede po strani, razgovaraju, jedu i piju, te čuvaju posljednje zahteve hrane i pića za svoju djecu, momke ili djevojke, koji tu navraćaju na objed nakon napornog igranja u kolu ili od zamora dugog ašikovanja. Mnogi od njih se tada zagledaju, zavole, vjere i ožene.

Pored ove vrste zabave, toga dana smo prisustvovali konjskim trkama, trkama pješaka i bacanju kamena s ramena.

U ranim popodnevним satima nastao je razlaz teferića na isti način kao što se je i skupio. Svi učesnici ponijeli su utiske koji će se još dugo prepričavati i osvježavati sve do slijedećeg teferića na Slatini.

Bosansko-hercegovački mozaik

BILJEŠKA UZ JEDNO PENJANJE NA TRESKAVICU

Ljubav za osvajanjem planina i planinskih vrhova javila se u meni negdje prije desetak godina. I tada sam, čini mi se, prvi put kao kroza san doživjela planinu. Igrali smo se na jednoj livadi u neposrednoj blizini moga rodnog grada u podnožju privlačne planine Visočice i dok su moji drugovi i drugarice trčkarali poljanom, ja sam dugo gledala u vrh planine. I najednom — zaželjela sam da se popnem na tu planinu, na njen vrh. I otada je, eto, počela da se rada ta želja za osvajanjem planina i planinskih vrhova. To je prosto kao ljubav na prvi pogled. Čovjek se zaljubi i ako mu voljena osoba pruži ljubav — ostat će zauvijek zajedno! Tako je bilo i sa mnom. Priznajem, zaljubila sam se u planine i danas gotovo i ne bih mogla zamisliti život bez toga. A, planine? One me primaju kao svog izabranika. Dok se lagano penjem uz stijene, korak po korak, ponekad centimetar po centimetar, osjećam nekako u dnu duše da volim te planine, osjećam da i one mene vole! Kao da mi otvaraju širom svoja vrata i zovu me...

I uvjek, kada počinjem nekome da pričam o penjanju na planine, o osvajanju vrhova, o planinama i planinarenju, osjetim obavezu da prvo pozdravim planinu o kojoj najviše volim pričati — Treskavicu.

Sunce je već padalo prema zapadu kada smo ušli u jednu staru čobansku kolibu. Istina, sada je jesen, vrijeme je prohладno i dobro bi bilo da odemо u planinarski dom, ali ovdje u kolibi je ljepše. Već je i vatra naložena, večeramo i svako od nas priča ponešto iz svog planinarskog života. Ja sam ovdje skoro najmlađa i radije slušam, nego da pričam. Ponekad nas uhvati i strah, jer u daljinu se mogu čuti i urlici gladnih kurjaka. Ali, tu smo u kolibi, vatra je pred nama, imamo nas desetak, noć se uveliko spustila i mi polako sve zaboravljamo i — tonemo u san...

Sunce je već odskočilo, bije pravo u oči. Onemogućava nam da odredimo strminu kojom ćemo se popeti. Korak po korak, stopu po stupu, strmine planine postaju za nama sve veće, a provalije sve dublje. Ne gledamo ni u provalje, ni u obronke. Na vrh gledamo. Na vrh!

Ostalo je još svega nekoliko metara! Ne, nije to vrh od nekoliko hiljada metara. Istina, i ovdje je preko 1500 metara visine, i ovdje je opasno i lijepo u isto vrijeme, i za nas koji već imamo malo iškustva to je samo jedna vježba više. I, evo nas na vrhu. Stisci ruku, i radost, i osmijesi na licima. Odavde se pruža divan pogled na okolinu, ali se ne može dugo ostati. Vjetar nemilosrdno reže i siječe i nije nimalo gostoljubiv prema nama. Ali, to skoro da i nije važno. Mi smo na vrhu!

Sada, treba da krenemo nazad. Nama to izgleda mnogo teže nego popeti se na vrh. Ali, Tibor Sekelj, čuveni svjetski planinar, tvrdi drugiče: spuštanje je lakše iz jednostavnog razloga što i u planini zemljina sila teže vuče prema dolje...

I evo nas ovdje, sjedimo na padinama Treskavice. Planinsko sunce miluje nam lica, dok leda hvata oštua studen. A gore, iznad nas, strme litice izgledaju kao kolosi koji se poslije zamornog i dugog puta odmaraju na suncu. Šiljate stijene, gdje hladni sjeverac prosto briše, stoje ponosito i gordo. I odavde, gotovo da su neosvojive...

Evo nas opet pred kolibom. Ručali smo i gledamo u vrhove Treskavice koji otvaraju svoja njedra samo orlovima i nama, koji ih pobijedujemo. Uskoro ćemo biti dolje, u gradu. Još jedan divan izlet, ovog puta na vrhove Treskavice, pripada prošlosti. Ne pretjerujem, bio je to zaista divan izlet. Ne vjerujete? Dodite, vidite, popnite se s nama...

Srbobranka Savić

KAZANI RIJEKE ŽELJEZNICE

Rijeka Željezница na Ilijadži i dalje put ušća liči na lijenu ravnicašku rijeku, umornu i tihu. Međutim, malo dalje uzvodno, nedaleko od Ilijadže, ta ista rijeka je divlja i krajnje nemirna, upravo mahnita. U Krupačkim stijinama ukliještila su kamena brda u procjep nemirnu i plahovitu rijeku. Okamenjena brda primorala su Željeznicu da ne samo snagom, nego i svojom ljuntnjom i srdžbom u osvetničkom zanosu krči sebi put. I, to baš tu gdje je kamenje najtvrdje, najveće i najuže. Tim istim uskim kanjonom ljudska ruka je jedva pomoću eksploziva, kao crv mukotrpno, probla usku traku ceste, koja veže Trnovo i Kalinovik sa Sarajevom.

Nekliko kilometara još uzvodno, iznad Kijeva, pomoći ljudske snage skrenut je ponovo njezin tok i vodena masa teče kanalom kroz kameno brdo, da bi na kraju u samoubilačkom padu pokretala turbine naše prve poslijeratne hidrocentrale — Bogatići.

Čudna je ta rijeka Željezница! Na svome nevelikom putu nailazi na više prirodnih, teških i zanimljivih prepreka. Svakako, najteža i najljepša je ona ispod sela Turova. Naime, odmah nakon sastava Hrasničkog i Godinjskog potoka, od kojih nastaje Željezница kod sela Turova, na padinama sjeverne strane Treskavice, na prvih par stotina metara svoga toka ta mala brdska rijeka divlja i zanosno luduje. U uskom kamenom tjesnacu, dugom oko stotinu, širokom tri i dubokom deset metara, vodena snaga je izdubila kamenu gredu. To je tipični školski primjer erozivne snage vode. Izdubila je kameno korito na nekoliko mjesta u obliku kotlova u kojima voda, presipajući se iz jednog kotla u drugi, pjeni, huči i vrije kao u velikim kazanima na vatri. Otuda su ti neobični i lijepi virovi dobili ime — Kazani. Iz posljednjeg kazana voda vratolomno skače i kao mljeku u pjeni pada u široko korito — i tu ponovo postaje mirna rijeka.

Kazani rijeke
Željeznice

Foto:
U. Beširović

Foto: Beširović
Diva Grabovica

Iznad najvećeg kazana nalazi se mali drveni most, prelaz za pješake, čija je dotrajala konstrukcija pričvršćena na osamljeno lipovo stablo. Razgranata lipa ljeti daje hlad cijelom koritu. Stari most, lipa i usamljena vodenica sa izvorom čine ovaj prirodnji fenomen još ljepšim i privlačnijim. Zbog svega toga se Kazani nalaze pod posebnom zaštitom države kao prirodna rijetkost.

Sa lijeve strane Kazana nalazi se izvor koji sa nekoliko jakih mlazeva pokreće vodenicu, a potom uvire u Željeznici. Tok potoka nije dug više od trideset metara.

Nekoliko stotina metara nizvodno od Kazana voda se razlijeva po širokom koritu, a pješčane obale stvaraju plažu na divljoj planinskoj rijeci.

Uzeir Beširović

DIVA GRABOVICA

Iz planinarske kuće na Velikom Vilincu pošli smo vrlo rano, tek što je dan počeo da zamjenjuje noć. Jutro je svježe iako je sredina augusta. Duva slab južni vjetar. Nebo je prošarano. Više oblačno nego vedro. Idemo od Vilinca prema Plasi, ali u blizini Hajdučkih vrata skrećemo desno niz Strmenicu prema dolini Divi

Grabovici. Serpentina je veoma mnogo. Pogled dolje prema Divi Grabovici je veličanstven, a isto tako i na Peštibrdo čije se litice u ovu dolinu spuštaju gotovo okomito. Sliku upotpunjuju i uljepšavaju prvi jutarnji sunčevi zraci, koji dovode dopiru potpuno horizontalno i jedva se probijaju kroz niske oblake osvjetljavajući samo gornju polovicu visokih kamenih litica. Dolje ispod, gdje sunčevi zraci ne dopiru još, polumrak je i beskrajni mir.

Na jugoistoku, u daljinu, lijepo se ocrtava jako nazubljena silhueta Prenja. Dobro se raspoznavaju njegovi najviši vrhovi Otiš i Zelena Glava.

Strmenica je u svom gornjem dijelu obrasla visokom travom i rijetkim četinarskim drvećem koje prkosno stoji na gotovo nepristupačnim liticama. Trava je svjetlo zelena, pomalo plava. Ne sjećam se da sam takvu nijansu boje ma gdje do sada vidio.

Amfiteatralno — desno, lijevo i iza nas — su litice visokih stijena. Samo prema jugoistoku jedva primjetno se otvaraju brda da bi napravila prolaz rječici Divi Grabovici na njenom putu do ušća u Neretu.

Ovaj predio je idealna postojbina divokoza. Ima ih ovdje kao rijetko gdje. Još ranije smo upozorenici da ovi stanovnici Dive Grabovice prelazeći s litice na liticu često odronjavaju kamenje, pa zbog toga stalno prisluškujemo i usmjeravamo pogled u pravcu litica i sipara.

Ovdje su, čini mi se, više nego ma na kom drugom mjestu bile zaposlene naše fotokamere. Sve je interesantno i privlačno. Sve više vjerujemo u nezvanična i možda suviše subjektivna mišljenja, da ova dolina spada među najljepše u našoj zemlji.

Nedaleko od nas, u dubokoj travi, ležalo je mlado divokoze. Naglo se trglo i preplašeno nestalo u trku. Žao nam je što smo ga omeli iz sna i otjerali iz makanja, travnata ležaja.

Koji put pogled svratimo gore prema Ostrovači (1865) i Drinači (2045) odakle smo došli. Sve je primjetnija visinska razlika koju savladavljemo. Ipak, nama se čini da nismo daleko otišli prema Divi Grabovici. I zaista, na horizontalnoj udaljenosti od svega četiri kilometra spuštamo se više od 1700 metara. Čovjeku se čini da ide samo dolje, a nikako naprijed.

Put nastavljamo prema Žlijebu i Crnom vrhu koji ovu prekrasnu dolinu dijele uzdužno na dva dijela. Donjim dijelom desne strane, nad kojom se uzdižu i preko 1000 metara visoke, skoro okomite stijene Medvjeda, Preslice i Dubrave, teče rječica Diva Grabovica, a negdje na sredini lijeve strane smjestilo se desetak trošnih kuća istoimenog seoceta.

Nebo se iznad nas već uveliko raščistilo. Sunce je sve jače. Na visini od oko 1400 metara ulazimo u dosta gustu šumu kroz koju i dalje vode lijepo uređene pješačke serpentine.

Kratak odmor pravimo na čairu pred lovačkom kućom na Žlijebu. Žao nam je da je ova kuća napuštena i ostavljena zuba vremena da je polako, ali sigurno uništi. Čini nam se da bi lovci i planinari iz Jablanice mogli i trebali sprječiti njeni propadanje.

Tek što smo uprtili naše naprtnjače trglo nas je iznenadno prštanje kamenja niz nedaleki, par stotina metara dugi i strmi sipar. Kamenje se stropoštavalо velikom silinom duboko dolje. Pogledi su nam se prikovali za sipar. Trenutak, dva, a onda smo primijetili petnaestak divokoza, koje na svojoj jutarnjoj šetnji u bezprijeckornom poretku prelaze sipar na njegovom nazužem dijelu. Pritajili smo se da ih ne uplašimo i da ne uskratimo jedan rijetko lijep prizor. Jedna po jedna, polako, prelazile su sa jedne na drugu stranu sipara i zamicale u kamenjar i gustu travu.

Ostavljamo divokoze u njihovom carstvu i nastavljamo put do željezničke stanice. Rastajući se sa Čvrsnicom i njenom Divom Grabovicom, čovjek mora osjetiti nostalгију za ovom planinom i žarku želju da ovamo dode opet i što prije.

Ešref Korjenić

ROMANIJU TREBA UPOZNATI

Kada planinari govore o Romaniji oni obično misle na Romaniju oko Novakove pećine, gdje se ustvari nalazi jedini planinarski dom na ovoj velikoj planini. O Romaniji, onoj pravoj, koja počinje od Mokrog, pa se preko Crvenih stijena pruža do Podromanije, mnogi planinari, pogotovo oni mlađi, malo znaju. Da bi planinar bolje upoznao ovu legendarnu planinu, potrebno je da duže boravi na njoj, da obide sve njene dijelove, upozna ljudi i da se po mogućnosti prilagodi njihovim životnim uslovima. Iako na Ravnoj Romaniji nema planinarskog doma, nedjeljni odmor ili dio godišnjeg odmora lako možete provesti u bilo koje doba godine u jednoj od seoskih kuća, gdje će vas dočekati gostoljubivi domaćini. Izlazak na Ravnu Romaniju sada je sasvim lak, jer postoji nekoliko autobusnih linija koje tuda prolaze.

Ne može se tačno reći kada je najbolje boraviti na Romaniji. Ljeti je ona lijepo izletište sa cvjetnim livadama, starom i mlađom šumom, raznom divljači i ugodnom planinskom klimom. Međutim, za veći broj planinara Romanija je najinteresantnija zimi. Prijatne su šetnje i skijanje po proplancima i šumskim putovima u vrijeme sunčanih zimskih dana. Idući po golin ili šumovitim kosama, zapazit ćete u dolini rijetke raštrkane seoske kućice, koje svojim oštrim krovom i vijugavim dimom podsjećaju na slike sa novogodišnjih čestitki. Ukoliko je vrijeme pogodno, možete se uputiti na Crvene stijene, Šahbegovski grad, Čavčev polje, Vražju kosu ili bilo koji istureni vrh odakle se pružaju prekrasni vidici na snijegom pokrivenе planine oko Romanije. Kada na Romaniji duva jak i hladan vjetar, kada mećava zamete sve tragove, život se povlači u sela i kuće, a životinje se zavlače u ranije odabranu sigurnu skrovišta. Tih hladnih dana samo najnužniji poslovi obavljaju se napolju, toliko tek da se namiri stoka, pripreme drva ili ode do komšije. Romanjci će i vama rado govoriti o svom životu na svojoj planini i o burnoj prošlosti tih krajeva. Ravna Romanija je do pred kraj turske okupacije bila prekrivena gustom šumom. Strah od hajduka natjerao je Turke da posjeku šumu oko druma koji je prolazio preko Romanije i kojim su išle karavane natovorene raznovrsnom robom. Begovi su krčili šumu da bi proširili pašnjake za svoju stoku. Austro-Ugarska i stara Jugoslavija nemilosrdno su eksploatirale i šumu i ljudе na Romaniji. U drugom svjetskom ratu uništeno je sve što je ljudska ruka stvorila. Ali sve to već pripada prošlosti, i romanijski planinštak danas stvara sebi bolje uslove za život. Prostorije i pokućstvo sada su kao u prigradskim kućama. Romanjci se hrane dobrom i raznolikom hranom, a mnogi od njih nabavili su i motorno vozilo. Na taj način oni su se približili gradu, čiji se uticaj sve više primjećuje na ovim ljudima. Ponosni su Romanjci na svoje žive i mrtve junake - romanijske partizane koji su im omogućili ovakav život. Sjedeljke u dugim zimskim večerima, ispunjene radom i pričom, prekidaju se tek toliko da neko obide stoku u štali, da otprati komšiju kući ili da oslušne zavijanje vukova na proplanku. Na rastanku s Romanjom i ljudima koji žive na njoj zaželjet ćete da opet dodene na ovu planinu i među ljudе koji će vas ovdje smatrati svojim dobrim znancem.

Mišo Miličević

ŠPILJA KLOKOTNICA

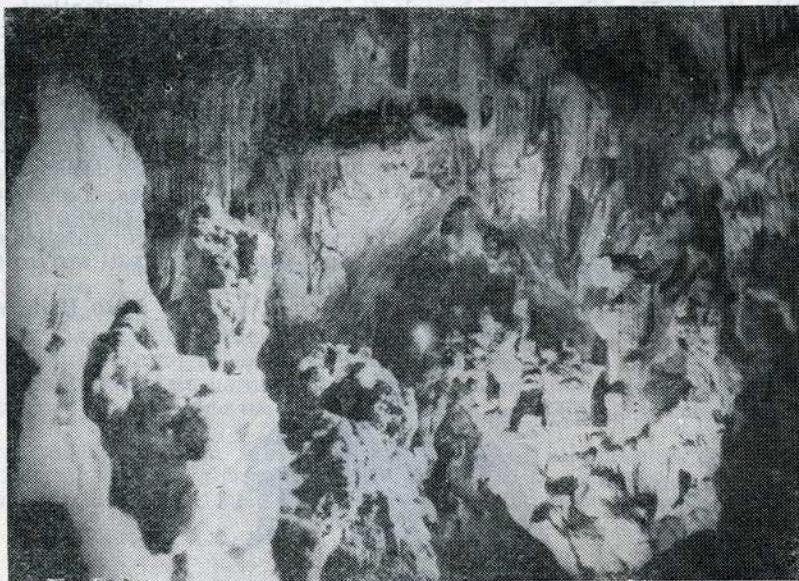
Upravo smo izlazili iz crnogorične šume na prostrani planinski pašnjak, kada su prve sunčeve zrake pozlatile vrhove vitkih jela. Jutro je bilo svježe, a lagani povjetarac strujao je padinom talasajući zelenu i sočnu planinsku travu probudenu majskim suncem. Gazeći naizmjence meki tepih jelovih iglica i travu sa pašnjaka stigli smo pred ulaz u spilju Klokočnicu ispod samog vrha planine Bjelašnice.

Spustili smo se oko 60 metara niz kosi hodnik i našli se u dvorani čiji je strop u obliku kupole na sredini visok oko 30 metara. Sjeo sam na jedan stalagmit i pri treperenju luči promatrao teške kamene zavjese na zidovima. Činilo mi se da ih pomici lagano strujanje zraka. Imao sam osjećaj da se nalazim u nekoj ogromnoj pozorišnoj dvorani gdje će se za koji trenutak zavjesa podignuti, i tada ću ugledati jedan svijet, koji je nekada davno živio u ovoj spilji i njenoj okolini. Ali zavjese se nisu dizale. Vladao je mir koji su remetile jedino kapljice vode sa stropa. Radile su svoj vjekovni posao zidara, koji na jednom mjestu rastvara krečnjak i ovdje ga taloži u čudovišne oblike. Govorile su mi: Bim..bam..bim.., kao što su to isto govorile i onom bogumilu prije nekoliko stoljeća, koji sada mirno počiva u blizini spilje sa jednom jedinom željom, da nikо ne gazi po njemu, što je i napisano na ogromnom stećku koji pokriva grob: »Ase leži.....molu Vas ne nastupaete na mene, ja sam bil kako vi este, vi ćete biti kako esam ja.«

Slušao sam padanje kapljica i osjetio najednom da razumjem njihov govor. U ušima mi je odzvanjalo: Bim..bim..bam.. Kao da neki orkestar izvodi čudnu muziku na meni nepoznatim instrumentima. Pitao sam se, koliko ova muzika već traje? Ako je tačno da se 1 mm sloja krečnjaka stvara mnogo godina, onda ovaj orkestar svira već hiljadama godina, jer ima stalagmita visokih preko pola metra. Ritam kapljica zvučao mi je kao dah vjekova koji su prohujali u nepovrat,

Slušao sam njihovu priču sve dok se nije luč ugasila. Krenuo sam prema izlazu, koji je u daljini izgledao kao usamljena zvijezda. Njegova me svjetlost pozivala da se vratim na svoj životni put.

Mustafa Semiz

IZNENAĐENJE NA PLOČNOM

Hercegovačka suša i omara vladala je već nekoliko dana na Čvrsnici. Istina, u popodnevnim satima par puta su se pojavili oblaci, koji su naslućivali kišu. Ali, samo naslućivali. Nestašno i objesno bi se poigrali. Tada bi samo na kratko izazvali radost gorštaka i žednih ovaca.

Nesnosna jara istopila je snježnike i presušila ionako male i oskudne izvore. Sunce je sve živo nagnalo ka vodi Blidinjskog jezera. Ono, svojom ne baš hladnom, ali velikom vodom, osvježava žedna grla i rashlađuje umorna tijela. Tako smo se i mi jednog takvog vrelog dana našli na njegovim obalama. Upravo toga dana nekoliko tamnih oblaka pojavilo se iznad Vrana i Čabuljeh. Ubrzo su nadvisili Pločno, najviši vrh Čvrsnice. Oštri bridovi usijanog kamenja rasporiše tamne oblake, koji ispuštiše kišu. Grmljavina je tutnjala prostranim vrtićama. Ljetni dan se pretvorio u jesenski. Ta nagla promjena vremena primorala nas je da napustimo Blidinjsko jezero.

Za povratak u planinarsku kuću pod Vilincem izabrali smo put preko Jelenka i Pločnog. Na izlazu iz Mrcine drage — tako se zove amfiteatralni kuloar na Velikom Jelenku — dočekalo nas je iznenadenje. Pored starog planinarskog puta koji

vodi iz Bara na Čvrsnicu — ugledali smo cestu. Pravu planinarsku cestu! Poput razvučenog federa nekog starog sata izvučena je cesta iz Rakitnog do Pločnog, najvišeg planinskog vrha Hercegovine, visokog 2228 metara. Iznenadenju nema kraja. Misli i asocijациje ne miruju, dok gazimo novom cestom prema vrhu.

Do jučer su samo najstrastveniji planinari, nošeni željom i ljubavlju za divljom ljepotom, mukotrpnim penjanjem izlazili na ovaj udaljeni vrh, a danas, eto, na samom vrhu stojimo uz jednog »fićua koji je stigao ovamo čak iz Mostara.

Kao paučina ili neravna nit blista nova cesta u kamenom moru sive Čvrsnice. Nikakve riječi hvale ne bi mogle dati dovoljno priznanja žuljevitim rukama ljudi u sivo-maslinastim uniformama, koji prošlog ljeta izgradile ovu cestu dugu 17 kilometara i tako »krov Hercegovine« učiniše pristupačnim i dostupnim svim ljubiteljima prirode.

I na kraju treba istaknuti da je Blidinjsko jezero i Pločno sada pristupačno cestom iz tri pravca: od Duvna, od Lištice preko Rakitnog i iz Jablanice. Doduše, ovaj posljednji put nije stigao do samog jezera, jer vodi samo do Masne luke, ali odavde se može za nepuni sat pješačenja stići do obale nekada tako dalekog jezera.

Uzeir Beširović

OD JAHORINE DO TRNOVA

Zimska ljepotica Jahorina najtužnija je baš sada, u ovo godišnje doba, kad jesen sve vidljivije potiskuje ljeto. Njen bijeli ogrtač, koji je čini jednom od najprivlačnijih planina i zimskih sportskih centara u zemlji, neće je zaognut bar još za mjesec dana. Samoča se osjeća svugdje. Takvu atmosferu još više povećavaju skoro potpuno prazni hoteli i odmarališta. Tek tu i tamo po koji posjetilac. I žičare, pred kojima se zimi formiraju dugi redovi ljubitelja smučanja, sada su nepomične. Samo se ponekad na njihovim čeličnim užetima zanjuši korpe, a kad vjetar utihne, opet se vraća mir i sve stane. Bjelogorično lišće već je izgubilo izrazitu nijansu ljetne boje, ali onog pravog jesenjeg kolorita još nema. Uza sve ovo — prohladno je, a crno-sivi oblaci obećavaju kišu.

Sve to je uticalo da se umjesto šetnje radije odlučimo za lijepo uredene klubske prostorije Partizanskog doma. Međutim, i ovdje se u svaki kutak uvukla samoča i dokonost. Kao da i vrijeme sporije odmiče. Domaćin doma sjedi preko puta nas i tupim, neodređenim pogledom zuri tamo negdje u daleki pejzaž koji se smjestio u okvir prozorskog okna.

Ovakva sredina djeluje i na nas i, suprotno našim planinarskim navikama, ni mi ne osjećamo potrebu da živahnije provedemo današnje poslije podne. Uticaj vremena je, dakle, potpun i očigledan. Čak smo i na spavanje otišli neuobičajeno rano.

Ustali smo u zoru. Ako se »po jutru dan pozna«, onda ima izgleda da ćemo danas biti bolje sreće. Prvi jutarnji sunčevi zraci, iako slabašni, daju nam nade da će biti ugodnije nego juče.

Od Jahorine do Trnova trasm Sarajevske transverzale, potrebno je oko pet sati hoda. Ne žurimo — udaljenost nije tako velika — i razgovaramo o trasi današnje etape. Ova tema sama se nameće tim prije jer nismo uvjereni da je odabrana najsjretnija varijanta. Čini nam se da je nije trebalo voditi kroz sela Zabojska i Delijaš, jer je to zaobilazan put. Osim toga, od Delijaša sedam kilometara trasa ide tvrdom automobilskom cestom, dubokom i uskom kotlinom čije visoke bočne strane sakrivaju vidik prema impresivnom masivu Treskavice.

U selu Zabojska, u kući Miloša Tomića, nalazi se kontrolna tačka Sarajevske transverzale. Prelistavamo dnevnik obilaska. Raduje nas što vidimo dosta imena iz drugih republika. Prevladavaju, međutim, planinari iz Sarajeva, što je i posve razumljivo. Primjećujemo nekoliko imena istaknutih društvenopolitičkih radnika, pasioniranih planinara. Sa žaljenjem i sjetom konstatiramo da obilaznika pod rednim brojem 72, poznatog planinarskog radnika Hazima Tafre, nema više među živima.

Ostavljamo desetak trošnih kuća ovog seoceta i produžavamo prema Delijašu. Na brežuljku koji sakriva ova dva sela jedno od drugog, smjestila se nekropola bogumilskih stećaka. Patina na ovim nijemim spomenicima upozorava nas da je ovdje, na jugozapadnom pragu Jahorine, život tekao još prije više stoljeća.

Od Delijaša idemo cestom koja se priljubila uz korito Crne rijeke i preko Gradine stižemo u Trnovo do osme kontrolne tačke.

Ešref Korjenić

Biljni svijet Velebita

II. ŠUMSKA VEGETACIJA MEDUNČEVE ŠUME

Prilazeći Velebitu s primorske strane, susrest ćemo na strmim i kamenim obroncima, ali i na velebitskom podnožju, samo ostatke nekada daleko više rasprostranjenih medunčevih šuma koje su danas uglavnom zaostale u obliku prorijednih šumica i šikara sa bijelim ili crnim grabom. Rijetke su šumice samog hrasta medunca koje kao ubave dubrave naseljuju blaže položene i gušće obrasle pitome terene nižih predjela.

Za medunčeve se šume može općenito reći da su to od svih šuma na Velebitu najviše degradirane. Nekada su prekrivale velike površine i na primorskoj i na kopnenoj strani. Optimum se njihovog razvoja nalazio u submediteranskom i submontanom pojasu. U svome naletu medunčeve su šume naselile i površine na kojima su nekada bile daleko više razvijene šume crnoga bora; on se uspio zadržati samo na mjestima koja nisu bila podesna za naseljavanje termofiltog listopadnog drveća.

Degradacijom medunčevih šuma (uglavnom neracionalnom sjećem hrasta) prevladale su neke njegove pratile, napose bijeli i crni grab koji su zbog svoje neobične dinamike (vrlo se lako pomlađuju iz panja) mjestimice uspjeli izgraditi raznolike šikare pa i prave šumice, danas najčešće bez hrasta. Spomenuta su se dva graba, već prema svojoj ekologiji i snazi obnavljanja dalje diferencirali, zadržavajući oko sebe najviše elemenata nekadašnjih medunčevih šumica.

Šumice su i šikare bjelograbića ograničene uglavnom na obalni pojaz fliša i na najniži dio primorskog obronaka, po kojima se uspinju u prosjeku do visine od 350—400 m. Bijeli je grab ili bjelograbić inače vrlo sličan crnom grabu, ali je od njega mnogo osjetljiviji. Teže se prilagođuje nepovoljnim klimatskim prilikama i zbog toga se zadržava u nižim, toplijim položajima. No nalazimo ga kojiput, iako pojedinačno, i na visini iznad 1100 m. Tako npr. uz Medačku stazu do Štirovачke poljane raste još na visini od 1300 m. Kod Gackoga polja ga nema. U manjim skupinama raste poviše Ličkog polja. U šumicama i šikarama bjelograbića nalazimo redovito mnoge submediteranske, ali i neke eumediterranske biljke. Tu je prije svega vrlo česta drača koja je vezana na obalni pojaz i na najtoplja mesta. Rijetko se uspinje iznad 600 m. Već iznad 350 m ima je znatno manje. Naročito je mnogo imao na devastiranim i utjecanim površinama, gdje se najčešće udružuje s glogom (*Crataegus monogyna*) i s crnim trnom (*Prunus spinosa*). U tom pojazu rastu još skoro svagdje slijedeće biljke: šmrka, rašeljka, maklen (*Acer monspesulanum*; čini često skoro čiste sastojine), crni jasen, ruj (*Corinus coggygria*), zečja šibika ili zečji grašar (*Coronilla emerooides*), šparoga (*Asparagus acutifolius*), oštrolisna veprina (*Ruscus aculeatus*), metlica (*Osyris alba*) i mnoge druge, naročito zeljaste biljke. Sve su to uglavnom biljke koje inače pripadaju medunčevim šumama.

Mnogo je dinamičniji, vitalniji i manje izbirljiv crni grab. Njemu naročito pogoduju strmi i kameni tereni na kojima mu ne konkurira ni jedno šumsko drvo. Po njima se on uspinje daleko preko gornje granice nekadašnjih medunčevih šuma, gdje se onda sukobljuje s bukvom. Kojiput se javlja na ogoljenim i zaštićenim grebenima i poviše bukve. Međutim, na vlažnim i dubljim tlima viših položaja ne može izdržati konkureniju s bukvom, koja ga snažno potiskuje. Mjestimice se crni grab spušta sve do mora, gdje se mijesao s bjelograbićem. Prijevojima i brdskim dolinama prelazi i na kopnenu stranu, uz koju zalazi daleko na sjever. S crnim se grabom uz uobičajenu garnituru submediteranskih biljaka udružuje i veći broj prigorskih odnosno gorskih vrsta. Pa ipak, zbog optimalne rasprostjenosti na toplijim mjestima, i na crni je grab vezano najviše termofilnih vrsta: udika (*Viburnum lantana*), mušmulica (*Cotoneaster tomentosa*), ruj (*Cotinus coggygria*), crvena gllica (*Geranium sanguineum*), medenika (*Melittis melissophyllum*), modro vrapčije sjeme (*Lithospermum purpureooceruleum*), dubačac (*Teucrium chamaedrys*) i mnoge druge. Međutim, u taj se pojaz već spuštaju i neke preplaninske biljke kao npr. *Rhamnus fallax* i *Juniperus nana*.

Izgled šume poprimaju spomenute grabove šikare uglavnom samo u branjivinama, gdje se onda zadržavaju u većem broju i njihove iskonske pratilice. Tu je onda redovito nazočan i hrast medunac, vrlo često kao dosta visoko drvo sa dlakavim i narovašenim listovima, ali rijetko sa stablima širih dimenzija. Kao izrazito krška biljka, medunac se obično ne susreće u većem broju primjeraka iznad 900—1000 m. Inače je vrlo otporan te se može prilagoditi i vjetru i suši.

Pojedinačno se sa meduncem i na primorskoj i na kopnenoj strani Velebita mijesha i cer (*Quercus cerris*). Cera ima npr. u području Senjskog bila, kao i na brežuljcima oko krških polja u pozadini, najčešće u visini od 600—1000 m.

Od ostalih grmova u tim se šikarama, naročito u nižim položajima, redovito nalazi i šmrika (*Juniperus oxycedrus*), najčešći i vrlo otporni grm naših primorskikh predjela. Ima ga od obale do blizu 700 m visine. Na Sv. brdu uspinje se i iznad 1000 m. Najviše ga ima u Južnom Velebitu, prema Novigradu i Žrmjanji. Vrlo je otporan protiv isušenja, vjetra i studeni. U višim ga predjelima nadomješta planinska klečica (*Juniperus nana*), koja se kod Obrovca spušta niže od šmrike. Na kopnenoj je strani rasprostranjena obična borovica (*Juniperus communis*), koja ne raste nikada u Primorju.

U pojasu je sa hrastom meduncem, ali i povije njega, i na Velebitu (optimum između 750 i 1700 m, kao npr. na Sv. brdu) rasprostranjena planinska somina (*Juniperus sabina*), koja kod nas u Hrvatskom primorju raste kopljut i u blizini mora (npr. u Balenskoj dragi).

Na primorske je obronke u ovom pojasu (redovito do 800 m) skoro ograničen maklen, vrlo otporno nisko drvo ili još češće grm. I klen (*Acer campester*) je najčešće vezan na područje sa crnim grabom, na zapadnoj i na istočnoj strani Velebita. U gornji dio medunčeva pojasa, ali i u niže smještene bukove šume nalazi javor gluhač (*Acer obtusatum*). Najčešće je razvijen u obliku grma s velikim listovima. Obično raste na stjenovitim i sunčanim terenima od 700—1200 m. Ima ga i na kopnenoj strani, obično na zapadnim padinama uzvisina istočno od krških polja.

Vrlo je česti grm, rjeđe drvo, suhih i toplih krških predjela, crni jasen koji zbog skromnih zahtjeva ima vrlo široki pojas rasprostranjenosti. Iako uglavnom vezan na primorske obronke, po kojima se spušta sve do mora, zna zaći duboko u unutrašnjost, kao i u najviše predjele, često i do klekovine planinskog bora. Na sunčane je i tople primorske obronke, pa tako i na šikare bjelograbiča i crnoga graba ograničena i raščeljka, koje ima u nižim položajima i sa kopnene strane. Najljepše uspijeva u dragama. Na primorskim se obroncima uspinje sve do 1000 m.

Vrlo pusta mjesta primorskog krša obrašćuje u bezbroj primjeraka mediterranski bijeli glog (*Crataegus transalpina*). Svojim brojnim, gustim i bodljastim ograncima odražuje, slično drugim grmovima u tome pojasu, surove prilike staništa. Redovito ne prelazi visinu od 800 m (na Sv. brdu raste još i kod 1000 m). Samo uz obalu i u najjužnijim predjelima (Tribanj — Zaton) raste submediterranski bodljasti grm kruška glogulja (*Pirus amygdaliformis*). Isto tako samo na jugu Velebita (Sv. brdo!) raste niski grm patuljasta trešnja (*Prunus prostrata* subsp. *velebitica*), koja je vrlo česta još južnije, npr. na Biokovu. Skoro kao ukrasni grm s mnoštvom bijelih cvjetića raste na kamenim i sunčanim obroncima, do visine od 1200 m, pustena suručika (*Spiraea cana*).

U tom je pojasu česta još i mukinja (*Sorbus aria*), koje ima najviše istom iznad 400 m (do 1400 m). U višim je predjelima toplijih terena redovito nazočna i obična krušvica (*Amelanchier ovalis*) koja je u rano proljeće okićena mnoštvom bijelih cvjetova. Na primorske je obrone vezana i smrdljika (*Pistacia terebinthus*) koja se na jugu uspinje i do 800 m. Do te se visine na primorskoj strani uspinje i obični ruj (*Cotinus coggygria*). I koprivić (*Celtis australis*) je vrlo često drvo obalnog pojasa. Ima ga mnogo i zasadenog.

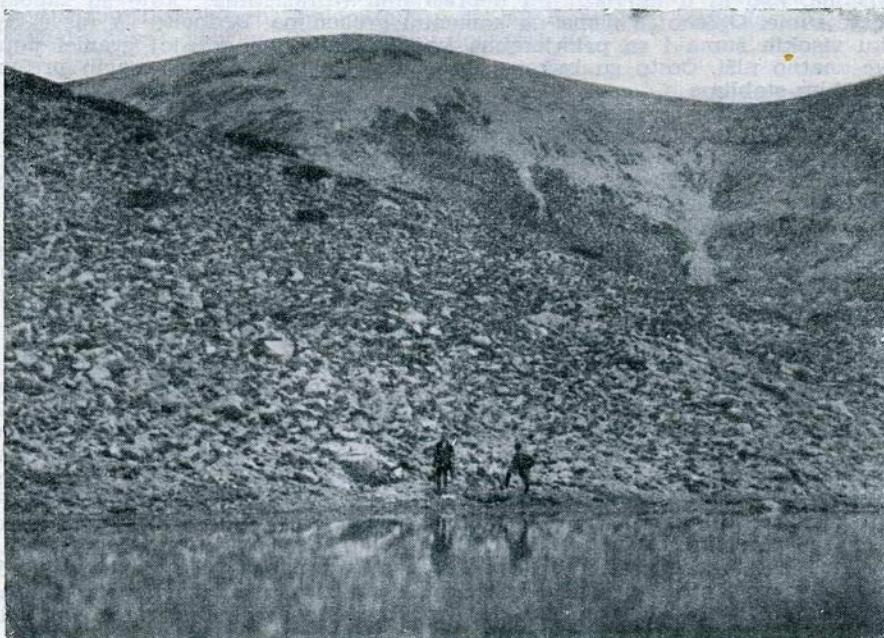
U pojasu se medunčevih šuma i šikara javlja već i na primorskoj strani ljeska (*Corylus avellana*). Tako ćemo vrlo često na gornjoj granici rasprostranjenosti crnoga graba naći dosta široki pojas vrlo gusto izraslih, ali dosta niskih primjeraka ljeske, koja tu odoljeva i najjačem vjetru. Smještena je redovito na prelazu iz grabovih šikara u preplaninsku i nisku bukovu šumu. Inače ljeska izgrađuje niske guštare i na mjestima sa kojih je potisnuta bukova šuma, naročito na kopnenoj strani (optimum joj je kod 1250 m).

Na primorske je obronke, uglavnom na krševite terene viših položaja, vezana i posebna odlika žutike, inače u istočnom Sredozemlju rasprostranjena vrsta *Berberis aetnensis*.

Nekako se sredinom Velebita proteže areal rasprostranjenosti endemičnog grma *Sibiraea croatica*, koji nastava u velikom broju primjeraka stepeničaste i kamene terene suncu izloženih obronaka na prostoru između Pejakuše i Velinca na zapadnoj strani Budakova brda i Baćić kose.

Po pustim su se i zagrijanim kamenjarima razasuli bodljikavi i niski grmovi krkavina i trušljika, od kojih je primorska krkavina (*Rhamnus intermedia*) vezana više za obalni pojas (najviše do 1200 m), a krkavina kamenjarka (*Rh. saxatilis*) za više predjele i gole vrhove, između 700 i 1400 m. Krška trušljika (*Rhamnus rupestris*) raste po čitavom Velebitu, no obično ispod 1300 m. Sve su to vrlo otporni i na kamene terene vezani grmovi, od kojih neki nalaze u svojim bodljama obranu od stoke.

U povezanosti sa hrastom meduncem i s ostalim termofilnim drvećem na Velebitu zadržao se i crni bor (*Pinus nigra*), čije šumice nalazimo na više mjesta od Vratnika na sjeveru do prodora Vel. Paklenice na jugu, najčešće na zapadnim, toplijim i moru bližim obroncima (od 250—1400 m). U višim položajima ti se

Babino jezero u Južnom Velebitu

borovi nalaze i u dodiru s bukovim šumama. Crni je bor mediteranskog podrijetla i zato je najbolje prilagođen na toplija mjesta, redovito na kamene terene sa plitkim i siromašnim tlom. Tu mu onda ne može konkurirati termofilno listopadno drveće, npr. hrast medunac i crni grab, s kojim se i najviše bori za opstanak. Inače je bor vrlo otporna biljka koja podnosi i vjetrove i jače isušenje. Pod udarom vjetra u prorijedjenim sastojinama poprima upravo bizarse oblike sa tanjurastom i u jednu stranu razvijenom krošnjom, najčešće do 7 m visine.

Redovito se ne uspinje iznad 1400 m, ali se može spustiti skoro sve do mora. Danas ga ima u većim ili manjim sastojinama na obroncima Vratnika i u Senjskoj Dragi, poviše Sv. Jurja, iznad Donjeg Starigrada, Borovoj Dragi, na Visibabi, Borovom vrhu, na Zavižanu, u V. i M. Paklenici itd. Nekada je bio sigurno daleko više rasprostranjen. Zato i smatramo danas njegove šume reliktnima. S crnim borom rastu uglavnom biljke kojih i inače ima u većem broju u tom višem submediteranskom, odnosno submontanom i montanom pojasu, a nalazimo ih najčešće u području sa šumama i šikarama crnoga graba.

I na prilazima Velebitu sa kopnene strane, naročito u sjevernom i srednjem dijelu velebitskog podnožja, na prijelazu iz Gackog u Ličko polje, između Janjeće i Perušića, moramo proći kroz područje sa hrastovim šumama, ali šumama u čijoj izgradnji sudjeluju hrast kitnjak (*Quercus petraea*) i obični grab (*Carpinus betulus*). U sastavu tih nizinskih i vlažnih šuma nalazimo uglavnom poznate srednjoevropske biljke, koje susrećemo i drugdje kod nas u kopnenom dijelu Hrvatske. Hrasta kitnjaka ima tu i тамо i na primorskoj strani, kao npr. kod Vratnika povije Senja, zatim kod Jablanca (Graberje), obično na visini iznad 800 m. I običnog graba ima na primorskoj strani, ali vrlo malo.

BUKOVE ŠUME

To su najčešće šume Velebita. Ima ih po čitavoj planini, koju najvećim dijelom i pokrivaju, tako da se može reći da je bukva najraširenije drvo i na ovoj dinarskoj planini. Bukovih šuma nema samo na nižim zapadnim i jugozapadnim obroncima, kao ni u najvlažnijim depresijama (mrazištima), koje su zaposjele smrčeve šume. Obično ih nema na kamenim grebenima. Redovito su razvijene u obliku visokih šuma i sa primjercima koji su samo na gornjoj granici pojasa bukve znatno niži. Često su bukove šume razvijene i u obliku pravih pravčuma s orijaškim stablima.

Njihov se prostor proteže od istočnih obronaka Senjskog Bila preko svih najviših vrhova i duž istočnih obronaka do krajnjih izdanaka Velebita na jugu. Najgušće su se bukove šume na Velebitu sačuvale na sjeveroistočnim stranama, ali i u unutrašnjosti. Prema kopnu se spuštaju sve do velikih krških polja. Samo na povoljnijim terenima spušta se bukova šuma mjestimice i prema moru, ali redovito ne ispod 700 m. Međutim, pojedinačno raste bukva još i kod 250 m (u Senjskoj Dragi, V. i M. Paklenici i drugdje). Iznad 1460 m redovito je razvijena u nižim, grmolikim i nepravilnim oblicima. Gornja joj se granica nalazi kod 1700 m visine (npr. M. Rajinac). Prema jugu se još više uspinje. Na kopnenoj se strani spušta i do 600 m, često sve do razine krških polja. Razlika u visini između zapadne i istočne strane u gornjoj šumskoj granici iznosi prema Degenu oko 100 m.

Zbog obilja vlage i razvijena tla, u bukovim šumama raste dosta biljaka koje su nam poznate iz bukovih šuma iz unutrašnjosti Hrvatske. Tu je prije svega vrlo mnogo proljetnica koje cvatu u rano proljeće, prije nego što bukva prolista. Zato ćemo tu u proljeće i naći najviše biljaka u cvijetu. Tako se već za rana proljeća javljaju u bukovim šumama u bezbroj primjeraka slijedeće biljke: šumarica (*Anemone nemorosa*), mišje uho (*Omphalodes verna*), medvjedi luk (*Allium ursinum*), procjepak (*Scilla bifolia*), drijemovac (*Leucojum vernum*) Petrov krst (*Pris quadrifolia*), Salamunov pečat (vrste roda *Polygonatum*), razne režuhe (vrste roda *Cardamine*) i brojne druge.

Ljeti je bukova šuma, pogotovo ona gušćeg sastava i sa visokim drvećem koje svojom krošnjom propušta samo malo svjetla, razmjerno pusta, hladna i vlažna. Naprotiv noću je ona u usporedbi s ogoljenom okolinom mnogo toplija. Zbog toga u njoj mnoge biljke i nalaze dobru zaštitu.

U bukovim su šumama vrlo česti javori, od kojih ćemo kao vjernog pratioca bukve redovito naći gorski javor (*Acer pseudoplatanus*, na Velebitu u svojti subobtusatum). Ima ga najviše u pozadini, redovito u pojasu između 480 i 1580 m. Uz njega je redovito nazočan, uglavnom na istočnoj strani i u višim položajima i mlječ (*Acer platanoides*).

Inače su za bukove šume vezani i grmovi: kurika širokolisna (*Evonymus latifolia*), tisa (*Taxus baccata*), božikovina (*Ilex aquifolium*), vazdazeleni likovac (*Daphne laureola*), kozja krv (*Lonicera alpigena*) itd. Na vlažnim je humoznim terenima viših položaja (gornja granica 1500 m) česta i vrba iva (*Salix caprea*). Po čitavom je Velebitu razasut i bijeli jasen (*Fraxinus Excelsior*, maksimum kod 1480 m). Na bukove je šume (od 800—120 m) vezana i rana ili velelisna lipa (*Tilia platyphyllos*), a donekle i kasna lipa ili lipolist (*T. cordata*).

Na crni se grab u višem dijelu submontanog pojasa, napose na jače konfiguriranim terenima, u klancima, ispod većih stijena i u uvalama, kao i općenito na mjestima sa dužom zasjenom, nadovezuje primorski oblik bukove šume. Sa šikarom je crnog graba vezuje pored velikog broja termofilnih biljaka još i vrlo rasprostrnjena trava primorska šašika (*Sesleria autumnalis*). No već i u ovoj bukovoj šumi nalazimo nekoliko značajnijih šumskih biljaka. Tu se prije svega

javljaju grmovi žestike (*Rhamnus fallax*), koja i drugdje na primorskim planinama prati prorijedene i rastrgane bukove šume. Češća je već i planinska klečica koja se obično naseljuje na šumskim okrajcima, kao i općenito na svim ogoljelim mjestima viših i buri izloženih predjela.

Na kopnenoj strani, iznad pojasa sa hrastom kitnjakom i s običnim grabom bukova je šuma razvijena kao gorska bukova šuma. Taj je oblik bukove šume na Velebitu izražen, iako dosta ograničeno (u pojusu između 600 i 900 m), samo na kontinentalnoj strani, u području gdje se u nižim predjelima razvila mezofilna hrastova šuma srednjoevropskog tipa. S tom šumom gorska bukova šuma ima i najviše zajedničkih biljaka. Pored običnog graba u njoj raste brijest (*Ulmus campestris*), divlja trešnja (*Prunus avium*), bijeli glog (*Crataegus monogyna*), svib (*Cornus sanguinea*), drijen (*Cornus mas*), žutika (*Berberis vulgaris*), kopitnjak (*Asarum europaeum*), križalina (*Cyclamen europaeum*), pasji zub (*Erythronium dens canis*), rani jaglac (*Primula acaulis*), grahorica orašasta (*Vicia oroboides*), kukavičica (*Lathyrus vernus*), medvjedi luk (*Allium ursinum*), drijemovac (*Leucojum vernum*), volujsko oko (*Hacquetia epipactis*), milogled (*Sanicula europaea*), kozlac (*Arum maculatum*), Salamunov pečat (*Polygonatum multiflorum*), šupljika (*Corydalis cava*), veprina (*Ruscus hypoglossum*) itd.

Kom u Južnom Velebitu

Mnogo se češće u bukovim šumama Velebita, naročito u višim i kontinentalnim predjelima, redovito iznad 850 m nalazi jela (*Abies alba*) koja s više izrazitijih mezofilnih i preplaninskih biljaka izgrađuje poseban oblik visokih šuma. Takvih šuma ima najviše u sjevernijim, a donekle i u srednjim dijelovima Velebita, u pravilu samo na kopnenoj strani i u unutrašnjosti, znatno rjeđe na primorskoj strani. Bukovih šuma s jelom nema ni na izloženim mjestima, a ni u preplaninskem dijelu bukovog pojasa gdje se ponovno javljaju čiste bukove šume. Jela je općenito na Velebitu i vezana na bukovu šumu, iako ima tu i тамо i čistih jelovih sastojina. Zbog neobične dinamike same bukve jela se i na Velebitu, kao i općenito na svim dinarskim planinama nalazi u stalnom povlačenju. U odnosu na bukvu jela je mnogo osjetljivija te ne raste na izloženim i suhim mjestima. Zbog toga je i mnogo rjeđa na zapadnim obroncima kao i na jugu Velebita. Prema kopnu se spušta i do 500 m, no optimalno je razvijena istom iznad 900 m.

Nekada je bukva u crnogoričnim šumama igrala podređenu ulogu. Prirodnim putem i kroz stoljeća došlo je i neovisno o čovjeku do smjene šumskog drveća. Promijenjene su prilike više pogodovale bukvici koja je otpornija te treba manje vlage. Tlo je ispod lišća u bukovim šumama vlažnije, ali zbog jačeg iscrpljenja tla i nagomilavanja tvari koje štetno djeluju na bukvicu, nije podesno više za obnovu bukve, iako tu bukove pratile zaostaju. Na takvom tlu onda bolje uspijeva jela, koja jače isušuje tlo od bukve. Zato i poviše jelove šume ima u zraku više vlage nego iznad bukove. U jelovim šumama je listinac znatno manje, tlo se postepeno isušuje, tako da nastaje stadij koji je sada povoljniji za rast bukve. Zbog toga se jela bolje pomlađuje u bukovoj nego u jelovoj šumi. Odatle i česta pojava da u jelovoj šumi nalazimo mlade bukve, a u bukovoj mlade jele.

U šumama bukve i jeli primjerici su ovih najimpozantnijih vrsta našeg šumskog drveća i najbolje razvijeni: bukva tu naraste i do 60 m visine i sa promjerom stabla koji prelazi 2 m. Pomlađivanje se u tim šumama najuspješnije odvija na trulim povaljenim deblima i panjevima. Mnoga su mjesta u njima gusto obrasla izrazitim biljkama sjenovitih, vlažnih i humusom bogatih staništa. Tu je mnogo zeče soce (*Oxalis acetosella*), brusnice (*Vaccinium vitis idaea*), borovnice (*Vaccinium myrtillus*), šumarice (*Anemone nemorosa*), lazarkinje (*Asperula odorata*), milogleda (*Sanicula europaea*), mišjeg uha (*Omphalodes verna*) itd. Na panjevima, deblima i na stijenama mnogo je mahova i lišaja, koji se u svojim najrazvijenijim oblicima nalaze u velikom broju i na granama razvijenih i visokih krošnja. Tu je i vrlo mnogo raznih paprati, kao npr. osladi (*Polypodium vulgare*), obične paprati (*Nephrodium filix mas*) i dr.

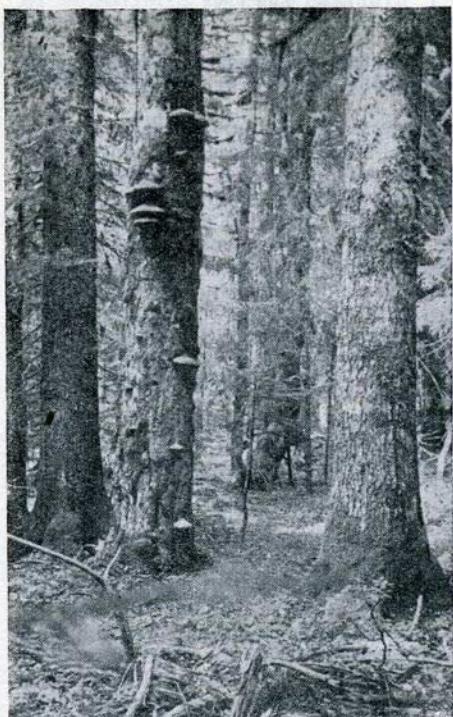
Bukva je sposobnija da se rastom prilagodi i ekstremnim prilikama, pa se u obliku niskog drveta i svinuta uspinje po izloženim obroncima iznad jele i smrče. Ima je čak i iznad klekovine planinskog bora. U tim se položajima bukove šume prorjeđuju, više je golog kamena, vjetar odnaša listinac, u tlu se održava ravnoteža pa se i bukva s uspjehom održava. Slično je i sa visokim pretplaninskim zelenima, koje tu u velikom broju prate pretplaninsku bukvu. Pretplaninska se bukova šuma uspinje sve do najviših vrhova (u prosjeku od 1450—1650 m), tako npr. na Sv. brdu, Badnju, Štirovcu, Višerujni, Debelom brdu itd. Pretplaninsku bukovu šumu prati mnoštvo izrazito planinskih biljaka koje su tu svadgje redovo nazočne: planinska kozja krv (*Lonicera alpigena*), planinska bazga (*Sambucus racemosa*), razne režuhe (vrste roda *Cardamine*), gorčika (*Prenanthes purpurea*), vučji korijen (*Actaea spicata*), velevjetni vrisak (*Satureia grandiflora*), pahuljasti žabnjak (*Ranunculus lanuginosus*), pršljenasti Salamunov pečat (*Polygonatum verticillatum*), gomoljasti gavez (*Sympytum tuberosum*), šumski dragušac (*Senecio nemorensis*), lazarkinje (*Asperula odorata*), kao i mnoge razne paprati.

Općenito se može reći da se zbog osobito bogatog reljefa velebitskih vrhova u pojusu bukve spomenuti oblici njegovih šuma međusobno vrlo nepravilno izmjenjuju te nisu uvijek visinski jasno lučeni. Odatle i teškoće u raščlanjenju velebitskih bukovih šuma. Najljepše su sigurno one u kojima se nalazi jela. Tu je i obraslost najveća, pogotovo na mjestima s više zemlje među kamenim ogradama i stijenama, u raznim izvalama i kamenim ruševinama.

SMRČEVE ŠUME

I smrča (*Picea abies*) je bilo na Velebitu mnogo više nego danas. Smrča je i dalje u stalnom uzmicanju i to kako pod utjecajem čovjeka, tako i uslijed promjena klime koja postaje za nju sve nepovoljnija. Vezana je na veću vlagu u zraku i vrlo je osjetljiva na toplinu i suhoću uzduha. Zato je ograničena na najvlažnija mjesta, gdje nastava vlažne i od bure zaštićene depresije, najčešće tzv. mrazišta. No, na nekim mjestima se uspinje po strkim obroncima sve do najviših vrhova (V. i M. Rajinac).

Na Velebitu se smrča nalazi na svojoj južnoj granici u ovom dijelu Evrope. Nema svog samostalnog pojasa te se manje više horizontalno izmjenjuje s bukvom, redovo u višem pojusu. No javlja se i niže, kopiput i ispod pojasa optimalne rasprostranjenosti bukve. Najjužnije se zadržala na zapadnim obroncima Krasanske Dulibe, na Rusovu, ispod Sovjaka i u Raminom Koritu između Oštarija i Sugarske Dulibe. Nešto se južnije spušta još samo na istočnim obroncima (dolina Bakovac, Lipovo Polje), ali samo u višim položajima. Najbolje su istražene guste i visoke

smrčeve šume u području Štirovače (od Štirovače do Sundera ima oko 700 jutara tih šuma), gdje im pojedina stabla dosižu visinu od preko 35 m. Na tim terenima, zbog naročitih prilika staništa, smrčama ne može bukva nigdje konkurirati. Tu su se smrčeve šume uglavnom ograničile na veće vrtače, redovito na visini između 650 i 1400 m. To ne znači da smrča ne raste i na strmim i izloženim grebenima, gdje se sama ili sa bukvom uspinje i do najviših vrhova.

U velebitskim je smrčevim šumama biljni svijet skoro istog sastava kao i onaj u smrčevim šumama ostalih, sjevernije smještenih predjela Evrope. Uz mnoge biljke koje inače susrećemo u gustim bukovim šumama, tu se najčešće nalaze još i: smrekina crvotočina (*Lycopodium annotinum*), obični pavlovac (*Arenaria agrimonoides*), zečja soca (*Oxalis acetosella*), brusnica (*Vaccinium vitis idaea*), borovnica (*V. myrtillus*), pocijepak dvolisni (*Majanthemum bifolium*), srcašti čopotac (*Listera cordata*), sitna bekica (*Luzula luzulina*), šumska urodica (*Melampyrum silvaticum*), razne krušice (vrste roda *Pirola*) itd.

Smrčeva šuma u Štirovači

KLEKOVINA PLANINSKOG BORA

Za planinara predstavljaju najizrazitije planinske predjele površine s klekovinom planinskog bora, koja se nalazi uglavnom na sjevernim i istočnim ekspozicijama najviših vrhova, obično iznad 1400 m. Na klekovinu se može zadržati i ispod visoke bukove šume. Poviše V. Paklenice spušta se planinski bor na zapadnim obroncima i do 1000 m, gdje nalazi u pojasu sa crnim borom. Ima je na velikom prostoru od Zavižana do Vaganskog vrha, gdje je naročito lijepo razvijena iznad Doca prema Babinom jezeru. Na Sv. brdu se zadržala samo u najvišem pojusu (iznad 1700 m).

Planinski bor (*Pinus mughus*) izgrađuje vrlo često guštaru, pravi splet dugih i nepravilnih grana. Zbog toga klekovina niti nema izgled prave šume. U gušćim sastojinama uspijevaju samo rijetke zeljaste biljke. Samo na slobodnim i ogoljelim mjestima susrećemo nešto više otpornijih, visokoplaninskih vrsta, kojima je tu zbog dugog zadržavanja snijega i znatnijeg smanjenja temperature vegetacijski period vrlo kratak. Klekovina je planinskog bora vrlo važna za učvršćenje kamenih i rastrgnanih terena. Na njoj se zadržavaju lavine snijega i kamenja.

Između primjeraka planinskog bora redovito se izdiže višim rastom jarebkica (*Sorbus aucuparia*), kao i velikolisna vrba (*Salix grandifolia*). Od grmova se tu najčešće naseljuje kozja krv (*Lonicera borbasiana*), mukinjica (*Sorbus chamaemespilus*), planinska ribizla (*Ribes alpinum*), planinska kozja krv (*Lonicera alpigena*) i dr. Na nekim se mjestima u pojusu klekovine, kao npr. kod Štirovca, može naći i prekrasna kaćunica, gospina papučica (*Cypripedium calceolus*). Uz planinski bor redovito je nazočna i planinska klečica koja sve više obrašćuje devastirane površine sa klekovinom. I za metliku možemo reći da je pravi nadomjestak za klekovinu planinskog bora.

PREPLANINSKI GRMOVI I VISOKE ZELENI

Sa preplaninskom je bukvom i sa planinskim borom povezan najzanimljiviji b'ljni svijet izrazito planinskog karaktera i srednjeovropske, arkoalpske i euro-sibirske odnosno borealne pripadnosti.

Već se i u preplaninskoj bukovoj šumi, naročito na površinama koje su rastrgane većim ili manjim stijenama, kao i u klekovini bora susreću mnogi preplaninski grmovi i zeleni. Te biljke postižu prevlast na mjestima sa kojih su spomenuti oblici šumske vegetacije potisnuti. Na nekadašnju nazočnost bukve i planinskog bora možemo zaključiti samo prema nekim njihovim pratičicama, koje ih sada na istom mjestu i redovito u još većem broju primjeraka zamjenjuju.

Naročito se u tome ističe planinska klečica i metlika ili omelika. Posebno je značajna vrlo rasprostranjena klečica koja prekriva velike površine sa skoro posve devastiranom vegetacijom. Metlika, čini često puta još gušći, skoro neprohodni pokrov, u kojem se mogu zadržati samo neke veće zeljaste biljke. Prava je metlika više vezana za Sjeverni Velebit, dok je na jugu zamjenjuje znatno niža i kseromorfnija svojta, istarsko-velebitska omelika ili metlika (*Cytisanthus holopetalus*), koja se mjestimice spušta skoro sve do mora.

I klečici je i omelici pravo mjesto poviše gornje šumske granice. Njihove oblike vegetacije nazivamo preplaninskim vrištinama, slično kao što i naseobne bujadi (*Pteridium aquilinum*) i obične borovice (*Juniperus communis*) u pozadini Velebita, na prostranim visoravnima sa posve devastiranim šumama, označujemo vrištinama ili bujadnicama.

U pojasu je planinskog bora na Velebitu samo na vrlo malo mesta (prema Horvatu samo na Vaganskom vrhu i Goliću; navodno raste i na Zavižanu) zaostao i sleč (*Rhododendron hirsutum*), inače vrlo rasprostranjeni i lijepi grm vapneničkih Alpa, Gorskog kotara, V. Kapele i Ličke Plješivice.

Od grmova u tom je preplaninskom pojasu redovito nazočna i žestika, koju ćemo susresti i u već znatno nižim predjelima. Prekrasan je to grm sa velikim i tamno zelenim listovima duguljastog oblika. Zatim je tu još i veleliska vrba (*Salix macrophylla* = *S. grandifolia*), koja u najvišim predjelima Velebita raste u odlici velebitica. Uspinja se i do 1700 m. Vrlo je česta, naročito u Sjevernom Velebitu. U najvišim predjelima, na vrlo izloženim mjestima raste navodno i na Velebitu izrazita planinska vrba koja je vrlo niskog rasta, i prilegla uz podlogu (*Salix retusa*). Tu je i planinska ribizla (*Ribes alpinum*).

U klancima se najviših predjela obično na stijenama, ali i u preplaninskim šumama zadržava planinska bazga, koju već izdaleka možemo prepoznati u vrijeme kada se okiti kao krv crvenim plodovima. Vrste roda *Lonicera*, kozja krv (*L. alpigena* i *L. xylosteum*), redovite su pratičice preplaninskih šuma i šikara.

Za klekovinu vrlo karakterističan grm, skoro drvo, jarebiku (*Sorbus aucuparia*), nalazimo i u smrčevim, kao i u preplaninskim bukovim šumama. Ima je još i na najvišim vrhovima, iznad 1600 m.

U najvišim predjelima sjevernog Velebita na vlažnim mjestima, gdje se duže zadržava snijeg, pa prema tome na vrlo plodnom tlu s mnogo hranjivih tvari (obično uz veće stijene i među kamenim gromadama), raste vrlo bujna vegetacija visokih zeleni. Ona je izgrađena uglavnom od vrlo bujno razvijenih biljaka koje su inače poznate i u srednjeovropskoj vegetaciji, napose u onoj na podvodnim terenima i u blizini izvora. Tih biljaka ima kod nas i na drugim mjestima, tako npr. u prorijedjenim šumama bukve s jelom ili sa smrćom. To su sve biljke koje su u ekološkom pogledu vezane uz određene prilike klime i tla. Među takvim biljkama naročito se ističu slijedeće vrste: obična paprat (*Nephrodium filix mas*), ružičasta ljepika (*Adenostyles alliariae*), modra ločika (*Cicerbita alpina*), žuti dragušac (*Senecio nemorensis*), jedići (vrste roda *Aconitum*), zvjezdanka (*Astrantia croatica*), čehulja (*Myrrhis odorata*), krabljica (vrste roda *Chaerophyllum*), alpska kiselica (*Rumex arifolius*) i dr.

U slijedećem broju: III. Vegetacija travnjaka, stijena i točila

Povodom jedne planinarske karte Prokletija

PROKLETIJE. PLANINARSKA KARTA. Razmer 1:75.000. Peć 1966.
Izdalo Planinarsko-smučarsko društvo »Đerovica« Peć i Turistički savez regiona Peć. Priredili: Kotlajić Branko, Jevtić Milorad, Đžogović Alija, Savić Ilija, Đorđević Ljubiša, Premović Velimir, Čurović Dušan i Janković Janko. Izrada i štampa Geokarta, Beograd. — Cijena 5 ND.

Zahvaljujući potpuno neshvatljivom dugogodišnjem stavu naših vojnih vlasti da geografska specijalna karta predstavlja »vojnu tajnu«, a ne potrebu kulturnoga čovjeka da mu služi kao putokaz za upoznavanje vlastite zemlje, a naučnim i drugim kulturnim radnicima kao osnovno pomagalo za njihov rad, morali smo čekati punih deset godina da se kod nas ponovo pojavi jedna planinarska karta većega razmjera. Nakon planinarske karte Julijskih Alpa 1952. godine (vidi moj prikaz u Našim planinama 1952, 347) i Kamničkih planina godine 1954, sada nam je dana u ruke i planinarska karta najljepšega dijela Dinarskih planina, karta Prokletija sa obje strane naše granice s Albanijom. Kao plod truda grupe mlađih oduševljenih ljubitelja ove naše planine karta zasluguje našu punu pažnju, a kao iskreni napor i punu pohvalu.

Nažalost to ne bismo mogli reći i za njen sadržaj. Ne ulazeći u prikaz morfološke strukture, koji je ispoštovao neujednačen već zbog različitih predložaka iz kojih je karta reproducirana (za našu zemlju vjerojatno na osnovu karte našega Vojno-geografskog instituta, a za albanski dio talijanske vojne karte i kasnijih njemačkih, a možda i sovjetskih korekcija), mi bismo se ovdje samo zadržali na pitanju komunikacija i toponomastike, koja je uostalom kao u svakom građičnom području, ovdje naročito teška i delikatna. Krajevno nazivlje je ovdje tim teže što se radi o predjelu u kojem je upravo toj strani kartografskoga rada dosada poklanjano veoma malo pažnje, pa i većinu do sada objavljenih podataka treba uvjek uzimati sa mnogo opreza. Ja sam već u mome članku »Brada u Prokletijama« (Naše planine 1964, str. 51. i dalje) skrenuo pažnju na osjetljivost toga posla, kada sam, govoreći o okolini Grbaje, govorio o lakom-slenom i ničim opravdanom davanju novih ili posve pogrešno primijenjenih naziva za vrhove koji među ondašnjim planinšćicima već oduvijek imaju svoje ustaljene nazive. Već tada sam upozorio na činjenicu da jedino postojeće nazivlje tamošnjeg pučanstva, a nikako samovolja pojedinaca, odlučuje o imenu, a u slučaju dvojezičnih naziva da treba uporedno naznačiti oba, kod čega prednost treba da sadrži onaj kojega upotrebljavaju čobani i gorštaci koji u tom kraju napasaju svoja stada, kose sijeno ili su po prirodi svoga posla stalni posjetiocu upravo toga predjela. Nikakovi drugi motivi ne mogu se u tom poslu odobriti. Onaj koji se takovoga posla prihvata treba da se rukovodi samo istinom i ničim drugim. Samo će na taj način koristiti stvari koje se je prihvatio. (Vidi i članak dra M. Pražića: »Stav i odnos planinara prema nazivlju planina i planinskih krajeva«. Naše planine 1959, 209).

Međutim je moj dobromjeran apel naišao na gluhe uši upravo kod nekih drugova koji se i kod izrade ove karte javljaju kao koautori. Upravo nakon tog moga članka i priložene karte područja Brade, na kojoj smo kolega Poljak i ja pokušali da unesemo neki red u nazivlje toga kraja, potpuno svijesni, da i taj naš prvi pokušaj ne može biti potpun i da vjerojatno nije bez prigovora, objavljen je čitav niz članaka i u slovenskom Planinskom vestniku i u Našim planinama o skupini Brade, gdje se tvrdokorno ponovljaju stare greške, a bez imalo dobre volje da se one isprave ili da se bar razumnim razlozima pokuša taj stav obraniti i dokazati da naš posao nije valjao. No dok se u tim člancima radi o pogrešnom stavu pojedinih autora, u ovoj karti, koja, kao uostalom svaka geografska karta, predstavlja javan dokument masovnog značaja, ne samo da je takav neodgovoran način rada zadržan, nego je pitanje toponomastike još više zapetljano.

Ne možemo drugačije suditi kad vidimo, ne ulazeći uopće u pojedinosti, da su npr. svi nazivi na našem jeziku na ovoj karti poekavljeni, iako je ekavsko narječe u toj oblasti posvema nepoznato. Tako je iz Bjelića nastao Belić, iz Djevojačkog krša Djevojački krš i iz Zabjela Zabel, Čoveča Glava mjesto Čovječja Glava, itd. itd. Čak je i Lijevi Metej, koji je ispravno napisan na našoj vojnoj topografskoj karti, pretvoren u ekavštinu i preinačen u Levi i Desni Meteh. Sve »rijeked su pretvorene u »reke« iako za to nema baš nikakvoga opravdanja. Autore ove karte ne ispričava činjenica, šta je većina tih naziva ovako pogrešno unešena u vojno-topografsku kartu. Za naše vojne topografe, tada kada je naša karta na terenu godine 1925. bila prvi puta snimana, prvenstvenu pažnju pri-vlačila je morfologija kraja, a tek sekundarno nazivlje. Kod toga ne treba zaboraviti, da je tada taj teren uopće bio prvi puta snimljen, jer su ranije karte te oblasti još pokazivale čitave bijele mrlje posve neistraženih i nepoznatih krajeva. Izrada te karte predstavljala je onda pravi pionirski pothvat, kojem treba i danas još odati puno priznanje. Međutim, kako je tada među našim topogra-fima bilo dosta Rusa, koji su još slabo vladali našim jezikom, a nedostajalo im je i potrebno predznanje da bi znali shvatiti svu naučnu važnost ispravne i točne toponomastike, to su takove greške bile i razumljive. Dužnost je naših naučnih radnika: antropogeografa, historičara i filologa, a pogotovo naših turističkih radnika, a pred svima planinara, da nadopune i isprave donešeno nazivlje i da ono dotjerano i ispravljeno uđe pril'kom nove revizije u novo izdanje karte (vidi moju ocjenu sekcije Žabljak naše vojno-geografske karte u Narodnoj starini sv. 20, Zagreb 1930, str. 213). A pogotovo je to bila dužnost autora ove karte, kad su se već prihvatali izrade njenoga novoga izdanja. Uostalom, takovih prinosa nazivlju ovih krajeva u našoj naučnoj i planinarskoj literaturi nije nedostajalo. Poslije prvih Cvijićevih bilježaka (Glas kr. srpske Akademije sv. 91, Beograd 1913. i sv. 93, Beograd 1921) i Jovičevićevog rada o plavsko-gusinjskoj oblasti (Srpski etnografski zbornik kr. Srpske Akademije knj. 21. Beograd 1921.) te mo-jih radova (Zbornik československe spol. zemepisne god. 40, Praha 1934, Planinski vestnik, Ljubljana 1935. i Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva god. 49—50, Zagreb 1938, te Priroda 1939. br. 5. str. 134), učestali su članci o našim Prokletijama u Hrvatskom planinaru i Našim planinama (vidi Poljakov popis u Našim planinama god. 1959) i Planinskom vestniku, često sa vrlo dobrom toponoma-stičnom građom. Sve je to trebalo sakupiti i sistematski popuniti i provjeriti vlastitim bilješkama i onda pravilno vrednovano upotrijebiti u ovoj karti. Tre-balo je u tu svrhu također koristiti građu iz odličnih historijsko-geografskih radova G. Škrivanića i R. Ivanovića,izašlih u Istoriskom časopisu SAN 1954. i 1956. godine.

Još mnogo gore stoji stvar s nazivima na albanskem teritoriju. Tu je uopće bez ikakove kontrole preuzeta toponomastika sa predložaka koji su služili auto-rima ove karte, a da oni uopće nisu našli za vrijedno da te svoje prijedloške na karti i označe, kao što je to običaj u čitavom kulturnom svijetu. Ali ne samo da za nazivlje u albanskom dijelu nije savjesno iskorištena talijanska i na osnovu nje nadopunjena i ispravljena sovjetska karta, nego nisu korišteni ni podaci iz naše literature (uporedi moj članak o Krasničkim planinama u Prirodi 1960, 385). Samo se tako i moglo dogoditi da je kao glavno mjesto u Krasničima ispaš za-selak Hajdaraj, iako je svakome poznato da je to samo dio Dragobije, glavnoga i najstarijega naselja u klisuri Valbone.

Naši si autori nisu dali ni truda da isprave u nazivlju očite greške starih karata proizašle iz nepoznavanja šptarskoga jezika. Takova je oznaka krša Guri ē Bardh (kota 2403) i vrha maja ē Bardh (2432 m) na samoj našoj graničnoj liniji kod Dobroga Dola (bardhe na šptarskom znači bijel, dakle po naški Bijeli krš ili Bijeli vrh), koji su označeni kao Guri odnosno Maja Ibard. Isti je slučaj i sa posve pogrešno označenom maja Gurizi, što je čisti nesmisao, budući da su zajedno napisane dvije riječi: guri i zi, što znači Crni krš, a dodatak maja = = vrh je ovdje posve suvišan. A tomu sličnih grešaka ima još čitav niz.

Postavlja se pitanje, po čemu je ova karta uopće planinarska? Ako je to ona jedino po tome što su na njoj označene markirane staze i kontrolni punktovi na tzv. prokletijskoj transverzali, onda je zaista nije trebalo ni štampati. Staze i prijelazi su naime veoma površno i defektno označeni, a mnoge su staze uopće izostavljene. A upravo je to uz oznaku za planinara važnijih mesta i vrhova, morao biti glavni sadržaj karte i glavni posao njenih autora. Tako nema uopće

zabilježene staze što iz Čakora preko Vaganice, Brajnice, Mašničkog katuna, Mokre planine, Javorka, Ravne livade, Lijepog dola, Gzidaveca, Vrtijeljke, Grđije, Murgaša i Skrobutače silazi u Kaludru, da napomenemo samo jednu od brojnih ekskvizitno planinarskih šetnja u ovom divnom kraju. Jednako je tako izostavljena i graničarska staza što od Morina pa sve do Ćaf Bora, na prijelazu iz Čerema u Vusanje, prati našu granicu i na idealan način omogućuje upoznati srž naših istočnih Prokletija.

Od vrhova tu je najprije skupina čitavih sjeveroistočnih Prokletija, skupina Gjerovice: Velika Gjerovica (2656 m), od šiptarskih čobana na Silbici zvana Gerovica (ne Gj!) Junikut, za razliku od Male Gjerovice, zvane Gerovica Bytycit, koja nosi ime po plemenu Bytyci, čije su kolibe stajale na Silbici. Ostali su vrhovi ove skupine: Crni vrh = Gjerovica zeze i Crni krš = Guri zi. Tri su gjerovička jezera, od kojih su samo dva označena na ovoj karti: Crveno jezero = = Liqeni kuć; malo Crno jezero = Liqeni zi i Bezdanovo jezero = Liqeni pfafun. Dva su prijevoja na samoj granici. Jedan podno maja ē Gusani (2541 m?) nosi naziv qafa Gusani = gusinjski prijelaz (2502 m), najbliže ljetna veza iz Tropoja za Plav i Gusinje, a drugi južnije na kota 2163 m qafa ē Sylbices (silbitska čafa) veza iz Silbice i Dobroga dola za Metohiju. Kota 2275 m na granici nije Ujkov krš, nego Vujkov krš = kërshti Vujkit, a maja Karafilit (2052 m) — neki ju nazivaju i kara ē fillit — zovu gusinjski Bošnjaci Kofiljača. Postoji u ovom dijelu Prokletija još jedna maja Karafilit u Koprivniku blizu Koprivničkog prijevoja = = qafa Koprivnikut. To oboje, zajedno sa četiri Karanfila u Bradi (Veliki i Mali Karanfil, Karanfil Brade i Karanfil Ljuljaševića) najbolje dokazuje koliko je neumjesno takav česti naziv u Prokletijama još davati novim vrhovima, koji pored toga svi već imaju svoja narodna imena, a kako su to ponovno potpuno bezrazložno uradili autori i ove naše karte (uporedi moj članak: »Brada u Prokletijama« u Našim planinama god. 1964. sv. 3—4, str. 51 i dalje, i kartu pri-dodanu tome članku!). Okolica Ridskoga jezera također nije ispravno označena. Tako su Mali (2087 m) i Veli rid (2070 m) vrhovi pa im treba kao takovim i natpise staviti. Najviši vrh (2356 m) koji čini sa svojim tamnim stijenama slikovitu pozadinu jezera nosi ispravan naziv Ridski krš = kërshti Ridit, a niti krš Bogičevica niti Hrid, kako je to krivo označeno na karti. Granična kota 2165 m više Košutice nije maja Korolac, kako je na ovoj planinarskoj, ni maja Karolac, kako je na našoj vojničkoj karti, nego maja Horoladzit ili Horallacit. kota 2063 m jest maja Markofces (a ne Markovčit) i oko nje beshka Markofces, a kota 1638 m jest qafa Trokusit sa kamenim zubom na samoj granici kërshti Dželals, prema ličnom imenu Dželal. Iznad Čerema na granici nije Vranica nego qafa Ranica. Ispred ovih vrhova proni Derszamit i proni Markofces spajaju se u Čeremu u ljumi Čeremit. Sadanje ime kote 1928 m Osoje biti će iz novijega doba. Kota 2006 m nosi naziv Zabjel, jednakao kao i stanovi sjeverno od qafe Ranica, a Mala Šćapica jest kota 2042 m, dok je kota 2148 m Velika Šćapica, a prijevoj 1851 m qafa Borit = Ćaf Bor, glavni negdašnji prelaz iz Vusanja u Čerem. Stanovi koji na karti nose krivi naziv Mala Sapica su Vusanjski stanovi, a oni sa natpisom Velika Sapica Čeremski stanovi.

Još lošija i nepotpunija je toponomastika naše karte na albanskem teritoriju uz granicu, gdje su i neki putovi posve proizvoljno ucrtani ili ih uopće nema. Da spomenemo samo neke. Iz Čerema vodi nekad veoma mnogo upotrebljavani put na istok uz snažno vrelo kroni Man Halilit (oko 1500 m) do planine bunishta ē Gjarpenit, gdje je između oba rata bilo oko 40 čeremske koliba rasijano po zapadnim proplancima izvorišne čelenke ljumi ē Gjarpenit na visini oko 1730 m. Ova je rijeka na našoj karti posve površno ucrtana sa dva puta prekinutim tokom, što nije točno. Također je i glavni vrh čitave ove skupine krivo ubilježen kao maja ē Darpnit (2213 m) umjesto maja ē Gjarpenit. Put se dalje uspinje u sjevernom i sjeveroistočnom pravcu u krasnoj borovoj šumi, prelazi greben i silazi na bogatu planinu stani ē Markofces (1817 m), na planinarskoj karti označenu samo kao Stane. To je danas posve čeremska planina, a Klimente su je zadobili otrilike prije 200 godina. Ranije su ovamo izdizale i neke vusanjske porodice, koje su bile u srodstvu s ovima iz Čerema. Put dalje preko qafe Markofces (2058 m) dotiče našu granicu. Istočno niže puta su kolibe terla Trokusit, a u dolini terla Lugi ē Voci. Divnom borovom šumom silazi put do terla Balcina (balcina, baltea = blato) 1784 m. Ispod Ćafa Bjelaj = qafa

é Bellajes (1965 m) preko napuštenih buni Koshuticës put se strmo spušta do gornjih stanova Košutice = stani é Koshuticës eper, dok se u dolini uz lumi Gashit vide kolibe gornjih stanova Košutice = stani é Koshuticës poshter. Nakon povućene granice sa Jugoslavijom obje grupe stanova zauzeli su pripadnici plemena Gashi, iz sela sjeverno od Tropoja u podnožju Škilzena. Zato se danas sve više gubi stari naziv Košutice i sve više prevladava naziv stanovi Gashit. Donji stanovi oko kojih se sije žito i gaji kukuruz, nastanjuju se već u rano proljeće i na putu su da se pretvore u stalno naselje. Ovu tendenciju stalnoga naseljenja pokazuju pripadnici fisa Bardhaj, potomci nekog Turčina iz Anatolije, koji danas broje oko 300 kuća i posve su se uklopili u fis Gashi, jedino što se još i danas žene sa Gašima. Dotaknuvši rijeku, put se strmim odsjekom diže na bogatu planinu Dobri Dol, što se iza kérshi Vujkit (2275 m) prostire uzduž vododjelnice prema istoku. Ovu su prekrasnu planinu stoljećima koristili ovčari iz metohijskih sela Punoševca, Smonice i Popovca, a izgonili su preko Morina. Interesantno je da su ostali sjevernoalbanski stočari poštivali njihovo vlasništvo na tu planinu i da je nisu koristili između oba rata, kad je, zbog nesrećnih prilika na ovoj granici, pristup starim vlasnicima na ovu planinu, koja leži na albanskom teritoriju, bio onemogućen. Iz Dobroga Dola silazi put ogromnim pašnjacima preka qafa Dobrodol na Silbicu = stanë Sylbicës. Planina je bila vlasništvo fisa Bytyçit. Njihova su sela u dolini Drima, jugoistočno od Tropoja. Po tradiciji oni potiču od Škrelja, a prvi se ovamo doselio prije 16 generacija neki Lek Biba kao sluga nekom pravoslavnom popu, čiju je kćer oženio i tako se kod Tropoja stalno naselio. Na ovoj prostranoj planini kolibe su podijeljene u nekoliko zaselaka: tella (a ne terla kao u susjednim Gašima i Krasnicima) é Pacit, tella é Vladit, tella é Kamit i najdonji tella é Zogaj, gdje se nalaze i dvije mlinice. Nekada je visoka šuma prekrivala niže obronke sve do mjesta gdje se nalaze kolibe, ali je ona uništena paljenjem i nerazumnoj sjećom, pa se danas i po tri sata daleko mora silaziti po drva. Zbog toga su ovdje kolibe pokrivenе sa busom = bësa, a ostavljena je za dim badža = badha i nekoliko otvora za prozore = penxherit, koji se zatvaraju zasebnim drvenim zaklopčicima. I zidovi su prekriveni busom, pa su ove kolibe veoma tople i ugodne. Potok koji prolazi dnom Silbice nosi u svom gornjem toku stari naziv proni Serbic = Srpski potok, što ga danas sve više zamjenjuje ime proni Sylbicës, a tek kasnije u svom donjem toku on se naziva lumi Tropojes = Tropojskom rijekom. Očigledno da ime proni Serbic podsjeća na ono doba dok je i ova planina pripadala dečanskom vlastelinstvu. Mnogobrojni ostaci starih koliba govore o bujnom životu koji je nekada bez sumnje vladao i u ovom kraju, a njihovi okrugli temelji govore za to da su tada vlaški stočari koristili ove planine. Čitav niz ledenjačkih jezera ukrašuje ovu i inače vodom toliko bogatu planinu. Ispod qafa Dobrodol (ne Dobri Dol kako je na karti) oveće je jezeri liseni é Madh, Veliko jezero, a na visokoj terasi ispod kérshi Zi maleno jezero liseni é Dashit. Još se tri jezera nalaze na glacijalnim terasama podno maja é Zeze (2433 m): najdonje liseni é Verdhe = Žuto jezero, iznad njega liseni é Shkaut, pogrdno ime za Srbe pravoslavne, i liseni é Dhenvet. Ispod kérshi Lesputit leži još liseni Popocit.

Pose je nedovoljno označen na našoj karti i najvažniji prijelaz preko centralnoga dijela Prokletija tzv. Pećki put. Ova najbliža veza između plodne Plavsko-gusinjske doline i Skadra stoljećima je igrala važnu ulogu ne samo kao stari karavanski put i stalni smjer kojim su se stočari uzdizali na svoje ljetne stanove u najvišem dijelu Prokletija i uz njih se vraćali sa stokom na zimovanje u toplo skadarsko primorje, nego i kao važan pravac prodiranja šiptarskih plemena prema Gusinju i Plavu i dalje u Limsku dolinu. Na tom prijelazu ne samo da nedostaju najpoznatije oznake kao što je sam Pećki prijevoj = qafa é Pejes (1708 m), i odmah sjeverno od njega maleno dvogubo jezerce liseni Pejes, te jako vrelo Sheu é Bardh = Bijela rječica, ispod qafa Mulat, pa izvor hladne vode kroni é Rudnitzës u gropu é Rudnitzës na sjeveru, nego nema ni označenoga puta do u dolinu Ropojani (zašto Ropojana kad se dolina zove Ropojani!) do graničnoga Jezerca = liseni é Geshtares, kojim i natovareni konji mogu prolaziti (vidi moju raspravu: »Pećki put — najviši prijelaz preko Prokletija« u Zborniku za narodni život JAZU knj. 42, Zagreb 1964, str. 537—557). Isto tako je šteta što nije do kraja označena staza što od buni é Rudnitzës, kojih isto nema na karti a leže na Pećkom putu, preko qafa é Jeseres, između maja Peca-

keqit (Pečakećit, 2252 m) i mali ē Bojes (2451 m) vodi do pod najvišu skupinu Prokletija maja Poplux sa glavnim vrhom maja ē Jeseres = maja Jezerce (2694 m). Nikakva staza nije na karti ubilježena ni do jedinstveno lijepih glajjalnih jezera na sjeveru ovih najviših vrhova, a u neposrednoj blizini naše državne granice. Čitav predio naziva se Jeseres = Jezera, a njihova su imena odozgo prema dolje: ljeni ē Madh = Veliko jezero; ljeni ē Lohujomit; ljeni ē Bunit, kraj kojega leže kolibe stočara iz Nikćija i ljeni ē Mjelcave (mjelc = = drveni sud za mlijeko).

Ako je toliko slabo obrađen na našoj karti centralni, najviši dio Prokletija, ništo boljega ne možemo očekivati ni među vrhovima zapadnoga dijela. Bez obzira na siromaštvo naziva ni glavni prijelaz od Pećkoga puta za Nikćiju nije detaljnije obilježen. Ovaj se mnogo upotrebljavani put odvija na qafa ē Deshit (oko 1750 m) od Pećkoga puta na zapad i vodi preko qafa ē Dhenvet (= zenvet), gdje se nalaze ostaci starih koliba, kroz sami ljuti krš, podno oštре piramide maja ē Harapit (2218 m), do qafa ē Vizhnjes (= vižnjes) iza koje se otvara zelena dolina gropu ē Kllognit (= kložnit) sa stanovima iz Nikćija. Dalje se penjemo u smjeru zapada na qafa ē Dobrancēs sa stanovima buni ē Dobrancēs u blizini. Iz ljutoga krša silazimo kroz divnu borovu šumu izraslu na kamenim škrapama do malenoga zelenoga dôca sa malenim jezercem i usamljenim grobom qafa ē Jeravijave, odakle se strmo spuštamo u plodnu dolinu Nikćija, pored jakog vrela ovoga dijela Cijevne, koja odmah pravi snažan vodopad.

Mi bismo ovako i dalje mogli nabrajati brojne nedostatke što nam ih naša karta pruža i u jugoslavenskom, a pogotovo u albanskom dijelu Prokletija. Mi kod toga nismo ulazili u detalje u Krasničkim planinama, oko maja Hekurave, niti u predjelu Škilzena = maja ē Shkelzeni (2407 m), toga impozantnoga vrha koji dominira dolinom Drima iznad Tropoja i za kojega se dugo vremena držalo da je upravo on najviši vrh u Prokletijama. Mi se nismo bliže zadržali ni na dolini Vrmoeš i susjednih obronaka, kojom je također od starine vodio karavanski put iz Gusanis preko Rikavca za prastaru tvrđavu Medun i dalje za staru Duklju odnosno Skadar. U našem dijelu Prokletija mi se nismo također bliže osvrnuli na krajeve oko Strećke i Lumbardske planine i Koprivnika sa njihovom bogatom toponomastikom. Nažalost, nedostataka ima na karti toliko da ih je teško i nabrojiti. Mislim, da je ovo što sam naveo dosta da nam tu kartu prikaže kao veliki promašaj.

Izdavanje jedne karte ovakove vrsti zahtijeva mnogo intenzivnoga rada na terenu, ali i mnogo ne samo geografskoga nego i historijskoga i filološkoga znanja. Veliki je posao i ogroman trud izraditi topografsku kartu određene regije, ali nije mnogo manji ni reambulirati staze i sakupiti pravilno nazivlje. Izgleda da su se naši mladi autori i odviše lakom'sleno prihvatali toga posla, ne poznavajući ni ozbiljnost zadatka a ni obimnost potrebnoga rada. To je za žaljenje. Ali je još više da se žaljenje da su se obilno koristili tuđom mukom, mukom naših vrijednih vojnih topografa, a da nisu našli za vrijedno da to i označe, kao što je to običaj u čitavom kulturnom svijetu. A to je ružno i za svaku osudu.

Za alpiniste

ALPINISTICKE VIJESTI IZ BIH

- Nakon dužih priprema 3-4. jula ove godine izvršen je posljje dugogodišnje pauze ponovni uspon u stijeni Velikog kuka na Cvrsnici. Uspon je izvrsio navez Dlber Ilija - Delić Hajrudin, prvi član PD »Tajana« iz Zenice, a drugi AO »Sarajevo«. Uspon je izvršen u prvenstvenoj varijanti gotovo u cijeloj dužini osim izlaza koji je izvršen u prvenstvenom smjeru Brezovčki-Draginac. Uspon je trajao cca 24 sata sa jednim bivakom.
- U stijeni Velikog Prenja u Ogorjelo gredi ispenjana su dva prvenstvena smjera, koji prelaze dužinu od 500 m i IV stepen teškoće.
- Također u stijeni Ogorjelo grede na Velikom Prenju izvršen je pokušaj savladavanja sjevernog brida. Oko 200 metara pred izlazom penjači su morali odustati radi nedostatka klinova. Cjelokupni smjer ocjenjen je kao V stepen.
- U sjeverozapadnoj stijeni Zupca na Prenju, zvanog »Materhorn«, tri naveza izvršila su grebenski uspon sa prvenstvenom varijantom.
- U stijenama Osopca na Prenju također su dva naveza izvršila dva prvenstvena uspona.
- U Vjetrenim brdima, također na Prenju, izvršen je novi prvenstveni uspon.
- U mjesecu martu ove godine na Treskavici logorovala je grupa od 6 sarajevskih alpinista. Tom prilikom izvršeno je više prvenstvenih zimskih uspona.
- Početkom mjeseca augusta 8 alpinista iz Sarajeva učestvovalo je na alpinističkom logorovanju u Prokletijama. Izvršeno je više uspona u stijenama Brade (Karanfila), od kojih i jedan prvenstveni.
- U vremenu od 24-30. augusta ove godine održan je na Prenju početnički alpinistički tečaj. Učestvovalo je 25 polaznika.
- U mjesecu julu boravila je grupa od 4 alpinista u Grossglockneru. I pored lošeg vremena izvršeno je ukupno 20 uspona i tura. Ispenjana su između toga i tri smjera između 3. i 4. stepena teškoće. Za alpiniste iz BiH ovo predstavlja značajan uspjeh kada se uzme u obzir da je ovo prvi ozbiljniji izlazak u planine van naše zemlje u zimskim uslovima penjanja.

D. Bozja

ALPINISTICKI LOGOR PSJ NA GROSSGLOCKNERU

Od 9.-20. jula 1966. održan je alpinistički logor na Grossglockneru sa bazom u planinarskom domu Hofmannshütte (2438 m). Sudjelovalo su učesnici iz Slovenije, Hrvatske, BiH i Crne Gore. Voda logora je bio Ciril Debeljak. Alpinisti iz Hrvatske i BiH su izvršili slijedeće uspone:

1. Meletzkigrat-Grossglockner (3798 m) — kombiniran ljetno-zimski uspon, ocjena 2-3 (4 alpinista iz Splita i 2 iz Zagreba).
2. Lamerweg-Grossglockner (3798 m) — kombiniran ljetno-zimski uspon, ocjena 3-4 (4 alpinista iz BiH i 2 iz Zagreba).

3. Nordwand-Eiswand u Fuscherkarkopfu (3336 m) — zimski uspon, 3-4 (svi navezi, odnosno svi učesnici).
4. Nordwand-Grosse Bärenkopf (4401 m) — zimski uspon, 3 (svi navezi). Radi lošeg vremena neki su usponi ometeni, te je logor završio prije vremena, tj. 2 dana ranije.

NOVA JUGOSLAVENSKA EKSPEDICIJA NA HIMALAJE

Planinarski savez Slovenije donio je zaključak da 1967. godine ponovno pošalje na Himalaju alpinističku momčad radi osvajanja vrhova Kangbachen (7902 m) u Nepalu, koji naši alpinisti prošle godine nisu mogli osvojiti radi lošeg vremena. Na taj vrh još nije stupila ljudska noge i bio je mamac za alpiniste više zemalja.

Poduzete su mјere da se od nepalske vlade dobije nova dozvola za taj uspon 1967. ili najkasnije 1968. godine.

I.L.

ALPINISTICKA ŠKOLA U ZAGREBU

Prošlog ljeta završila je četvoromjesečna alpinistička škola u Zagrebu. Polaznici škole imali su svake sedmice jedno predavanje, a svake nedjelje vršili penjačke vježbe. U početku su se vježbe održavale u okolini Zagreba u stijenama Okića, Oštrelja i Kamjenih svatova, a zatim su slijedili teži i veći usponi u stijene Kleka i u Alpama. U školu se upisalo 44 polaznika, a s uspjehom ju je završilo 33 planinara. Evo planinara, koji su stekli diplomu o završenoj školi Planinarskog odbora Zagreba i Komisije za Alpinizam PSH:

Mihoković Nikola, Oppitz Leo, Ungar Sime, Pomer Božidar, Starčević Borislav, Horvat Tanja, Bielen Zlatko, Bielen Željka, Zadravec Nada, Smit Duško, Ivić Milan, Hrenek Vlado, Beda Vladimir, Linarić Petar, Preindl Marijana, Sušanj Marija, Milošević Dragan, Horvat Radovan, Minčić Željko, Linke Božidar, Balent Zlatko, Klasinc Ana, Marić Ana, Zezelj Vesna, Antunac Ognjen, Dumić Milan, Jelenić Željko, Šeparović Eranko, Aleraj Borislav, Derganc Marko i Polak Bojana.

Z. Hlebec

NOVOST SA KLEKA

Makar još nisu sredeni svi podaci o ljetnoj alpinističkoj aktivnosti u Hrvatskoj, doznali smo da je na Kleku ispenjana nova varijanta poznatog HPD smjera. HPD smjer koji nosi ocjenu III stupnja težine, mjestimično IV, dobio je novom varijantom višu ocjenu. Naime penjači ing. Neđeljko Jakić i ing. Miro Pleško dali su joj ocjenu VI stupnja težine. Nova varijanta je dobila naziv »Velebitaška kratica«. Duga je oko 100 metara, a prolazi previsom, gdje je potrebna upotreba visoke alpinističke tehnike i materijala.

Ulaž u »kraticu« je sa siparista, jednu dužinu užeta prije HPD kamina, desno u stijenu. Opis je sljedeći: ravno gore razvedenom pukotinom kroz previšnu stijenu na bilo HPD prečnice. Vrijeme trajanja uspona 6 sati. Ocjena: VI. Navez: Jakić — Pleško AO PDS »Velebitaška kratica«.

U posljednjem vrijeme bilo je više pokušaja da se izvede ova izvanredno teška kratica u kojoj su sudjelovali alpinisti Smerke, Lukatela, Ballon i drugi, međutim svi su odustali ili zbog težine ili pomanjkanja klinova i ostalog alpinističkog materijala.

B. Špoljarić

Planinarske transverzale u Jugoslaviji

II. SR HRVATSKA

U Hrvatskoj je do sada pušteno u obilazak šest planinarskih transverzala. To su:

1. Kružni planinarski put »Kroz Samoborsko gorje»;
2. Karlovačka transverzala »Tragom 13. Proleter ske brigade»;
3. »Zagorski planinarski put»;

4. »Slavonski planinarski put»;

5. »Planinarski put Medvednicom» i

6. »Partizanski put po Medvednici«.

»Primorsko-goranska« transverzala, koja će obuhvatiti Ućku u Istri i planine Gorskog kotara, još je u fazi formiranja.

1. KRUŽNI PLANINARSKI PUT

Oko 20 km zapadno od Zagreba nalazi se u podnožju Samoborskog gorja — Samobor, najposjećenije izletište grada Zagreba. To je slikoviti srednjevjekovni gradić sa lijepim stariim dvorcima i zgradama, kupalištima, sjenovitim parkovima i izletištima. Samobor je prastaro naselje. Nakon što je oko 1200. godine počela gradnja tvrđave »Stari grada historija je zabilježila nebrojene sukobe i borbe za slobodu, o čemu svjedoče dokumenti i predmeti koji stoje posjetiocima na uvid u Gradskom muzeju. U gradu je popularna restauracija »Lavica«, gostionica »Planinar«, »Lovački rog«, »Zagreb«, »Crveni podrum« itd. gdje se mogu dobiti domaća vina, a i razni samoborski specijaliteti.

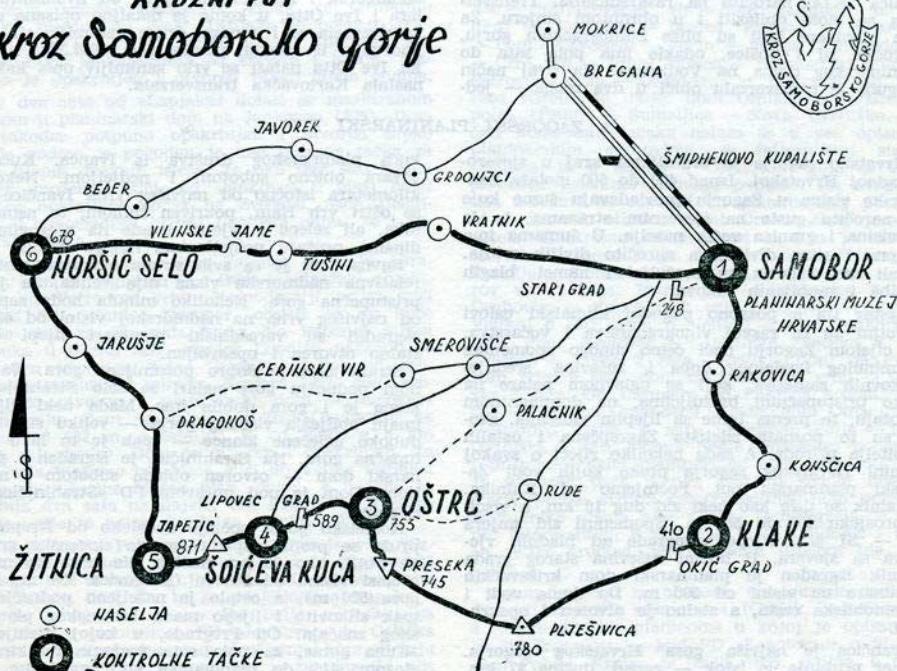
U Samoboru je tvornica filmova »Fotokemika«, pogon tvornice lijejkova »Pliva«, pa tvornica stakla »Kristal« itd. U svaku godišnju dobu okolina Samobora je privlačna. U proljeće, kada se čitava

»KROZ SAMOBORSKO GORJE«

priroda budi u divnom zelenilu; ljeti, kada šume pružaju duboku hladovinu; u jesen, kada su šume čarobnih boja; a zima, kada snježni pokrivač Samoborskog gorja pruža mogućnost za skijanje i ostale zimske sportove. Preko romantičnih vrhova Samoborskog gorja vodi markirani planinarski kružni put sa 6 kontrolnih tačaka. Put se može započeti iz bilo kojeg pravca. Važno je samo kupiti 6 kontrolnih žigova. Evo kratkog opisa na kontrolnih tačaka:

Prva kontrolna tačka nalazi se u Planinarskom muzeju Hrvatske, koji je otvoren svakog dana od 9—13 sati. Planinari koji dolu u Samobor poslike podne mogu se obratiti u centru mjesta urarskom majstoru Ivici Sudniku (Perkovčeva 10), radi pečata. Planinarski put dalje vodi Langovom ulicom prema Mirnovcu, Rakovici, pa preko Konšćice do sela Klake, gdje je u kući broj 25 kod stolarca Vinka Jakopca drugi kontrolni pečat. Markirani

KRUŽNI PUT Kroz Samoborsko gorje

planinarski put dalje vodi na vrh Plješevicu, gdje se nalazi razgledna piramida, a zatim preko Preseke u dom »Janko Gredelj« na Oštrcu. Tko pode oko podne iz Samobora, može stići do spomenutog doma na noćenje (6 sati hoda, treća kontrolna tačka). Tko pode ranije, može stići do »Šoćeve kuće« (k. t. 4) ili do doma »13. Proleterske brigade« na Žitnici (k. t. 5). Spomenuti domovi stalno su otvoreni. Sa Žitnice kružni planinarski put nastavlja preko sela Dragonoš i Jaruše u Noršić-selo, gdje se u kući broj 17. kod Josipa Bošnjaka nalazi šesti kontrolni pečat.

Sada nas očekuje povratak u Samobor pored seba Vratnik dolinom potoka Ludvića. Bilo da smo pošli sa Oštrca, od »Šoćeve kuće« ili od Žitnice,

cijeli ovaj put možemo svladati u jednoj jedinoj dnevnoj etapi. Iskaznica (dnevnik) može se naručiti kod Ivice Sudnika, koji je poznat kao veliki sakupljač starina i društveni radnik tog kraja. Od njegovog osnutka do kraja 1965. godine, ovaj planinarski put obišlo je 726 planinara, dok je izdato 819 iskaznica.

Napomena. Dolaskom u dom »13. Proleterske brigade« na Žitnici može se početi i obilazak »Karlovacke transverzale«, jer se u spomenutom domu nalazi njezina prva kontrolna tačka. Na taj način riješili smo početnu dionicu Karlovacke transverzale od Jastrebarskog do spomenutog doma (3 sati hoda). Kružni put kroz Samoborsko gorje i Karlovacka transverzala vode od Žitnice uporedo do sela Jaruša, gdje se razilaze.

2. KARLOVACKA »TRAGOM XII PROLETERSKE BRIGADE« (Kroz Žumberak i Žumberačku goru)

Godine 1957. sazrijeva ideja među članovima PD »Dubovac« iz Karlovaca o uspostavljanju jednog planinarskog puta koji bi obuhvatio ne samo Žumberačku goru nego i susjedne planine. Godine 1958. došlo je do uspostavljanja planinarskog puta pod nazivom Karlovacka transverzala — »Tragom XIII. Proleterske brigade«, koja je povezala već opisane planinarske domove, zatim historijske putove kojima su prolazili borci XIII. Proleterske brigade »Rade Končar«. Osim toga, transverzala je povezala dio Samoborskog gorja, a jednim dijelom prolazi i kroz Sloveniju, te je tako stvorila uslove za usku saradnju među planinarskim društvima koja djeluju na ovom području Žumberka.

Karlovacka transverzala je duga oko 70 kilometara. Polazi od željezničke stanice Jastrebarsko (pruga Zagreb — Karlovac) a završava na željezničkoj stanici Kamanje (pruga Karlovac — Novo Mesto). Put je označen uobičajenom planinarskom markacijom uz koju je dodata i skraćenica »KT«, naročito na raskrsnicama. Transverzala se može obilaziti i u obrnutom smjeru. Za one planinare koji su bliže Žumberačkom gorju, pogodne su i Šoće, odakle ima pola sata do planinarskog doma na Vodicama. Na ovaj način moguće je transverzalu obići u dva maha — jed-

TRANSVERZALA »TRAGOM XII PROLETERSKE BRIGADE« (Kroz Žumberak i Žumberačku goru)

nom od Šoća prema željezničkoj stanici Jastrebarsko a drugi put prema Kamanju. Transverzala ima devet kontrolnih tačaka (vidi kartu na omotu ovoga broja).

Prva se nalazi u planinarskom domu na Žitnici; druga u osnovnoj školi u Mrzljom Polju; treća u selu Grič kod Nikole Haralovića, a nosi naziv Ječmište. Slijedeći kontrolni pečati »Pogana jača« i planinarski dom na Polomu nisu obavezni za dobijanje transverzalne značke. Šesti kontrolni pečat nalazi se u planinarskom domu na Vodicama, a sedmi (vrh Gere) u planinarskoj kući na Gospodičini. U selu Cetoši u kući Mile Popovića je osmi kontrolni pečat, a deveti u selu Kašt u kući Ilijе Brdar br. 9. Karlovacku transverzalu od njenog osnutka do kraja 1965. godine obišlo je 175 planinara, dok je izdato 520 iskaznica. Iskaznica (dnevnik) Karlovacke transverzale može se naručiti u planinarskom društvu »Dubovac« — Karlovac. Postoji takoder i planinarski vodič »Žumberak i Žumberačka goru« od Zvonimira Keleria i Ive Otto, u kom je detaljno opisana cijela transverzala a i mnoge druge zanimljivosti ovog područja. U »Našim planinama« (1962, 253) u članaku Ive Otto nalazi se vrlo zanimljiv opis kako je nastala Karlovacka transverzala.

3. ZAGORSKI PLANINARSKI PUT

Hrvatsko zagorje je brežuljkast kraj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Iznad 400 do 500 metara nadmorske visine u Zagoru prevladavaju šume koje su naročito guste na sjevernim stranama, te je ta visina i granica većih naselja. U šumama ima krupne i sitne divljači a naročito divljih svinja. Ostali dio Zagorja su brežuljci i humci blagih nagiba i zaobljenih vrhova.

Sastav tla a posebno pogodni klimatski uslovi povoljni su za razvoj vinogradarstva i voćarstva. Po cijelom Zagoru naći ćemo mnogo spomenika iz minulog feudalnog doba i ruševina srednjovjekovnih zamкова, koji se uglavnom nalaze na teško pristupačnim brežuljcima, na dominantnom položaju, te prema tome sa lijepim vidicima. Stoga su to poznata izletišta Zagrepčana i ostalih ljubitelja prirode. A sada nekoliko riječi o svakoj planini Hrvatskog zagorja preko kojih vodi Zagorski planinarski put. Počinjemo od Kalnika.

Kalnik se diže kao neki zid dug 16 km, a visok u prosjeku 400 do 500 m. Spomenuti zid smjera JZ — SI štiti lijepe vinograde od hladnih vjetrova sa sjevera. U blizini ruševina starog grada Kalnik izgrađen je planinarski dom križevačkih planinara na visini od 500 m. Do doma vodi i automobilска cesta, a stalno je otvoren i opskrbljjen.

Ivančica je najviša gora Hrvatskog zagorja. Smjer pružanja je istok — zapad, dužina 27 km, a širina do 9 km. Na vrhu Ivančice izgrađena je

kuća planinarskog društva iz Ivana. Kuća se otvara obično subotom i nedjeljom. Nekoliko kilometara istočno od najvišeg vrha Ivančice diže se štobi vrh Ham, pokriven šumom, te nema vidika, ali zelene i cvjetne livade na njegovim padinama pružaju posjetiocima mnogo užitka.

Ravnina gora je sa svih strana okružena cestama, relativna nadmorska visina nije velika, te je to pristupačna gora. Nekoliko minuta hoda zapadno od najvišeg vrha na nadmorskoj visini od 627 m sagradili su varadinski planinari lijepi dom, stalno otvoren i opskrbljjen.

Strahinjčica je dobro pošumljena gora. Na južnom podnožju gore nalazi se selo Strahinje, po kome je i gora dobila ime. Mada neki dijelovi imaju obilježja visokog gorja — veliku strminu i duboko usjećene klance — ipak je to tako pristupačna gora. Na Strahinjčici je izgrađen i planinarski dom — otvoren obično subotom i nedjeljom. Dom je pod upravom PD »Strahinjčica« iz Krapine.

Kostelsko gorje počinje nedaleko od Krapine, a pruža se prema zapadu sve do slovenske granice na Sutli, oko 20 km dužine. Na nekoliko mjesta prelazi visinu od 500 m (Brezovica 534 m, Kuna gora 520 m), a ostalo je naseljeno područje, ali ipak slikevitko i lijepo mada bez nekog planinarskog značaja. Od Pregrade, u kojoj djeluje PD »Kuna gora«, za pola sata možemo markiranim stazom stići do planinarske kuće na Kuna gori. Kuća se otvara prema potrebi.

U zapadnom dijelu Hrvatskog zagorja pruža se pitoma Cesargradska gora. To je naime dio Kostelskog gorja, koji se pruža od istoka prema zapadu. Cesargradska gora je okružena gusto naseđenim krajevima, vinogradima i poljima koja dopiru do planinskog bila. Usred jedne guste šume izgrađena je planinarsko-lovačka kuća klanječkih planinara, a otvara se prema potrebi.

Na području Hrvatskog zagorja djeluju mnoga planinarska društva koja su na jednom svom savjetovanju odlučila da povezu već opisane planine i planinarske kuće, te je tako puštena u obilazak 1958. godine i treća transverzala u Hrvatskoj pod nazivom »Zagorski planinarski put« (ZPP). Da bi se planinarski put razlikovao od ostalih markiranih putova, uz ubočajući markaciju dodato je slovo »Z«. Planinarski put počinje u Križevcima pod Kalnikom, a završava na Medvednici u Tomislavovom domu. Put se može obilaziti i u obrnutom smjeru (vidi kartu na omotu ovoga broja).

Evo kontrolnih tačaka: Prva je planinarski dom na Kalniku; u kotlini SI od Greben-grada, u zaseoku Novoselci u kući Tome Novoselca br. 22 (gdje se može prnocići) nalazi se druga; uz obronak Hama nalazi se kuća Mirka Habuzina (selo

Pokoje br. 22) gdje je treća; u planinarskom domu na Ivančići četvrta; peta u planinarskom domu na Ravnoj gori; u restauraciji pod dvorcem Trakoščanom šest; planinarski dom na Strahinjčići je sedma, dok se osma nalazi u pl. kući na Kuna gori; u starom dvoru Veliki Tabor je deveta; deseta u restauraciji u Kumrovcu (preko puta rodne kuće Maršala Tita); jedanaesta u planinarskoj kući na Cesogradu, a dvanasta u Stubičkim Toplicama. Planinarski put završava na Medvednici u Tomislavovom domu. Pečat od ovog doma dobije se za sada u domu na Puntijarki. Ovaj planinarski put može se obići za šest do osam dana pješačenja. Iskaznica (dnevnik) može se naručiti u planinarskom društvu »Ravna gora« — Varaždin. Od osnivanja Zagorskog planinarskog puta do kraja 1965. godine izdate su 1022 iskaznice dok je 232 planinara obišlo u cijelosti ovaj planinarski put. Ovo je veoma sažeti opis planinarskog puta pa se planinarima preporuča da nabave »Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju« od dra Z. Poljaka, u kojem je detaljno opisan cijeli put i mnoge druge zanimljivosti Hrvatskog zagorja. Vodi se kao i iskaznica može naručiti kod PD »Ravna gora« u Varaždinu.

4. SLAVONSKI PLANINARSKI PUT

Papuk i Psunj su svakako najpoznatije slavonske gore. Oko 15 km od Slavonske Požege nalazi se turističko mjesto Velika, koje po izvanrednim prirodnim ljepotama možemo smatrati najprivlačnijim naseljem u Požeškoj kotlini. Oko 3 km od Velike, za svega sat laganog hoda dolazi se do planinarskog doma »Lapjak«, ispod kojeg se uz lijevu obalu potoka Topličanke nalazi termalno kupalište »Toplice«. Dva izvora, koja izviru na južnom podnožju Papuka, pune dva bazena za kupanje. Temperatura u bazenima iznosi 28°C te mogu da posluže posjetiocima, koji uz rekreaciju i odmor vole i kupanje u toploj vodi. Zbog svog položaja, svježeg planinskog zraka, te terminalnih kupki, planinarski dom »Lapjak« je poznato izletište kako planinara tako i ostalih ljubitelja prirode. Dom je kapaciteta 55 kreveta i ležaja, potpuno je opskrbljen i otvoren preko cijele godine.

Za dva sata od »Lapjaka« dolazi se markiranom stazom u planinarski dom na Jankovcu (475). Dom je također potpuno opskrbljen i otvoren preko cijele godine, a pogodan je kao polazna tačka za više lijepih dnevnih izleta. Za oko šest sati pješačenja možemo stići od Jankovca u bivši hotel »Treća operativna zona« na Zvečevu, sada lječilište. U neposrednoj blizini lječilišta nalazi se i šumarska kuća.

Na zapadnim obroncima Papuka, u kraju obraslaš šumom, izgrađen je i treći planinarski objekt, kuća na Petrovom vrhu. Najpodesniji prilaz kući je od želji stanice Daruvar, odakle se do kuće može stići za dva sata hoda. Na istočnoj strani Papuka u blizini želji stanice Londica nedavno je izgrađen »Spomen dom« Gradac, udaljen od spomenute stanice 20 minuta. Krajem 1963. god. svečano je otvoren i planinarski dom »Omanovac« na Psunjiju. Dom se nalazi na kosi Omanovac na visini od 652 m, a udaljen je od Pakracu 8 km (dva sata hoda). Dom je otvoren i opskrbljen. Za dva sata možemo od doma stići do Velike Poljane, gdje su ruševine bivšeg plan. doma, a odavde za daljnja dva sata na najviši vrh Psunja — Brezovo Polje, gdje se nalazi i reljefna stаницa TV.

Na području Papuka i Psunja djeluje više planinarskih društava (PD »Sokolovac« u Slavonskoj Požegi, PD »Psunj« u Pakracu, PD »Petrov vrh« u Daruvaru itd.). Da bi se posjetiocima Papuka i Psunja omogućilo da se što bolje upoznaju sa spomenutim planinama, PD »Jankovac« iz Osijeka u saradnji sa planinarskim društima koja djeluju na ovom području, uspostavilo je planinarski put nazvan »Slavonski planinarski put«. Ovaj planin-

narski put povezao je već opisane kuće i domove, mnoge vrhove i historijske znamenitosti, te je time omogućeno da se za 5 — 7 dana produj najlepša i najinteresantnija područja ovih živopisnih planina (vidi kartu na omotu ovoga broja).

Planinarski put počinje od željezničke stanice Londica na pruzi Nova Kapela — Našice (Londica je udaljena od Nove Kapеле 47 km, a od Našice 13 km), a završava u Novoj Gradiški. Može se obilaziti i u obrnutom smjeru. Evo pravca planinarskog puta:

Londica — Spomen dom Gradec — Bedem grad — Krndija — Dobra voda — Petrov vrh — Kapovac — Cešljakovacki vis — dom »Lapjak« u Velikoj — Jankovac — Ivačka glavica — Papuk — Lom — Zvečevio — Voćin — dolina Jovanovice — Crni vrh — Vrani kamen — planinarski dom na Petrovom vrhu — Daruvar. Od Daruvara do Pakracu vozom, te dalje: dom Omanovac — Brezovo polje (Psunj) — Šumetlica — Nova Gradiška. Pečati kontrolnih tačaka nalaze se u već opisanim planinarskim domovima, u željezničkoj stanici Londica, te u hotelu u Orahovici, gdje se može prenoći (planinari uživaju popust). Do ovog hotela moramo se odvojiti od planinarskog puta da bi u dnevnik otisnuli pečat Orahovackog jezera i hotela. Kontrolna tačka nalazi se i u TV stanicama na vrhu Brezova Polje. Evo satnice za čitav put: Krndija — Dobra voda 2 sata, Dobra voda — Petrov vrh 2 sata, Petrov vrh — Orahovica 2 sata, Orahovica — Kapovac 2 sata, Kapovac — dom u Velikoj 6 sati, dom u Velikoj — dom Jankovac 2 sata, dom Jankovac — lječilište Zvečevio 6 sati, Zvečevio — Voćin 2 sata, Voćin — dom na Petrovom vrhu 6 sati, dom na Petrovom vrhu — Daruvar 2 sata. Od Daruvara do Pakracu vozom. Pakrac — dom na Omanovcu 2 sata, dom Omanovac — Brezovo Polje 4 sata, Brezovo Polje — Nova Gradiška 5 sati. Prema ovdje iznesenim podacima i priloženoj skici planinari će lako napraviti plan za obilazak puta u pet, šest ili sedam dnevnih etapa, prema svojim mogućnostima. Iako relativna nadmorska visina nije velika, transverzala je veoma interesantna, a pogodna je za obilazak i kada su velike vrućine, jer najvećim dijelom ide kroz šumu.

Putnu knjižicu za obilazak transverzale može se naručiti kod PD »Jankovac« (Osijek, Cesarčeva 1), a knjigu »Papuk planinom« u kojoj je opisan veći dio transverzale, kod PD »Sokolovac« u Slavonskoj Požegi. Knjiga je izšla 1965. godine, a pisac joj je prof. A. Petković.

5. PLANINSKI PUT MEDVEDNICOM

Zagrebački planinari su odavno željeli da i na njihovoj gori bude obilježen put koji će prolaziti kroz sva poznatija mjesta. Nekako u isto vrijeme potkraj 1962. godine planinarska društva »Sljeme« i »Runolist« započela su izradom elaborata za taj put. Kako su radili odvojeno to im je Planinarski savez grada Zagreba na svojoj osnivačkoj skupštini predložio da prdu zajednički njegovoj realizaciji. Tako je izabran zajednički »Odbor za planinarski put Medvednicom« koji je nakon petomjesečnog rada uređio put i sve pripremio oko njega, pa je on svečano otvoren 30. lipnja 1963. godine.

Put započinje u planinarskom domu nad Vugrovcem a završava u planinarskom domu Susedgrad. Prilaz Vugrovcu je od željezničke stanice Sesvete za dva sata hoda ili kašinskim autobusom iz zagrebačke Dubrave do stanice Đurdekovac odakle ima do doma 40 minuta hoda. Na završnoj tački su takoder pogodne autobusne veze sa Zagrebom dok je željeznička stanica Podsuseda udaljena od doma svega desetak minuta hoda (vidi kartu na omotu ovoga broja).

Duzina puta iznosi 40 kilometara i označena je običnom crvenobijelom planinarskom markacijom uz dodatak slova M. Put se može proći za dva do tri dana hoda. Na čitavom putu postoje dobre mogućnosti prehrane i prenočića. Postoji 16 kontrolnih tačaka sa posebnim žigovima, koji se nalaze kod opskrbnika planinarskih domova. Dnevnični planinarski put Medvednicom mogu se dobiti u planinarskom društvu »Sljeme« Zagreb, Jurišićeva la ili u planinarskom društvu »Runolist«, Trg Republike br. 5.

Za predeni put planinarsko društvo »Sljeme« dodjeljuje svakom vlasniku ispunjenog dnevnika spomen-značku. To je metalna značka sa kopčom izrađena u nekoliko boja, a prikazuje detalj iz izletišta Srnce u podnožju Horvatovih 500 stuba u spomen zaslužnom zagrebačkom planinaru po-knjom Vladimиру Horvatu.

6. PARTIZANSKI PUT PO MEDVEDNICI

Partizanski put po Medvednici je šesta planinarska transverzala u Hrvatskoj. Organizator transverzale je Planinarski odbor Zagreba a put su markirala planinarska društva »Zanatlija« i »Grafičar« iz Zagreba i »Stubičan« iz Gornje Stubice. Inicijativu za uređenje toga puta dali su neki preživjeli borci Kalničkog odreda i članovi Izvršnog odbora bivšeg Planinarskog saveza grada Zagreba.

Partizanski put po Medvednici obilježen je u sjećanje na Prvi bataljon Kalničkog odreda. Taj bataljon se decembra 1942. godine kretao približno tim putem po Medvednici, kuda je došao sa Kalniku u jeku ofanzive na Kalnik. Tu je izveo i nekoliko akcija na koje podsjeća spomen-ploča podignuta na sedlu Hunjki. Bataljon je nakon toga produžio dalje prema Strahinjići.

Put je označen crvenobijelom planinarskom markacijom uz dodatak crvene zvijezde. Započinje u Gornjoj Stubici, kamo se može stići vlakom iz Zagreba, a završava u Gornjoj Bistri odakle postoji redovita gradsko autobusna linija do Zagreba. Može se proći u jednom danu za sedam do osam sati hoda. Prema tome je taj put najkratča transverzala u Hrvatskoj.

U Gornjoj Stubici kod legendarne Gupčeve lipe u gostionici »Zagorska klet« nalazi se prva kontrolna tačka i to je ujedno početak puta. Odavde put ide u selo Hizakovac gdje je kod lugara druga kontrolna tačka.

Iz sela Hizakovac markirani put vodi ispod brijege Linjaki preko gorske livade Oštarija na Volarnicu. Tu je lijepo vidikovac na livadi okružen crnogoričnom šumom.

Od Volarnice put izlazi na greben zapadno od izvora Mrzljak na mjesto zvano Mala Črešnja,

Na planinarskom domu Vugroveču sada se nalaze dva kontrolna žiga i to 1. »Dom nad Vugrovcem« i 2. »Lugarnica na Gorščici«, koja je samo povremeno otvorena. Na kontrolnoj tačci 3 u planinarskom skloništu »Pri Hunjki« (poznatijem pod nazivom Rauhova lugarnica) nalazi se treći kontrolni žig, a takoder i četvrti kontrolni žig »Horvatovih 500 stuba«. Iako se taj žig nalazi pri Hunjki, uputno je za svakog planinara da razgleda Horvatove stube i izletište Srnce, te da vidi ljetoput prirode i vrijedno dijelo marljivih ruku pokojnog Horvata.

Slijedeća peta kontrolna tačka nalazi se u planinarskom domu »Van Pačković«, a nešto dalje u planinarskom domu »Runolist« i šesta kontrolna tačka. Kako je planinarski dom »Sutjeska« prestao biti planinarski dom, sedma kontrolna tačka je privremeno ukinuta. Put vodi dalje na vrh Sljemena i zatim u »Tomislavov dom«, gdje se nalazi osma kontrolna tačka »vrh Sljemena« i deveta »Tomislavov dom«. Deseta kontrolna tačka nalazi se u planinarskom skloništu Kraljičin zdenac, a jedanaesta u planinarskom domu »Grafičar« pod malim Sljemenom. Put dalje vodi do dvanaestu kontrolne tačke u planinarskom domu »Risnjak«, a zatim grebenom preko Pcnikava do planinarskog doma Glavica, gdje je trinaesta kontrolna tačka i žig četrnaeste kontrolne tačke »Kameni svati«. Preporuča se da planinari posjeti »Kamene svate«, odakle se pruža lijep pogled. Petnaesta kontrolna tačka nalazi se u planinarskom domu Bizek, odakle se stiže na šesnaestu, posljednju kontrolnu tačku »Planinarski dom Susedgrad« ispod ruševina drevnog grada Susedgrada.

Put se može proći bez obzira na redoslijed kontrolnih tačaka, međutim on će pružiti pravi ugodaj ako se prode u jednom potезu od početka do kraja. Najbolje ga je podijeliti u dvije ili tri etape s time da se za spavanje koristi dom nad Vugrovcem, »Runolist« i »Risnjak«. Od osnivanja ovog puta do kraja 1965. godine izdato je 1047 dnevnika, a 487 planinara dobilo je značku.

Z. Hlebec

PO MEDVEDNICI

gdje se spaja sa grebenskim putem i dalje vodi grebenom preko Velike Črešnje, Stola i Madareva brega do sedla pri Hunjki, gdje se u skloništu PD »Zanatlija« nalazi treća kontrolna tačka. Odavde se markirani put ponovo spušta na sjevernu stranu, ide kolnim putem usporedno s grebenom ispod vrha Puntijar do livade u blizini donje stanice skijaške žičare, a zatim se put spušta niz brdo kroz šumu stazicom do skloništa »Oštrica«, gdje se kod lagara nalazi četvrta kontrolna tačka.

Od »Oštrice« ide posljednja dionica Partizanskog puta po Medvednici do kamenoloma i niz potok Bistro do autobusne stanice u Gornjoj Bistri. Tu se nalazi peta i posljednja kontrola na putu (vidi kartu na 230. stranici ovoga broja).

Za put je potrebno otkupiti dnevnik Partizanskog puta po Medvednici na adresi: Planinarski odbor Zagreb, Zagreb, Gajevo 2a polukrat. Svaki učesnik sa ispunjenim dnevnikom dobiva spomen značku Partizanskog puta po Medvednici. Značka je izrađena u pet boja, a prikazuje Medvednicu s vrhom Sljeme i TV tornjem. Uz tekst »Partizanski put po Medvednici« nalazi se planinarska markacija i crvena zvijezda.

Put je otvoren 6. XI 1966. i on će vjerojatno obradovati brojne planinare, ljubitelje planinarskih transverzala, jer prolazi živopisnim terenima sjeverne strane Medvednice sa pogledom na Hrvatsko zagorje. Prolaznici se mogu opskrbiti hranom na početku i na kraju puta (u Gornjoj Stubici i Gornjoj Bistri), a otrpiliće na pola puta (na trećoj kontrolnoj tački u planinarskom skloništu Hunjka) mogu se okrijepiti svježom hranom.

Z. Hlebec

LARUS XVI—XVIII (1962—1964)

Knjižnica PSH-a primila je novi svezak godišnjaka »Larus«-a, Odjela za ornitologiju Instituta za biologiju Sveučilišta u Zagrebu. Objavljeni su slijedeći prilozi: Ljubica Štramar, Prstenovanje ptica god. 1961. i 1962.; Dragutin Rucner, Značenje ornitofaune reliktnih borovih šuma Male Kapele i njen odnos spram ornitofauni ostalih šumskih zajednica ove vegetacijske zone; Renta Rucner, Odnos mediterranske vegetacije i mediteranskih elemenata ornitofaune na Balkanskom poluotoku; Mladen Krpan, Ptice otoka Visa i njemu bližih otočića; Ljubica Štramar, Zanimljivosti reagiranja ptica pri hvatanju radi prstenovanja; Gojko Pivar, Biološko ekonomski značaj vrane gačca za ratarske kulture na području istočne Slavonije.

Uz brojne podatke zanimljive za poznavaoce ptica, pojedini prilozi pružaju izvjesnih motiva i za specifičan planinarski interes. Prilog D. Rucnera upozorava na kraj koji je planinarima poznat uglavnom kao vizuelna kulisa na prolazu prema Plitvicama i sjevernom Velebitu (područje oko Vrhovina i Babinog Potoka), ali po oblicima reljefa i vegetacije (mješovite šume, livade, krški oblici) zasluguje i posebnu pažnju. Zanimljivi su opisi borovih šuma, jer su te relativno rijetke šumske zajednice privlačne i za planinare. Opisani su ukratko i pojedini brdski predieli u okolini Vrhovina i Babina Potoka (Orlovčić, Crni vrh, Topoluša, Samar, Borića Borik). Priloženo je i nekoliko fotografija iz tih predjela.

Zanimljiv je i prilog M. Krpana, jer podsjeća na privlačnu, ali donekle izdvjenu i osamljenu na pučini srednjeg Jadrana, otočnu skupinu, koju čine Vis i Bišev, Brusnik, Svetac i Jabuka, Sušac i Palagruža. I ovi su otoci, kao i ostala jadranska »brda čije je podnože more«, privlačni i za planinare. Autor je proveo n'z dana na ovim otocima i na pučini oko njih u razno doba godine i u raznim vremenskim prilikama, pa podaci o tome podsjećaju na mnoge planinaru bliske slike. Interesantni su i opći podaci o gradi, vegetaciji, klimi i drugim obilježjima otoka. Vrijedne su pažnje i četiri fotografije stijena otočića Jabuke (uz fotografije stijena Biševa, Kamika i Sv. Andrije). Ovaj se osamljeni otočić uzdiže gotovo na sredini mora kao neki jadranski Matterhorn.

Osim rasprava, nalazimo u ovom svesku »Larusa« i nekrolog prof. dru Ivi Horvatu, čiji su radovi i smrt zabilježeni i u »Našim planinama« (članak Ljerke i Mirka Markovića, sa izborom iz bibliografije rada, NP 1963, 145—148).

Svezak zaključuju kraće bilješke o ornitolоškim opažanjima, prikazi knjiga i članaka i vjesti.

Vlado Oštarić

OPIS TRESKAVICE U JEDNOM ROMANU

Naviknuti smo da opise planina i planinskih doživljaja nalazimo u ograničenom krugu publikacija. Planinarski časopisi, od kojih samo jedan kontinuirano izlazi, malo broj izdanja stručne literature, poneki spomen-spis ili vodič sa širim tekstovima, svakih nekoliko godina poneka knjiga o ekspedicijama u velika gorja svijeta, jedan alpinistički roman — u 20 godina iza rata, uglavnom je sve na hrvatsko-srpskom jezičnom području.

Međutim, lektira, koja inače pripada drugim krugovima interesa, pruža katkada prijatna iznenadenja. Poneki odlomak, smješten u strukturi sasvim drugačijih sadržaja, opisuje planine i doživljaje ljudi u planinama i svojim književnim izrazom pruža čitaocu-planinaru ugordan trenutak čitanja.

Listam tako Matičino »Kolo« (br. 2 1966), čitam fragment romana Andelka Vuletića pod naslovom »Ljubav u Sarajevu«. Realistički opisi, što nekako neosjetno, iznenadjujuće prelaze u simboličnost, u alegoriju. Stvarno, prevoznatljivo Sarajevo ili, na drugom mjestu, neka pusta visoravan hercegovačkog krša, postaju tako mesta iz zastrašujuće bajke, prizori ružnih snova, poprišta starozavjetnih strahota.

U krugovima mučne iave i teških snova kreću se, zapliću se pod tragičnim opterećenjima, životi glavnih junaka. Neki ih ukleti krug prati gradskim ulicama i krševima zabitih sela.

Daleko od svega toga uzdigla se zelena planina kao obećanje olakšanja. Dvoje se glavnih junaka okrenulo k njoj:

»Kad bismo uhvatili dan-dva slobodnog vremena, odlazili smo na Treskavicu, svakako jednu od najljepših i najčudesnijih planina ne samo u okolini Sarajeva i u Bosni, nego valjda i na cijelom svijetu.

Njena četiri glacijalna jezera, i duboke, i tamne, i neprohodne šume, miris borovnice, miris šumske jagode, brundanje medvjeda, jutarnji zov i rika izgubljenog ili napuštenog srndača, elegantni i zadivljujući skokovi preplašene srne, skladna, gusta, i kristalno čista izvorska voda, njena najviša tačka, taj toranj preko koga i u najvećem jeku ljeta brišu ledeni vjetrovi, pa onda ona smiješna nemoć vuče naprastosti i proždrljivosti kad se zaustavi pred neslučenim i nešvatljivim uzletima i zaletima, divokoze po nedostupnim planinskim grebenima — sve su to uresi i čari još neosvojene i neposvojene prirodne gromade, tu, na domak Sarajevu u kome smog i prašina iz šiblja tvorničkih dimnjaka viju po nama kao snijeg po šutljivim borovima.

Evo, sinoć smo došli na Treskavicu, prespavali smo u planinskom domu, prošetali smo jutros rano po šumi, našli smo jedan topli, zakloniti, božanstveni proplanak, dobro smo ga zapamtili, označili smo put, vratili se, ručali, otišli na jedno od ona četiri jezera, na ono koje se zove Crno, i zaista i jest crno i tamno i hladno da kosti trnu, okupali se, zapravo samo ušli u vodu, onda se sunčali i sunčali, bolje reći: pekli se na suncu, i najzad krenuli, polako gazeći po travi, pijuci — ne: udišući zrak — toliko nam je izgledao snažan, ljekovit, gust, tečan i modar.

Našli smo proplanak, ne bez napora i lutanja unaokolo, legli, toplo legli i slatko zaspali.« (str. 147).

Ukleti krug se, u dalnjem tekstu, ipak ponovno stegnuo oko njih. No, gotovo da i ne marim za dalji tok ovih čudnih sudsibina. Vraćam se radije odlomcima o planini, o doživljaju jednostavne sadržajnosti života u jasnoj atmosferi i čistim oblicima njenih predjela.

Tako sam, eto, izdvojio iz cjeline romana ovu malu cjelinu o gori.

Vlado Oštrić

ČLANAK O PRVIM GODINAMA RADA »PRIJATELJA PRIRODE« U ZAGREBU

»Crveni kalendar za godinu 1930« (izdanje socijalističke nakladne zadruge »Naša snaga« u Zagrebu) donio je prigodni članak pod naslovom: Turističko društvo »Prijatelj prirode« (Touristen-Verein »Die Naturfreunde«) — prigodom petodišnjice osnutka podružnice u Zagrebu. Članak je zanimljiv kao prilog upoznavanju povijesti planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji uopće. Ovdje je zabilježeno nekoliko podataka i pokoji karakteristični odlomak iz članka.

»Glavno sjedište našeg društva je u Beču i nosi internacionalni karakter. Isto je osnovano prije 35 godina od najaktivnijih drugova u radničkom pokretu.«

Društvo je imalo, kako dalje nalazimo u članku, 1800 podružnica sa oko 250.000 članova (u Beču 50.000) i preko 500 planinarskih objekata u 15 evropskih zemalja i SAD (Austrija, Madarska, Njemačka, Rumunjska, Bugarska, Francuska, Švicarska, Holandija, SAD, Norveška, Danska, Engleska, Italija, Čehoslovačka i Jugoslavija). Prva podružnica u našim zemljama osnovana je u Sarajevu 1905. Ta je podružnica nakon 1918. postala centralna organizacija za Jugoslaviju. Nove su podružnice osnovane u Zenici, Splitu, Zagrebu, Sušaku, Koprivnici, Karlovcu, Osijeku i Mariboru, sa ukupno preko 3000 članova. Sarajevska podružnica imala je od 1928. godine planinarsku kuću kod Boračkog jezera. Zagrebačka podružnica okupila je preko 1000 članova, a imala je i tri sekcije (željezničarska, zrakso-sportska i fotosekacija).

U članku je zabilježena i namjera zagrebačke podružnice da sagradi planinarsko izletište u okolini Zagreba, što je tridesetih godina i ostvareno (kuća na Glavici).

Na kraju je izneseno i nekoliko općih misli o značenju planinarstva za radnike. Između ostalih: »Mi hoćemo da gojimo planinarstvo i ljubav k prirodi ne kao sport, već kao sredstvo za podizanje kulture.«

Vlado Oštrić

Medvednica jučer - danas - sutra

TOMISLAVOV DOM OPET PREUZELI PLANINARI

Na dan 10. juna 1964. godine iznenada je izbila vatrica na drugom spratu Tomislavova doma koja je u cijelosti uništila krovnu i drvenu konstrukciju drugog sprata, a teško oštetila preostali dio zgrade. Požar i njegovo gašenje onesposobili su dom za redovitu upotrebu. Kako osigurnina nije mogla nadoknaditi štetu, to se vlasnik doma, Planinarski savez Hrvatske, iznenadno našao u vrlo teškom položaju jer su prihodi Tomislavova doma omogućivali redovno održavanje pasivnih planinarskih objekata na raznim planinama.

Tražio se izlaz iz teške situacije. Pao je prijedlog da bi se uz materijalnu pomoć skupštine grada Zagreba zajedno s dobivenom osigurninom mogao izgraditi novi Tomislavov dom negdje na istočnom dijelu Medvednice, ako se dom prepusti skupštini grada Zagreba. PS Hrvatske u teškoj situaciji prihvatio je prijedlog, predao dom gradskoj skupštini, koja je povjerila upravu teško oštećenog doma ugostiteljskom poduzeću »Risnjak« uz obavezu tog poduzeća da obnovi dom.

Međutim kroz pune dvije godine — osim krovne konstrukcije — Tomislavov dom nije bio obnovljen, a predviđena izgradnja novog doma na istočnom dijelu Medvednice naišla je na zapreke koje se nisu mogle svaldati.

Kako je, međutim Tomislavov dom vezan uz razvitak planinarske organizacije u Hrvatskoj i ujedno simbol požrtvovnosti, elana i ljubavi planinara prema svojoj organizaciji, članstvo je sve jače istupalo sa zahtjevom da se dom vratí planinarskoj organizaciji, koja je ipak raspolažala sa znatnim materijalnim sredstvima za postepenu obnovu zgrade, dok takvih sredstava privremen korisnik doma nije imao.

Pregovori PS Hrvatske sa skupštinom grada Zagreba o povratku Tomislavovog doma planinarskoj organizaciji povoljno su završeni, pa je dom ponovo jesenja vraćen planinarima.

Da se sačuvani dio Tomislavova doma privede što prije svojoj namjeni PS Hrvatske imenovao je posebnu komisiju koja će se pobrinuti da u što kraćem vremenu provede dobiveni zadatak.

KOLIKO JE PIRAMIDA - VIDIKOVACA STAJALO NA VRHU MEDVEDNICE

Do 5. lipnja 1870. godine na Sljemenu, najvišem vrhu Medvednice stajao je triangulacioni stup na koji su se o sam stup pričvršćenim stepenicama uspinjali austrijski geodeti radi izmjere zemlje. Navedenog dana bila je svečano otvorena prva drvena piramida-vidikovac, visoka svega četiri metra, jer je na Sljemenu bila posjećena šuma pa je visina od četiri metra bila dovoljna za vidik s nove piramide. Ova piramida, prozvana čardak, bila je dakle podignuta prije osnivanja Hrvatskog planinarskog društva, a podigli su je zagrebački trgovac Vilim Lovrenčić, gospodarić »K staroj apoteki« u gornjem gradu Andrija Meško i finansijsko-računski činovnik i kućevlasnik na Mlinarskoj cesti Franjo König. Ta piramida podignuta je s iznosom od 135 forinti.

Kako je mlađa šuma za sedam godina prerasla u čardaku i sprječila vidik prema Zagrebu, to je 1877. godine Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu podiglo novi drveni vidikovac visok osam metara. I ovoga je nakon dvanaste godina prerasla šuma i sprječila vidik, pa je 1889. godine Hrvatsko planinarsko društvo izgradilo prvu željeznu piramidu-vidikovac, koju je pred dvije godine zamjenio sadašnji TV toranj.

Dakle, prije TV tornja stajale su na Sljemenu dvije drvene i jedna željezna piramida. Ova potonja nalazi se sada na vrhu Japetića u Samoborskom gorju.

KAMENI SVATOVI GOTOVU ZARASLI GRMLJEM

Stijene Kameni Svatovi u zapadnoj Medvednici svake nedjelje posjećuju brojni planinari. Do njih vodi Medvednički i Zagorski planinarski put jer pogledu sa sredini, od zelenila dijelom još slobodne stijene, nema ravninu na cijeloj Medvednici.

Cijeli vijenac stijena Kamenih Svatova bio je prije rata obrastao niskim žbunjem i grmljem, a ono što je smetalo svestranom vidiku bilo je okliašteno. Sada je grmlje potpuno preraslo sjevern i južni dio stijena, a srednju, sada još samo djelomično slobodnu stijenu, obrasio je grmlje s lijeve i desne strane u tolikoj mjeri da je vidik omogućen samo na manji i ograničeni dio Hrvatskog zagonja.

U ovom slučaju ne radi se o šumi već o grmlju, koje je dosada bilo prema potrebama šisano, pa držimo da je došlo vrijeme da se ono ponovo podreže kako bi se otvorio pun vidik na cijelo Zagorje i na planine koje ga okružuju.

DA LI »PRI HUNJKI« ILI »NA HUNJKI«

Za Rauhovu lugarnicu na Medvednici često čujemo i čitamo »Hunjka«: »Sastajemo se pri Hunjki ili »kod Hunjke« i »polazimo k Hunjki, a to je ispravno. Međutim, čuje se i piše: bili smo na Hunjki ili idemo na Hunjku. Zaboravilo se, name, što zapravo znači riječ hunjka, pa uslijed tog dolazi do upotrebe krivih prijedloga.

Hunjka je kajkavski sinonim za humak. Taj humak stajao je kod stare Rauhove lugarnice gdje je bila tromeđa šuma koju su bile vlasništvo zagrebačkog Kaptola, Rauha i Kulmera. Kod međašnjeg humaka sastajali su se često ljudi, predstavnici vlasnika šuma, da izmjene iskušta i profesionalne novosti.

Danas tog humaka više nema, a pretpostavlja se da je stajao negdje u neposrednoj blizini već davnio porušene Rauhove lugarnice, koje se dobro sjećaju samo stariji planinari.

Premda tome potrebno je dakle govoriti i pisati da se sklonište PD »Zanatljija« nalazi »pri« ili »kod« Hunjke, a ne »na« Hunjki.

SLAP SOPOT NA MEDVEDNICI

Slap Sopot je najviši vodopad u cijelom sklopu Medvednice. Visok je oko osam metara, a voda pada preko okomite stijene obraselju gustom mahovinom. Do Sopota dobro je označen put od planinarskog doma »Risnjak«. Ova geološka osobina Medvednice privlači planinare, pa i »Medvednički planinarski put« vodi preko Sopota. Klupa i stolova za odmor tu nema. Iznad slapa proljetne vode nanijele su gomilu granja što smanjuje prijatan boravak u tom kraju.

Posjetiocu Sopota najvećim se dijelom vraćaju u Zagreb preko Gornjeg Vrapča. Taj je put samo djelomično označen pa nakon par stotina metara označene vode u interesantan kanjon potoka Vrapčaka čije strme i kamene obale onemogućuju izlaz. I u kanjonu ima rijetkih planinarskih označaka ali izlaz iz njega uopće nije označen, pa planinari koji se ne spadaju na prvom zaravanku desne

obale potoka koji omogućuje izlaz uskom stazom na kolnik iznad potoka, gacat će i dalje po sve većoj vodi u kanjonu.

Uslijed opisanog stanja posjet Sopota i povratak u Zagreb preko Gornjeg Vrapča ugodan je i interesantan samo ljeti kad u potoku ima malo vode. Da se izbjegne gacanje po vodi i da se omogući ugodna posjeta Sopota u svako godišnje doba bilo bi potrebno označiti nešto duži put za Gornje Vrapče i to tako da se od Sopota podes označenim putem prema Glavici i da se u gornjem dijelu tog puta prvim kolnikom skrene lijevo nizbrdo. To je zapravo kolnik na koji zalazimo na opisanom mjestu iz kanjona potoka.

IZGRADNJA NA MEDVEDNICI DO 1970. GODINE

Prema studiji Savezne privredne komore o razvoju turističke ponude Zagreba do 1970. godine, na Medvednici treba da se rekonstruiraju i adaptiraju postojeći planinarski domovi. Nadalje se predviđa izgradnja jednog hotela B kategorije sa 60 ležaja. Bio bi to reprezentativni objekt. Istočno od Puntičarke na tzv. zgaristu predviđena je izgradnja restorana sa samosluživanjem, a kod TV tornja izgradnja kioska za buffet i trgovinu. Osim navedenog predviđa se izgradnja autokampa u pogodnim mjestima.

I.L.

NOVA KUĆA NA MEDVEDNICI

Uskoro će PD »Lipa« iz Sesveta postaviti montažnu kuću, koju je proizvelo poduzeće »Krivaj« iz Zavidovića, na koti Lipa na Medvednici. Pomoć kod podizanja kuće dali su članovi društva dobrovoljnim radom kao i privredna poduzeća komune. Transport materijala izvršilo je mjesno stanovništvo.

B. Špoljarić

NOVA TRANSVERZALA NA MEDVEDNICI

partizanski put po medvednici

Planinarski odbor Zagreba pripremio je za ljubitelje transverzala još jedan takav put koji je dobio naziv »Partizanski put po Medvednici«. Inicijativa za uređenje toga puta potekla je od bivšeg Planinarskog saveza grada Zagreba a sproveden je u uredi Planinarskog odbora Zagreba. Markiranje puta izvela su planinarska društva »Stubičan« iz Stubice i »Zanatlija« i »Grafičar« iz Zagreba.

Oznaka puta je crveno bijela planinarska markacija uz dodatak crvene petokrake zvijezde. Put je obilježen u spomen Prvog bataljona Kalničkog odreda koji je decembra 1942. godine izveo nekoliko akcija na Slijemuenu krećući se iz Kalnika približno putem koji je obilježen.

Opisnji opis puta nalazi se na 276. stranici ovoga broja.

Obilaznici puta treba da u »Dnevnik Partizanskog puta po Medvednici« koji se može dobiti u Planinarskom odboru Zagreba Gajeva 2a, otisnu svih 5 kontrolnih pečata nakon čega će dobiti spomen-značku puta.

Z. Hlebec

XIV SLET PTT PLANINARA JUGOSLAVIJE

Domaćin XIV sleta PTT planinara (3-6 jula, 1966) bilo je PTT planinarsko društvo Skopje, koje se kao jedno od mlađih planinarskih društava pokazalo kao veoma sposobno u organizaciji ovakove međudruštvene manifestacije. Mjesto sleta bilo je na živopisnoj planini Vodno iznad Skopja. Kraj novo izgrađenog planinarskog doma, čija je gradnja trajala 3 mjeseca, na mjestu zvanom Srednje Vodno, bili su postavljeni šatori i uredeno sletište spremno da primi planinare iz čitave Jugoslavije.

U toku 3. jula pristizale su na sletište grupe planinara sa svih strana, od Maribora pa do Tito-grada. PD PTT »Sljemec« iz Zagreba sudjelovalo je na sletu sa 60 svojih članova. Grupe koje su stigle u toku prvog dana koristeći rani dolazak, provele su čitav dan na obroncima Sar-planine na Popovoj Šapki kamo su stigle modernom žičarom iz Tetova. Do sumraka 3. jula na sletištu je smješteno preko 300 planinara, a sa prvim sumrakom uz logorsku vatru slet je bio svečano otvoren. Planinarsko veselje je tada potrajalо do duboko u noć, dok su duboko dolje treperila svjetla Skopja.

4. jula organizatori su za učesnike sleta predviđeli izlete po planini Vodno. Najveća grupa je pošla sa vodićima do vrha Vodno gdje se nalazi planinarski dom »Vrh Vodno«, odakle je divan pogled na makedonske planine. Nakon kraćeg zadržavanja pošla je grebenom na planinu Kočiš, odakle se u dubokom kanjonu vidi jezero Matka, na rijeci Treski, gdje se nalazi i hidrocentrala »Matka«. Spuštajući se strmo kraj manastira sv. Nikole grupa se spustila do Treske, gdje je odmarajući se i kupajući se dočekale autobuse koji su ih prebacili nazad na Vodno. Poslije podne prvog dana korišteno je za odmor i štene oko doma.

5. jula bili su po programu kraći izleti na vrh Vodno, na dom »Vodno« i do manastira sv. Pantalejmona iz XVI stoljeća u selu Nerezi, dok se jedna grupa spustila na razgledavanje Skopja. U isto vrijeme organizirano je i orijentaciono takmičenje u takmičenju u brzom hodanju. Poslije podne program je nastavljen raznim šaljivim takmičenjima i gadanjem zračnom puškom.

Nakon toga slet je službeno završen, a na samom završetku objavljeno je da će organizator 15. sleta biti Planinarsko društvo PTT »Poštarski« iz Tuzle i da će se slet održati na jednoj od planina u okolini Tuzle. Iza večeri organiziran je ples, a slijedeći dan grupe su napustile sletište. Domaćinima sleta treba odati priznanje za izvršnu organizaciju i uredenje sletišta koje će učesnicima ostati u trajnoj uspomeni.

Z. Hlebec

IV. DRŽAVNO PRVENSTVO IZ ORIJENTACIJE

Na izvanredno dobro postavljenoi stazi na području Platka održano je 8. i 9. oktobra IV državno prvenstvo iz orijentacije uz sudjelovanje 17 najbolje plasiranih ekipa s republičkih prvenstava. Izvan konkurenčije nastupile su dvije ekipе: »Geologa« iz Beograda i ekipa Izvidičkog saveza Rijeke.

Uz velik broj izletnika i planinara na prvenstvu su bili predsjednik PSJ dr Marijan Breclj s potpredsjednikom Milivojem Gluhakom, zatim predsjednik PS Slovenije Miha Potočnik s potpredsjednikom Fedorom Košićom, potpredsjednik PS Hrvatske Božidar Škerl s tajnikom Veljkom

grada Rijeke Dragutin Haramija, kao i predstavnici ostalih republičkih planinarskih saveza. Vinterštajgerom, predsjednik Općinskog vijeća

Start prvog dana prvenstva bio je ispred planinarskog doma na Platku i ekipe su trebale proći četiri kontrolnih tačaka. Staza je kretala prema jugoistoku preko planinskih vrhova i kota Pliš, Livurdica, Janičarski vrh na dom ispod Risnjaka. Sveukupna dužina oko 40 kilometara. Staza je bila vrlo naporna, a naročito pronađenje četiri posljednjih kontrolnih tačaka, jer se spustilo guta magla. Upravo zbog takvih nepovoljnih prilika odustalo je prvi dan sedam ekipa. Jedino je ekipa Z. Smerke pronašla sve kontrole tačke.

Drugi dana vrijeme je bilo vrlo lijepe a staza mnogo lakša. Kretala je od planinarskog doma Risnjak preko Lasca. Prebeniša i Smeđenika na Platku. Praktički se već znalo za ovogodišnjeg prvaka. Bio je to Zlatko Smerko sa svojom izvrsnom ekipom, koja je jedina prvi dan pronašla sve KT. Za drugo mjesto vodila se borba između »Velebita« i »Celia«, dok su članovi »Sljemenja« bili nendeširani ozljedom vode ekipe Škukana. Ipak je ta ekipa završila takmičenje i time je Hrvatska u ukupnom plasmanu zauzela prvo mjesto. Nažalost voda ekipe »Sljemenja« morao je positi prebačen u bolnicu zbog ozljede oka.

Takmičarsku komisiju sačinjavali su predstavnici svih republičkih saveza. Stazu, za koju svi tvrde da je bila izvanredno dobra, postavili su ing. Pavao Jurčić, član PDS »Velebita«, ing. Ivo Gropuzzo, član PD »Platak« iz Rijeke i Dušan Mandić iz PSJ. Postignuti su ovi rezultati:

I. mjesto: PD »Zagreb« — Smerke, Brešovac, Smit, Horvat, Gross (426 minuta)	B. Špoljarić
II. mjesto: PDS »Velebita« — Malinar, Čepelak, Matić, Potočki, Knežević (648)	
III. PD »Celia« (832) i	
IV. PD »Sljemeća« (875).	

dine dobilo naziv »Orientacioni marš za trofej «Torpedo».

Takmičenje je bilo organizirano za sve kategorije natjecatelja, to jest za starije članove i članice, omladince i pionire. Najviše su bili zastupljeni najmladi, od kojih su neki prvi put nastupili na ovakvoj vrsti takmičenja. Sve takve takmičare su stariji i iskusniji obučavali u teoriji orientacije u šumi, gađanju zračnom puškom i drugim potrebnim kvalitetama za ovakvu vrstu najecanja. Ukupno je startalo 40 ekipa. P. D.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »ZAGREB«

Koncem mjeseca maja 1965. održana je glavna godišnja skupština PD »Zagreb«. Kako se radi o najjačem planinarskom aktivu u Hrvatskoj potrebno je da prikažemo rad tog društva u 1965. godini.

PD Zagreb brojilo je 1965. godine 3313 članova. Od toga broja bilo je aktivno u sedam društvenih sekcija 659 članova, čiji je rad tačno evidentiran, dok radinost i aktivnost ostalog članstva nije mogla biti tačno pribilježena. Društvo naime po svojoj organizaciji razvija stručni rad, teoretski i praktični, u sedam stručnih sekcija. To su: speleološka, alpinističko-omladinska, markaciona, skijaška, grupa »Goran«, sekcija društvenih izleta i skupina seniora.

Najbrojnija je skupina seniora u kojoj se prikupljaju najstarije aktivno članstvo i broj 286 članova, što predstavlja 42% aktivnog članstva. Prosječek starosti iznosi 60 godina, a svoj teoretski i praktičan rad razvija već 13 godina. Nesebično zalaganje ovih starih i iskusnih planinara u cijelokupnom društvenom radu potrebno je da naročito istaknuti. Skupina seniora održava redovite sedmice sastanke s predavanjima te nedjeljni izlete. Svojom zasebnom imovinom seniori materijalno potpomažu istaknute alpiniste kad polaze na razne pohode. Pročelnik skupine je dr Ivo Lipovščak.

Jedna od najstarijih sekcija, koja već 15 godina razvija svoj uspjeh stručni rad u društvu je grupa »Goranin«. Akoprem broj svega 80 članova čvrsto je povezana u sekcijskom i društvenom radu pod vodstvom Eugena Kumičića. Održava sedmice sastanke s predavanjima, kao i redovite nedjeljni izlete. Putna blagajna omogućuje i izlete na udaljene planine.

Brojem je jača Sekcija za društvene izlete. Prikuplja je 120 članova među kojima se nalaze vrlo aktivni planinari i organizatori. Pročelnik sekcije je Vilim Strašek. Ova sekcija prikuplja članstvo srednjih godina starosti i radi s mnogo uspjeha već pet godina.

Alpinističko-omladinska sekcija obuhvatila je 130 omladinaca od ukupno 470 upisanih u društvo što predstavlja 28% od svih omladinaca u društvu. Članovi ove sekcije zastupaju PD »Zagreb« na raznim planinarskim natjecanjima pa su dosad poznjeni vrlo značajne uspjehe.

Skijaška sekcija prikuplja je i privela planinarskom skijanju 110 članova. Akoprem je rad te sekcije sezonskog karaktera, ona s teoretskim radom počinje rano u jesen kad snijeg još nije na vidiku. Ta je sekcija provela dobru organizaciju planinarskog skijaškog najecanja »Memorial Ivana Pačkovskog na Medvednici« na kojima su mladi članovi ujedno postigli najviše uspjeha. Ovo natjecanje, pod strogo planinarskim uvjetima, obnavlja se svake godine.

Speleološka sekcija brojčano je malena, ali njeni članovi pod dugogodišnjim vodstvom iskusnog speleologa prof. Mirka Markulina odlikuje se mravljom radinošću i u cijelosti ispunjava svoj godišnji radni program.

Markaciona sekcija u svojem djelokrugu rada na Medvednici održava planinarske oznake, a postavlja i nove do novog skloništa PD »Zagreb« na Gorščici.

Sve navedene sekcije rade na temelju društvenih pravila i sekcijskih pravilnika, koje donosi skup seniorskoj konkurenčiji, budući da je o plasmanu

svake sekcije, a potvrđuje ih društveni upravni odbor. Sekcijama rukovode posebni odbori s predsjednikom na čelu, a bira ih godišnja skupština svake sekcije.

Prema dosadašnjem navedenom svaki član ovog našeg jakog planinarskog kolektiva ima priliku da za svoj stručni i opći planinarski rad nade unutar društva sredinu koja mu najbolje odgovara.

Ovom prigodom dužni smo istaknuti naročite uspjehe koje je u 1965. godini postigao član alpinističke sekcije ing. Zlatko Smerke, koji je kao član jugoslavenske ekspedicije vršio uspone u gorskoj skupini Bezenži u Kavkazu. Smerke je s tog pohoda donio niz fotosa s raznih uspona u Kavkazu, a prikazao ih je u nekoliko javnih predavanja kao i na dvije izložbe.

Osim već spomenutog skloništa na Gorščici na Medvednici PD »Zagreb« uspješno rukovodi i s planinarskim domom »Ivan Pačkovski« na Medvednici, koji je bio otvoren prije 13 godina. U tom domu na Puntijarki ima 36 ležaja u 12 soba. U 1965. godini u domu je registrano 3457 noćenja 1275 članova. Ovaj planinarski dom, usprkos izvjesnim manjkavostima, radi na ekonomskoj računici, a da bi uzmogao bolje reprezentirati ne samo društvo, koje nije rukovodilo, već i sam grad Zagreb, bit će potrebno u samom domu provesti izvjesne nadopune u sobama, a okoliš doma udesiti tako da se članstvu omogući odmaranje na travnjacima, kojih sada nema, i pruži vidik na Zagreb.

Društvo raspolaže i s odmaralištem u Nerežinama na otoku Lošinju u kojem ima ukupno 26 ležaja u šest soba i nišama u potkrovilju. Ovo odmaralište ujedno služi i kao sklonište planinara koji žele da se popuni na jedinstven vidi-kovac u tom dijelu Jadrana, na Osorčiu (568 m).

Osim predavanja koja tjedno održavaju gotovo sve sekcije za svoje članove u društvenoj dvorani, PD »Zagreb« održava i 4 do 6 predavanja godišnje u Narodnom sveučilištu grada Zagreba, koja su namijenjena svim planinarnim Zagrebačkim. Na tim predavanjima nastupaju naši najčešći planinari i alpinisti Slovenije i Hrvatske. Dvorana narodnog sveučilišta sa 650 sjedala najčešće je premalena da primi sve zainteresirane planinare.

U društvene zadatke potrebno je ubrojiti i proširenje rada s najmladim planinarnim, pa zaštiti prirode – naročito flore i faune na Medvednici

– i dalje omasovljavanje članstva. PS Hrvatske kod svojih akcija na terenu uvijek je našao na punu pomoć PD »Zagreb«.

Na ovoj skupštini nadopunjena su već zastavljenih društvena pravila, pa je tako društveno ime prošireno u: PD »Zagreb-Matica«. Ovom nadopunom istakao se historijski moment razvijeta planinarstva u samom Zagrebu.

Glavna godišnja skupština jednoglasno je izabrala prvog počasnog člana PD »Zagreb-Matica« dra Ivu Lipovščaka za njegov predani i uspješan rad u društvu.

Za društvenog predsjednika ponovo je izabran dosadašnji predsjednik Branislav Čelap. dr I. L.

PRVENSTVO HRVATSKE U ORIJENTACIJI

Na području Papuka održano je 19. septembra prvenstvo Hrvatske u orijentaciji. Ovo je bilo sedmo republičko takmičenje sa 44 ekipi iz većine planinarskih društava s područja Hrvatske.

Takmičenje se održalo u tri kategorije, pa je s cilja ispred planinarskog doma u Velikoj krenulo 11 pionirske, 14 omladinske i 19 seniorske ekipa, koje su tokom takmičenja trebale pronaći tri do šest kontrolnih tačaka. Staza je bila vrlo dobro postavljena i iznosila je u seniorskoj konkurenčiji oko 15 kilometara, dok su omladincima trebali proći 9, a pioniri 6 kilometara. Vrijeme za takmičenje bilo je idealno, teren suh, pa su takmičari mogli pokazati svu svoju sposobnost.

Najveću borbenost pokazali su natjecatelji u prve tri ekipi ovisilo koje će društvo nastupiti na

Planinarstvo Bosne i Hercegovine izgubilo je jednog dobrog druga koji je cijeli svoj život posvetio planinarstvu, sportovima i turizmu.

Hazim Tafro je od svoje najranije mladosti bio istaknuti sportski radnik, a prilikom obnavljanja i poslijeratne izgradnje planinarskih domova u Bosni i Hercegovini njegova pomoć bila je od neprocjenjive vrijednosti.

Obavljao je dugi niz godina razne funkcije u planinarskom društvu »Bjelašnica« koje je nadasve volio.

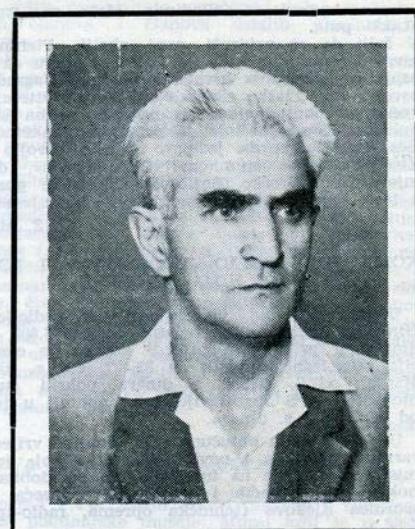
Više godina bio je predsjednik Sreškog planinarskog saveza u Sarajevu.

Kao službenik Turističkog saveza bio je odlična veza planinarskih organizacija sa turističkim organizacijama.

Planinari grada Sarajeva sa tugom primili su žalosnu vijest o iznenadnoj smrti svoga voljenog druga i prijatelja.

Svjetli lik Hazima Tafre treba da bude primjer mlađim planinarima kako se voli planina i planinarstvo.

Adalbert Kačvinski

državnom prvenstvu. Favoriti su bili natjecatelji iz PD »Zagreb«, »Prijatelj prirode« i članovi slavonskih planinarskih društava. Iznenadili su takmičari iz Delnica, koji su uspjeli sa svojim vodom ekipu, poznatim orijentacionistom Siegriedom zauzeti drugo mjesto. Kompletne staze za sve tri kategorije bile su »brzinske« tj. sveukupno vrijeme provedeno na takmičarskoj stazi ulazio je u obraćunavanje plasmana.

Postignuti su ovni rezultati:

Seniori: I. PD »Zagreb«, voda ekipa Smerke — 179 minuta; II. PD »Petehovack«, Delnice, Siegried, 196; III. PDS »Velebit«, Zagreb, Malinar, 264.

Omladinci: I. PD »Sokolovac«, Osijek, Krkar; II. PD »Orahovica«, Kurbenović; III. PD »Orahovica«, Popović.

Pioniri: I. PD »Orahovica«, Vanek; II. PD »Orahovica«, Milašović; III. PD »Petehovack«, Delnice, Rački.

ŠKOLA ZA VODIČE U ZAGREBU

U Zagrebu je nakon šest tijedana uspješno završila škola za vodiče koju je organizirao Planinarski odbor Zagreba. Škola je počela sa radom 17. V. 1966. Nastava se održavala u dva dijela: teoretska nastava dva puta tjedno u prostorijama PD »Runolista«, a terenske vježbe u okolini Zagreba. Polaznici škole proveli su dvije nedjelje vježbajući na terenima Medvednice i tri nedjelje u Samoborskom gorju. Nastavnike, instruktore i program rada predložila je komisija za vodiče PSH. Završetak škole bio je na trodnevnoj turi kroz Gorski kotar u području Tuka i Samarskih stijena.

U školu je bilo upisano 42 polaznika od kojih je prema pokazanom radu u toku škole komisija za vodiče PSH dozvolila tridesetoricu da pristupe ispitu za pripravnike vodiča.

Ispiti su održani 28. i 30. juna. U ispitnoj komisiji su bili: Franjo Ropotec, dr Željko Poljak, Nikola Aleksić i Stanko Hudoletnjak, dok je kao predstavnik Planinarskog odbora Zagreba prisust-

tvovala Nevenka Buban. Prema pokazanim rezultatima na ispitima zvanje pripravnika za vodiča dobili su slijedeći polaznici škole:

Nada Abramović, Ana Surina, Milan Ivić, Tomislav Hren, Mario Urbanović, Stjepan Pačarić, Rajko Židovac, Željko Topolščak, Ljubica Hlebec, Stanka Mihelić, Silvio Sertić i Josipa Althaler.

Komisija za vodiče PSH dala je pravo slijedećim polaznicima da u jesen pristupe regionalnom ispitu za vodiče:

Željko Hlebec, ing. Ante Polić, Željko Bišćan, Franjo Svarić, Milan Vadija i Kalinger Ivica.

Najstariji polaznik škole a ujedno najredovitiji i najpažljiviji na svim teoretskim i praktičnim vježbama bio je dugogodišnji aktivan i zasluzni član PD »Zanatljav« Josip Antončić, kojemu je komisija za vodiče PSH obzirom na njegovu aktivnost, jedinome dala pravo da polaze odmah ispit za vodiča. On je taj ispit položio sa izvanrednim rezultatom.

Ostali polaznici škole koji nisu zadovoljili na ispit upućeni su da u jesen pristupe ponovo ispitu koji će Komisija formirati.

Ovime se povećao broj vodiča i pripravnika-vodiča u Zagrebačkim organizacijama i planinarskim društvima, a to će pomoći da društva uz pojačani stručni kada povećaju i svoju aktivnost.

Planinarski odbor Zagreba poziva mlade zagrebačke planinare da se prijave u školu koja će opet biti organizirana i da tamо upotpune svoja planinarska iskustva i znanja.

Z. Hlebec

SMOTRA PLANINARSKE FOTOGRAFIJE U ZAGREBU

U auli Glavne pošte u Zagrebu održana je od 25. maja do 15. juna 1966. izložba pod naslovom »Smotra planinarske fotografije«, koja je pobudila veliko zanimanje zagrebačke javnosti. Najbolji radovi dobili su nagrade. Planinarski odbor Zagreba imenovao je stručnu komisiju koja je pregledala izložene radove i kao najbolje nagradila slijedeće eksponate:

Prva nagrada — ing. Srećko Božićević za snimku »Na vrhu pod oblacima«; druga nagrada — ing. Zlatko Smerke za snimku »Oštara« i treća nagrada — Vladimir Matz za snimku »Lakši put«.

Uželji da se pridruži ovoj akciji, Planinarski savez Hrvatske odredio je jednu nagradu za najuspjeliju snimku iz hrvatskih planina. Nagradu je osvojio ing. Zlatko Smerke snimkom »Oštara«. Također su podijeljene i tri nagrade prema izboru publike. Komisija koja je pregledala anketne liste utvrdila je da je prvo mjesto osvojio ing. Zlatko Smerke snimkom »Bliže suncu«, drugo mjesto ing. Srećko Božićević »Sklonište gusara«, a treće mjesto Safet Ahmetović »Budenjem«.

Ž. Hlebec

KOLIKO JE KOSTAO JUGOSLAVENSKI POHOD NA HIMALAJU 1965.

Ukupni troškovi jugoslavenske ekspedicije na Himalaju 1965. godine iznosi su 40,793.802 stara dinara, a prikupljeni prihodi kojima je ekspedicija raspolažala iznosi su 33.427.654 s. dinara. Manjak od 7. 377.223 s. dinara pokrili su PS Slovenije i PS Jugoslavije, ovaj potonji u iznosu od 2.762. 857 s. dinara.

U definitivnom obražanju nije iskazana vrijednost raznih materijala i novčana sredstva koje je komisija za pohode na inozemne planine dobila kao poklon od domaćih i inozemnih poduzeća i od tvornica lijekova (tehnička oprema, radio-aparati i sl.).

»Jugolinija« iz Rijeke je besplatno do Kalkute prevezla opremu od 6 tona i 2 tone na povraku u domovinu.

Sredstva od 33.427.654 s. dinara pribavili su PS Slovenije, PS Jugoslavije te veći broj raznih ustanova i poduzeća.

I. L.

»TROFEJ PLATAK 1966«

Na planinskom području Platka održano je 2. oktobra orijentaciono natjecanje »Trofej Platak 1966«. Takmičenje se održavalo pod vrlo lošim vremenskim prilikama. Međutim ni magla, ni kiša, ni jak vjetar nisu mogli omesti takmičare da pronađu stazu koja je u mučkoj konkurenциji bila dugačka oko 10 kilometara, a u ženskoj konkurenциji 4 kilometra zračne linije. Muške ekipe trebale su pronaći 4 kontrolne tačke, a ženske dvije.

Na takmičenju je sudjelovalo 43 ekipa iz većine planinarskih društava s područja Hrvatske. Favoriti su bili članovi »Sljemeña«, koji su prošle godine osvojili trofej pod vodstvom ing. Skukana.

Staza je kretala jugozapadno od planinarskog doma na Platku, i makar nije orientacijski predstavljala problem, magla je mnogo otežavala kretanje, pa su se pojedine ekipe konstantno nalazile u gustim oblacima. Na pojedinim dionicama vidljivost je bila svega pet do deset metara! Prema izjavama nekih voda, ekipe su gubile do jedan sat vremena u pronaalaženju KT, iako su bile u nenoj neposrednoj blizini.

Najbolji rezultat postigla je ekipa PD »Sljemeña« (170 minuta) i tako su Sljemeňani drugi puta za redom osvojili trofej; ako i slijedeće godine ponove ovogodišnji uspjeh, kameni »Trofej Platak«, za koji se niz godina bore najbolji orijentaciisti Hrvatske, preči će im u trajno vlasništvo. Do sada su Velebitaši osvojili trofej tri puta, ali ne redom tri godine. Evo rezultata:

Muški: I. »Sljemeña« — voda ekipa ing. G. Skukan, II. »Zagreb« — voda ing. Zlatko Smerke, III. »Torpedo« — voda Orfeo Crespi, IV. »Velebit« — voda ing. Miro Pleško.
Žene: I. »Krnđija« — Našice, II. »Sljemeña« — Zagreb, III. »Prijatelj Prirode« — Zagreb.

Organizaciju takmičenja izvelo je planinarsko društvo »Platak« iz Rijeke, a stazu takmičenja postavio je poznati riječki alpinist ing. Ivo Gropuzzo. B. Spolarić

XIV PARTIZANSKI MARS PTT PLANINARA JUGOSLAVIJE

U vremenu od 11. do 13. IX 1966. održan je XII. udarna makedonska brigada sastavljena pretragom makedonskih brigada od Skoplja do Prilepa. Na maršu je učestvovao šezdesetak planara iz svih PTT planinarskih društava širom zemlje. Organizator marša bilo je PTT društvo Skoplje.

Početak marša bio je u selu Gorno Količani kraj Skoplja, kamo je organizator prebačio učesnike autobusom. Tu je februara 1943. osnovana XII. udarna makedonska brigada sastavljena pretežno od političkih bježunaca iz zatvora Idrizovo. Komandant marša bio je narodni heroj Dore Damevski, direktor Poduzeća PTT saobraćaja Skopje i poznati skopski planinar. Kolona se kretala u pravcu juga uspinjući se na planinu Kitku, a zatim se spustila u dolinu Kadine rijeke i ušla u masiv Jakupice gdje je na planini Karadici u istoimenom planinarskom domu prenočila.

Dруги dan put je nastavljen divnim šumovitim padinama planine Karadice kroz kanjon Kadine rijeke do Begove česme i dalje po strmom i golom kamenaru na impozantni vrh Solunska glava. Dom Ceples na Nežilovskim stijenama ispod Solunske glave pružio je učesnicima prenočište drugu noć.

Posljedni dan marša kolona je nastavila dalje prema jugu spustivši se u selo Egomila, gdje su je dočekali planinari iz Prilepa. Članovi Planinarskog društva »Zlativrv« poslu su tada zajedno sa kolonom preko planine Kožjak do planinarskog doma »Derven« na planini Babuni.

Marš je svečano završen na partizanskom spomen-groblju u Prilepu gdje je komandantu marša predana zastava a zatim je organizator marša preuzeo sve učesnike na Ohrid u PTT Odmarašće gdje je održano drugarsko veče. Time je završen jedan od dosada najlepših PTT partizanskih marševa, a učesnici ovoga marša će sigurno dugo pamti lijepe makedonske planine koje su uwozni na tom putu kao i dobru organizaciju makedonskih planinara.

Ž. Hlebec

VJEŽBE GORSKE SLUŽBE SPASAVANJA

Gorska služba spasavanja sa svojim stanicama iz Zagreba i Splita organizirala je 24. i 25. IX 1966. g. na Risnjaku vježbe na kojima je prisustvovalo 12 spasavalaca. Vježbama su prisustvovali i predstavnici I. O. PSH. Tokom dva dana vježbalo se s vitlom i izvodilo spasavanje iz stijene improviziranim sredstvima, uključujući i transport. Vježbe je vodio spasavalac Ismet Baljić.

RAD PD »RADE KONČAR«

Članovi PD »Rade Končar« uskoro će završiti svoj dom na Bijelim Stijenama. Kako saznaјemo od tajnika Dragutina Hanžeka u domu će biti mjesta za 40 planinara. Aktivnost društva odvija se u stručnim sekcijama unutar kolektiva tvornice »Rade Končar«. Tako je 27 članova društva sudjelovalo na izletu Češka koča — Kočna — Grinjavačko. Oko 40 članova sudjelovalo je na izletu na Kalnik. Prema tome vidljivo je da društvo masovnim izletima želi izvesti što više članova u planine. Društvo sada broji oko 600 članova.

SPOMEN-PLOČA NA GLAVICI KOD ZAGREBA

Pred planinarskim domom na Glavici otkrivena je u nedjelji 16. X 1966. spomen-ploča planinarska poginulima u toku NOB-e. Spomen-ploča je

postavljena s lijeve strane ulaznih vratiju u dom. Na njoj se nalazi 95 imena, od čega 14 narodnih heroja. Postavljanje ploče kao i organizaciju priredbe izvelo je planinarsko društvo »Prijatelj prirode«.

Proslava je počela već u subotu 15. X 1966. sa velikim vatrometom ispred doma na Glavici. U nedjelju u jutro otkrio je spomen-ploču Milutin Baltić, poznati prijernati član RPTD »Prijatelj prirode«. Uz njega na svečanosti je prisustvovao još 45 starih članova tog društva. Poslije otkrivanja spomen-ploče kor VII gimnazije i recitativna grupa II gimnazije izveli su prigodni program.

Toga dana našlo se oko doma na Glavici preko 500 planinara iz Zagreba i okoline. Lijepo vrijeme omogućilo je održavanje mnogobrojnih sportskih takmičenja u okolini doma. Natjecanja su održana u patrulnom takmičenju, malom nogometu, streljaštvu, kuglanju, trčanju u vrećama i dr. Takmičenje u malom nogometu trebalo bi postati tradicionalno, pa je već ove godine pobeditičkoj ekipi uručen prelazni pehar.

Prisutne planinare tokom čitavog dana zabavljao je instrumentalni ansambl »Mladi lavovi«. Za ovu organizaciju treba odati puno priznanje članovima RPTD »Prijatelj prirode«. Oni su spomen-ploču dopremili na Glavicu zaprežnim kolima, a mjestimice i na ramenima, iako je teška oko 250 kilograma.

Z. Hlebec

NA DURMITORU — SKIJANJE USRED LJETA!

Jedna davna lijepa ideja najzad je krajem juna prošle godine pretvorena u stvarnost: na padinama visokog Durmitora održano je veliko smučarsko natjecanje »Durmitorski ljetni veleslalom«. I tako je ove godine ljetna turistička sezona u Žabljaku započela na prilično neobičan način. Bio je to nezaboravan doživljaj za sve prisutne. Krenuli smo od hotela »Durmitor« kod Crnog jezera i za sat i pol stigli u Veliku Karlicu između Savinog Kuka i Mededa. Tu smo ugledali snježnu bijelinu. Nekoliko divokozna, iznenadeni našim dolaskom, pretčralo je preko snježne plohe na drugu stranu doline. Prekrasan prizor u ovom živopisnom durmitorskem dekoru!

Snjeg je na padinama visokih vrhova bilo toliko, da bi se, prema mišljenju stručnjaka, ovdje mogla organizirati velika smučarska natjecanja čak i u mjesecu avgustu. U posljednje vrijeme durmitorski snijeg ljeti posjećuju ne samo smučari. Naročito omladina uživa u ljepotama ove planine, u grudanju i sunčanju. Planinski sunce već za kratko vrijeme daje koži lijepu brončanu boju.

Organizatori »Durmitorskog ljetnog veleslaloma« žele da ovo natjecanje postane redovna atrakcija i da ubuduće privuće ne samo crnogorske smučare nego i smučare iz ostalih krajeva naše zemlje i iz inozemstva.

Na prvom »Durmitorskom ljetnom veleslalomu« pobjedio je mladi smučar iz Žabljaka Jovan Baranin i osvojio prelazni pehar Planinarsko-smučarskog saveza.

Vlado Mićunović

ZIMOVANJA NA BJELAŠNICI

Odlični smučarski tereni i prilično dobro opremljeni planinarski domovi već godinama privlače smučare na zimovanje u Bjelašnicu. Većinom su to omladinci, a dešava se nekada da i cijele porodice provedu svoj godišnji odmor u jednom od planinarskih domova na Bjelašnici.

Dom na Stanarima već godinama služi Željezničkoj industrijskoj školi i Srednjoj fiskulturnoj školi za smučarske tečajeve svojih učenika. Planinarski dom Stanari pretvara se u zimskim mjesecima u pravu šku, u kojoj se održava redovna nastava od januara do marta, a planinarski dom Savnici većinom služi pionirima i

omladincima za početnu nastavu smučanja. Ovaj dom je izdavan školama i drugim omladinskim ustanovama za zimovanja sve do prošle godine, kada je planinarsko društvo »Bjelašnica« u vlasništvo režiji organiziralo smučarski tečaj za djecu svojih članova i članova ostalih planinarskih društava.

Prologodišnji uspjeh ohrabrio je organizatore, te su se odlučili iskoristiti i ovogodišnje zimsko ferje za dva smučarska tečaja.

Jedan tečaj bit će za mlađe učenike — početnike, dok će drugi tečaj biti za starije i naprednije smučare do 16 godina starosti. Osim toga vrlada interes za zimovanje u domovima Podgrada, Sitnik i Hrasnički Stan.

Sarajevska planinska društva imaju više podesnih domova, koji služe omladinici za zimovanje. Najposjećeniji su »Kožja Luka« na Treskavici, »Čelinac« i »Vaso Miskin« na Trebeviću, domovi na Bukoviku, Skakavcu, Ozrenu i Romaniji.

Planinari rado primaju omladinu u svoje domove, čine im razne ustupke i daju povlastice školama i omladinskim organizacijama. To je jedan od najboljih načina planinarske propagande, jer se omladinci i omladincima odusevaju prirodnim ljepotama naših planina i postaju članovi planinarskih društava, a neki od njih čak i vatreni propagatori planinarstva.

A. Kačinski

DVA PLANINARSKA MUZEJA U SRBIJI

Beograd i Peć imaju dobro uredene i izložci bogate planinarske muzeje. Muzej koji je u Peći uredilo PD »Đerovića« poznat je po dragocjenim primjerima flore i faune Prokletija. Tu su izloženi i drugi razni i mnogobrojni izložbi: geografske karte, grafikoni, značke, planinarska štampa i fotografije sa Prokletijom i ostalih planina na koje su se popeli pečki planinari. Bogata flora Prokletija predstavljena je sa više od 200 vrsti četinara, lisnjaca i ljekovitog bilja. Sličan muzej postoji još i kod Planinarskog saveza Srbije u Beogradu.

STARO UTVRDJENJE SV. MIHOVIL NA UGLJANU — PLANINARSKO IZLETISTE

Na otoku Ugljanu, na jednom od njegovih najviših vrhova, stoji stara utvrda Sv. Mihovil s koje se prostire prekrasan vidik na cijelo zadarsko zaleđe, na Velebit, kao i na cijeli zadarski arhipelag. Ta je utvrda i bila građena da posluži srednjevjekovnom utvrdjenom Zadru kao mjesto s kojeg će se vidjeti svaki, a naročito neprijateljski brod koji bi se približio Zadru s bilo koje strane.

Utvrdjenje je sada prazno i slobodno pa si je PD »Paklenica« u Zadru stavilo u zadatak da utvrđenje ponajprije konzervira i da ga pretvorи u izletište zadarskih i ostalih planinara koji se nadu u tom gradu ili u ljetovalištima na otoku Ugljanu.

Ovakvo brdsko izletište sa svestranim vidikom u neposrednoj okolini Zadra u ljetnoj će sezoni svakako privući i mnogo stranaca koji ljetuju na zadarskoj rivijeri, a koji traže razonodu takve vrsti.

I. L.

ZAGREBAČKI PLANINARI — SENIORI U PODRUČJU ALPSKIH DIVOVA

Koristeći moderna saobraćajna sredstva, brdske upotpunjene željeznice, tri desetoro članova Skupine seniora PD »Zagreb« ostvarilo je prošlog ljeta uspješni planinarsko-turistički izlet u osrčje visokogorskog svijeta Evrope. Putovalo se kroz četiri zemlje naročito odabranim smjerom: Zagreb — Villach — Innsbruck — Bregenz — Schaffhausen — Zurich — Luzern — Grindelwald — Bern — Lausanne — Geneve — Chamonix — Milano — Bolzano — Cortina d'Ampezzo — Auronza — Pieve di Cado-

te — Udine — Zagreb. Na tom putu planinari su prešli preko čitavog niza znamenitih alpskih prijevoja, među njima Hochtor (2505 m) u Visokim Turama, Arlberg (1793 m), Furke (2431 m) i Grimsel (2165 m) u području hidrografskog čvorista srednje Europe i Rhone-glečera u Bernskim alpama, zatim Sella (2257 m), Pordoi (2239 m) i Falzarego (2117 m) u Dolomitima; obišli su mnoga ledenjačka jezera, među njima Bodensko, Zürisko, Vierwaldstättsko, Thunsko, Ženevsko i Gardsko, uživajući u stotinama vodopada a naročito onom Rajne kod Schaffhausena. Svoj put su okrunili u Austriji pohodom u visokogorsko carstvo Grossglockner i glečera Pasterze, zatim na Jungfraujoch s observatorijem Sphinx (3573 m) i najvećim alpskim ledenjakom Aletsch južno od vrhova Jungfrau, Mönch i Eiger, te usponom na Aiguille du Midi (3842 m) u masivima Mont Blanca. Svoje putovanje seniori su završili ponovnim posjetom Dolomitima i njihovoj znamenitosti Tre Cime (2999 m). Usprkos poodmaklim godinama pretežnog dijela učesnika putovanja, čitav put od oko 2800 kilometara svladan je bez i najmanje nezgode i neprilike. Organizator i voda puta bio je profesor dr Vladimir Blašković, a putovanje je izvršeno autobusom zagrebačkog Generalturista.

I. L.

ORJEN — DUBROVACKO REKREACIONO SREDIŠTE

PD »Orjen« u Dubrovniku prihvatiло je prijedlog Općinskog komiteta SK da se na Orjenu, u planinarskom domu na Vrbanji, uredi rekreaciono središte za dubrovačku djecu i odrasle.

Predviđeno je da se dom na Vrbanji proširi za 30 do 40 ležaja i da se izgrade tuševi s topom vodom. Za prihvat stranih turista bit će potrebno da se urede cestovni pristupi koji ne odgovaraju modernim zahtjevima za motornu vozila.

Zahvaljujući velikom zalaganju članova PD »Orjen« u Dubrovniku, materijalnoj pomoći Općinskog komiteta SK i općinskoj organizaciji SOFK-e te Skijaškom savezu Hrvatske, pristupilo se preuređenju planinarskog doma na Vrbanji, čiji je kapacitet 56 ležaja s kuhinjom i blagovaonicom. Dom ima svoj vlastiti agregat za električnu rasvjetu pa omogućuje ugodan smještaj ljeti i zimi. Dom ujedno služi као polazna tačka na vrh Orjen (1895 m), na Orjensko sedlo na kojem se nalazi planinarsko sklonište, i na udaljenju vrhove i stijene orjenskog gorja.

I. L.

SLOVENSKA PLANINSKA BIBLIOGRAFIJA

U vezi s proslavom 70-godišnjice planinarstva u Sloveniji, a s izvjesnim zakašnjenjem, Planinarski savez Slovenije izdao je knjigu »Planine u riječi, slici i glazbi«. Autori knjige su Jože Munda, Ludvig Zepić i France Zupan. Osim opisa i slike slovenskih planina prikazana je i bibliografija glazbenih djela povezanih sa slovenskim planinama. Izdavanje ove knjige priopćilo je i Izdavačka zaklada SR Slovenije jer će knjiga osim planinama dobro poslužiti i sastavljačima slovenskih bibliografskih djela.

I. L.

REKORDER PLANINARSKIH TRANSVERZALA

Meho Šehić, član PD »Bjelašnica« u Sarajevu obišao je četrnaest planinarskih transverzala u Jugoslaviji pa po svoj prilici nema premcu u našoj zemlji. Radiotehničar Šehić u svojoj planinarskoj knjizičici ima utisnute pečate većine vrhova i planinarskih domova u Jugoslaviji. Najteža mu je bila slovenska transverzala.

I. L.

VI SLET PLANINARA ŽELJEZNIČARA JUGOSLAVIJE

Na Fruškoj gori je 3. i 4. jula 1966. održan VI slet planinara željezničara Jugoslavije kojem je prisustvovalo 360 članova željezničarskih planinarskih društava iz Zagreba, Ljubljane, Beograda, Niša, Maribora, Sarajeva, Novog Mesta, Novog Sada, Indije i Vršca.

Pored uobičajenog programa održano je orijentaciono natjecanje te izleti do najistaknutijih mjesto Fruške gore. U orijentacionom natjecanju prvo mjesto zauzele je društvo iz Vršca.

Prema zaključku plenuma društava koja su prisustvovala ovom sletu slijedeći slet bit će održan u Šićevačkoj klisuri nedaleko Niša 1967., a na Pohorju 1968. godine. Kako je istovremeno na Fruškoj gori održana i smotra izviđača SFRJ to su obje skupine izmijenile pozdrave.

I. L.

O PLANINARSKOM DOMU »PARTIZAN« NA BIOKOVU

Planinarski dom »Partizan« na Biokovu nalazi se u lošem stanju. Dom je pokriven limom koji je izvijen uslijed pritsika snijega i propušta vodu pa je iznutra mokro i vlažno. Žbuka je sa stropa dijelom otpala pa se vidi trulež greda. Za vrijeme rata bio je srušen, a obnovljen i ponovo otvoren 18. novembra 1951. Domom je u to vrijeme upravljalo PD »Biokovo« iz Makarske, a koje danas postoji samo na papiru.

U domu sada stanuju radnici koji grade put i TV toranj na Biokovu. Pitanje je tko je dozvolio da se u dom usele radnici i tko će platiti odštetu za upotrebu doma. Pitanje odštete je danas važno jer se dom nalazi u lošem stanju, pa da ne dođe i do još veće štete, potrebno je odmah pristupiti obnovi krova i ostalih prostorija.

I. L.

ZIV PLANINARSKI POKRET GOSPIČKIH SREDNJSKOOLACA

Otkako su učenici gospičke gimnazije počeli češće posjećivati Velebit u Gospicu je vidno porastao interes za planinarstvo. Postalo je gotovo pravilo da svaki učenik mora što bolje upoznati svoj kraj, pa obilazeći Liku pada u zadatak svakog da se popne pa u Velebit odakle se može sagledati cijelu Liku. Za sada su za planinare najpriступaći planinarski domovi, onaj u dobrom stanju na Visočici, te onaj što vapi za popravcima na Bačić-kosi.

Prošle godine zabilježen je lijepi broj posjetilaca Velebita iz same Like, a naročito iz Gospicu. Računa se da se da se je na njegove vrhove popelo oko 500 planinara.

Radi se i na otvarjanju planinarskog skloništa na Jelovoj Ruti. U lugarnici koja tu postoji namijenjene su dvije prostorije planinarima i nabavljeno je 10 kreveta.

I. L.

PLANINARI SLAVONSKOG BRODA SNALAZE SE U POTESKOĆAMA

PD »Dilj« u Slavonskom Brodu upravlja planinarskim domom u Brodskom vinogradu koji je bio jako oštećen od potresa u proljeće 1965. godine. Ova je planinarska organizacija već više godina prepustena sama sebi. Kod razdiobe materijalnih sredstava društvenim i sportskim organizacijama, planinari su redovito ostajali po strani. Koliko se planinarstvu u Slav. Brodu pridaje važnosti dovoljno govori i ova činjenica: za popravak od potresa kako oštećenog planinarskog doma bilo je izdvojeno svega stotinu hiljada starih dinara. Pa ipak, zalaganjem nekoliko aktivnih članova društva i s tim vrlo skromnim sredstvima zgrada je toliko popravljena da može služiti svojoj svrsi.

I. L.

Kazalo za XVIII godište

<i>Baldani Juraj: »Kras« Vanje Radauša</i>	161
<i>Bedenko ing. Tomislav: Tri susreta s goršacima</i>	123
<i>Beširović Uzeir: Crvanj planina — muzej kraških oblika</i>	63
" " : Četiri jezera	105
" " : Maglić	153
" " : U carstvu divokozna	232
" " : Teferič na Slatini	247
" " : Kazani rijeke Željeznice	252
" " : Iznenadenje na Pločnom	258
<i>Božić ing. Vladimir: Opet Vaternica!</i>	35
<i>Čaušević H.: Radanje jednog planinarstva</i>	145 i 193
" " : Traktat o slapovima	241
<i>Entraut Drago: Počeci alpinizma u Bosni i Hercegovini</i>	225
<i>Filipčić Antun: Lionel Terray</i>	67
<i>Filipčić Ivan: Život na speleološki način</i>	27
<i>Gušić dr Branimir: Omer Čampara</i>	3
" " : U povodu jedne planinarske karte Prokletija	267
<i>Hlebec Željko: Nepromišljenost i njezina cijena</i>	129
<i>Ivezić Martin: Prof. dr Josip Fleger</i>	181
<i>Jagačić Tomislav: Na Savinom kuku u Durmitoru</i>	15
" " : U dolini Škrčkih jezera	57
" " : Planinarstvo u novim uvjetima	85
" " : Od Žabljaka do Sutjeske	125
" " : Razmišljanja o Durmitoru	184
<i>Kamenarović Marinka: Nacionalni parkovi u svijetu</i>	133
<i>Kirigin Božidar: Klimatske karakteristike Velebita</i>	97
<i>Kleut dr Petar: Divljač u Velebitu</i>	9
<i>Korjenić Ešref: Diva Grabovica</i>	253
" " : Od Jahorine do Trnova	256
<i>Kotlajić Branko: Planine oko Grbaje u Prokletijama</i>	133, 169 i 227
<i>Kušan Fran: Biljni svijet Velebita</i>	201 i 259
" " : Biokovo	49
<i>Lipovščak dr Ivo: Vatroslav Mužina</i>	183
<i>Majnarić Vlado: Greben - grad</i>	211
<i>Mičunović Vlado: Kako smo osvojili Nevidio</i>	19
<i>Mihoković Nikola: Pašerov prevjes</i>	131
" " : Gorsko zrcalo	212
<i>Miličević Mišo: Romaniju treba upoznati</i>	254
<i>Oštrić Vlado: Klekovo okno</i>	40
" " : Jedna jesenska šetnja	55
" " : Goranova pjesma sa tihih putova	210
<i>Ott Ivo: Vodenica i njezina okolica</i>	157
<i>P. J.: Dan »D«</i>	127
<i>Pavličević Drago: Jama Vrtlina na Velebitu</i>	61
<i>Poljak dr Željko: Ponovo o kućama na krivome mjestu</i>	179

<i>Posarić Jurica: Prvi puta u podzemlju</i>	132
<i>Pražić prof. dr Mihajlo: Lionel Terray, osvajač beskorisnoga</i>	71
" ": Motorizacija i planinarstvo	79
" ": Svjetla pod zemljom	209
<i>Premužić ing. Ante: Nekad bilo — sad se spominjalo</i>	73
<i>Ržehak ing. Viktor: Speleološki objekti u Bosni i Hercegovini</i>	233
<i>Savić Srbobranka: Bilješke uz jedno penjanje na Treskavici</i>	251
<i>Semiz Mustafa: Spilja Kloknica</i>	255
<i>Stanišić Velibor: Menjaju se uslovi — suština ostaje</i>	177
<i>Šehić Mehmed: Planinarske transverzale u Jugoslaviji</i>	213 i 273
<i>Tabak Petar: Jamarska pustolovina</i>	220
<i>Terray Lionel: Drama u sjevernoj stijeni Eiger-a</i>	69
<i>Truhelka Agata: Radosti u planinama</i>	167
<i>Vidrić Lili: Tara — lepotica među planinama</i>	109
<i>Vrdoljak Stipe: Marijan Petrošić</i>	77
<i>Vučinić prof. Mihailo: Proučavanje crnogorskog podzemlja</i>	244

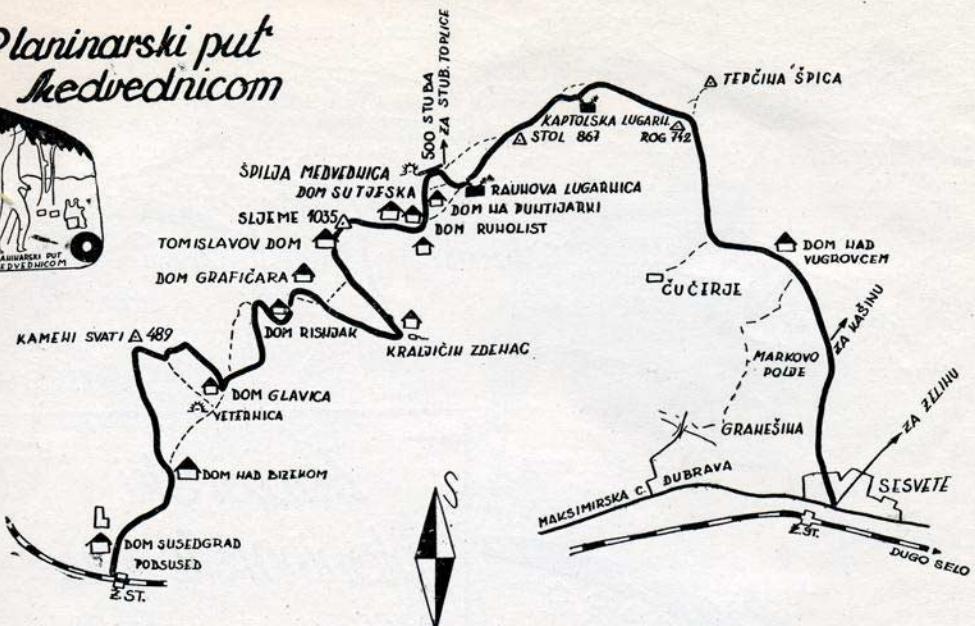
II. IZ LITERATURE

<i>Marijan Keršić-Belač: Noći in viharji (prof. dr M. Pražić)</i>	37
<i>Jedan zapis Juša Kozaka o Julijskim Alpama (V. Oštrić)</i>	38
<i>Nesreća na Medvedgradu prije 70 godina (V. Oštrić)</i>	39
<i>Roger Frison-Roche: Planine svijeta (dr Ž Poljak)</i>	137
<i>Jamarski priročnik (ing. V. Božić)</i>	138
<i>Bilten Jamarske sekcije PD »Željezničar« u Ljubljani (ing. V. Šegrc)</i>	138
<i>»Sportska tribina« o planinarstvu (V. Oštrić)</i>	185
<i>Jedan noviji rad o Ljudevitu Vukotinoviću (V. Oštrić)</i>	186
<i>Fotomonografija o Gorenjskoj (V. Oštrić)</i>	236
<i>»Larus« 1962—1964. (V. Oštrić)</i>	277
<i>Opis Treskavice u jednom romanu (V. Oštrić)</i>	277
<i>Članak o prvim godinama rada »Prijatelja prirode« u Zagrebu (V. Oštrić)</i>	278

III. RAZNO

<i>Izvanredna skupština Planinarskog saveza Hrvatske</i>	42
<i>Rad međunarodne planinarske unije</i>	87
<i>Planinarski savez BiH Planinarskom savezu Hrvatske</i>	145
<i>Medvednica jučer — danas — sutra</i>	279
<i>Za alpiniste</i>	139, 231 i 272
<i>Vijesti</i>	45, 89, 141, 187, 237 i 281

Planinarski put medvednicom

Prilog članku: Planinarske transverzale u Jugoslaviji

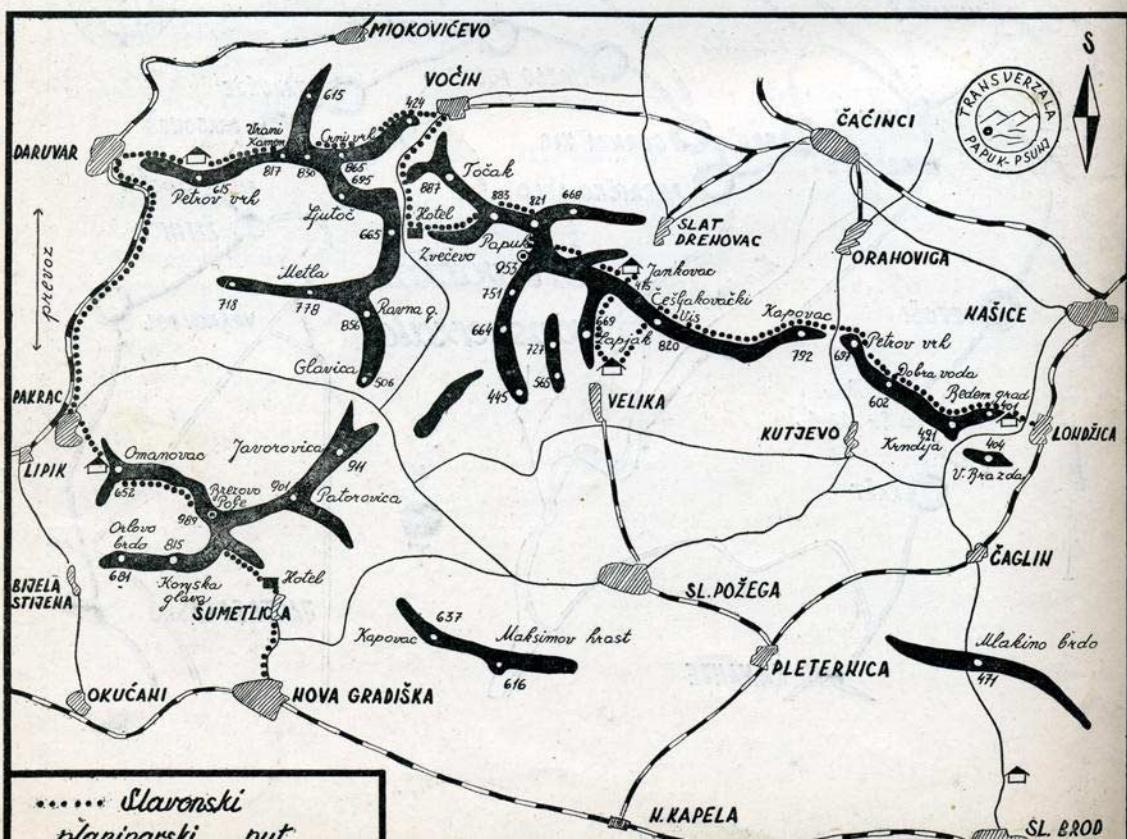

Prilog članku: Planinarske transverzale u Jugoslaviji

Zagorski planinarski put

- NASELJE
- RUŠEVINA
- ▲ PLAN. DOM
- ~~~~ TRANSVERZALA
- ŽELJ. PRUGA
- CESTA
- PLAH. STAZA
- CORSKI CREBEN

..... Slavenski
planinarski put